

**Нель
Адгамович
БОЛАТБАЕВ**

Издательство
«Северный Казахстан»

100

**Нель
Адгамович
БОЛАТБАЕВ**

УДК 821.512.122-1
ББК 84 (5Каз)-5
Б 4

Болатбаев К.

Б 4 Нель Адгамович БОЛАТБАЕВ / К.Болатбаев. – Петропавловск:
Изд-во «Северный Казахстан», 2022. – 176 стр.

ISBN 978-601-628-40-4

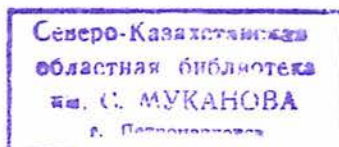
567577

Издание посвящено видному государственному и общественному деятелю, председателю исполкома Северо-Казахстанского областного Совета, ветерану Великой Отечественной войны Нелю Адгамовичу Болатбаеву. О нем рассказывают его соратники, люди, работавшие с ним, хорошо знавшие его, по достоинству оценившие огромный вклад Нелю Адгамовича в развитие региона.

Книга увидела свет благодаря Кадырбеку Нельевичу, и представляет большой интерес для читателей, которые интересуются историей нашей области, ее замечательными людьми.

УДК 821.512.122-1
ББК 84 (5Каз)-5

ISBN ISBN 978-601-628-40-4

©Болатбаев К., 2022
©Издательство «Северный Казахстан», 2022

БУДЕМ ПОМНИТЬ ВСЕГДА

В этом году исполнилось бы 100 лет нашему отцу Нелю Адгамовичу Болатбаеву и 26 лет как нет его среди нас.

Да, время быстротечно, время, говорят, лечит, но нет, часто вспоминаешь все обостренней его советы, беседы.

К примеру, актуальными кажутся и на сегодня высказанные им слова:

«Бір нәрсені өзгерткің келсе - батыл бол,
Қиын нәрсені өзгерткің келсе – сабырлы бол.
Қай жерде батыл, қай жерде сабырлы
Болуды білу үшін – ақылды бол.

И я старался следовать его советам – быть честным, чистым, не унижать достоинство друзей, трудиться на благо людей, быть примером родным и близким, не запятнать честь фамилии. Эти советы и назидания старался передать и своим детям и внукам.

За четверть века ушли многие его соратники, друзья с которыми я общался и знал.

Это были прекрасные люди, честные, которые много сделали для Северо-Казахстанской области, пользовались непререкаемым авторитетом.

Часто общался с ними, они много рассказывали интересного о себе, об отце, о той стороне медали, которая тоже называлась Жизнь.

Я бы хотел поименно их вспомнить: И. Г. Вдовенко, Е. И. Виктор, З. С. Беева, П. Ф. Ходеев, С. Г. Утеев, В. К. Токушев, С. А. Утепов, В. К. Дремасов, Г. В. Кухарь, М. Г. Габбасов, К. К. Канапин, который 30 лет проработал в совхозе «Украинский» директором, и многие-многие другие.

Я понимал, что действительно это были, во-первых, настоящие люди – понимали и вникали в чаяния народа, во-вторых, облеченные властью, они не кичились этим, не были чванливыми, амбициозными, были доступными для населения.

Они действительно были команда единомышленников, которые, несмотря на трудности, поднимали город и область. И они вошли в историю, и будучи на пенсии, они остались на родной земле, гордо ходили по улицам города, открыто смотрели в глаза людям, ибо они прожили честную жизнь, не запятнав честь человека.

То, что не увидел отец за эти годы, Аллах дал возможность видеть нашей маме, которой в этом году исполнится 90 лет. Марьям Аманжоловна, несмотря на возраст солидный, перенесенные жизненные проблемы, похороны мужа, скоропостижно скончавшихся двух сыновей Казбека и Ильяса, нашла в себе силы и мужество жить, поддерживать детей, внуков и правнуков.

В семье сохранилась добрая традиция собираться в родном очаге на всех мероприятиях – дни рождения, День Победы, 8 Марта и так далее.

С высоты прожитых лет, стукнуло и мне 70 лет, глядя на детей, внуков, находишь в каждом из них черты отца – у кого характер, чувство юмора, манеры разговора, особенности памяти, прищур глаз.

Старшая внучка Айгуль, которая росла и выросла у отца, вышла замуж, родила сына Баймуратбека, который создал свою семью и живет в столице Нур-Султане. Дочка Айгуль трудится в частном некоммерческом учреждении – бухгалтер-экономист, ее супруг Жаксылык – бизнесмен в сельскохозяйственной отрасли.

Вторая внучка Аида живет со своей семьей в Нур-Султане, супруг Ержан работает на государственной службе, воспитывают сына Кадыржана – студента университета в Сингапуре и дочь Зарину – ученицу 5 класса, которая увлекается музыкой и танцами. Я продолжаю работать директором ТОО «Здоровый образ жизни», являясь учредителем частного некоммерческого учреждения «Денсаулык». Супруга Жания Кахаровна вышла на

пенсию, но занимает активную жизненную позицию – помогает детям ценными советами и моральной поддержкой.

Сестра Гульжан с мужем Абаем продолжают развивать свой бизнес, воспитали дочь Сауле, которая с супругом растит двух дочерей Инжу и Аруай и сына Армана. Живут и развивают бизнес в Нур-Султане.

Сын Казбека окончил учебу в Турции по специальности «Гостиничный и ресторанный бизнес», его старшие дети Руслан и Асия живут в Канаде.

Дочь Ильяса Асема работает преподавателем в Казахской национальной академии хореографии города Нур-Султана.

В память об отце приурочено открытие сквера на улице, названной в честь отца, Неля Болатбаева, переиздана книга памяти с дополнениями «Өнегелі өмір».

Пользуясь случаем, наша семья выражает глубокую признательность всем, кто помнит его и принял активное участие в создании сквера имени Неля Болатбаева, написании книги.

Особые слова благодарности наша семья выражает Билялову С. С., Тасмаганбетову М. И., Галееву К. Т., Хамзину С. Ш., которые оказали активную помощь в оформлении и строительстве сквера на улице Болатбаева Н. А.

Память об отце, дедушке, я думаю, будет жить в детях, внуках, правнуках, его соратниках.

*С уважением,
сын Кадырбек Нельевич Болатбаев*

СЧАСТЬЕ ДРУЖЕСКОГО ОБЩЕНИЯ

Задолго до личного знакомства я слышал немало положительных отзывов о Неле Адгамовиче Болатбаеве. Уже в конце 50-х, начале 60-х годов прошлого столетия он был в Северо-Казахстанской области известным человеком. Его характеризовали как грамотного, компетентного, принципиального и требовательного руководителя. Ему пророчили большое будущее.

Спустя некоторое время мне пришлось близко познакомиться с Болатбаевым Н.А., посчастливилось работать под его руководством и не только убедиться в правильности вышеперечисленных отзывов, но и узнать много других прекрасных черт его характера. Но обо всем по порядку.

В 1961 году, после окончания Алматинской высшей партийной школы я был рекомендован и избран секретарем партийного комитета опорно-показательного совхоза «Явленский» Ленинского района Северо-Казахстанской области. Возглавлял совхоз крупный организатор сельскохозяйственного производства, опытный специалист Бобрицкий Иван Федорович. И хотя в то время я уже был далеко не новичком, за плечами у меня была работа учителем, директором школы, инструктором райкома партии, секретарем парткома МТС, должен откровенно признаться: работая с Иваном Федоровичем, я многому научился, особенно в вопросах экономики, организации и технологии сельскохозяйственного производства, старался, как губка, впитывать его богатейший опыт хозяйственника. Следует сказать, что вскоре мне этот опыт очень пригодился. Сожалею только, что слишком мало, всего год проработал вместе с Бобрицким И. Ф.

В ноябре 1962 года я неожиданно получил приглашение на беседу к первому секретарю Северо-Казахстанского обкома Компартии Казахстана Журину Николаю Ивановичу. Как правило, такой вызов связывался с выдвижением на другую работу. Так оно и получилось.

Николай Иванович тепло принял меня в своем рабочем кабинете, примерно в течение часа подробно расспрашивал о положении дел в хозяйстве, состоянии партийной работы, настроении

людей, интересовался моим здоровьем, семейным положением и многими другими вопросами. В заключение беседы первый секретарь обкома партии сказал мне: «Вы молодой, но уже достаточно опытный специалист и партийный работник, мы давно присматриваемся к Вам, теперь Вы прошли хорошую школу опытного хозяйственника Бобрицкого. И на наш взгляд, вполне можете самостоятельно работать руководителем хозяйства. Обком партии рекомендует назначить Вас директором совхоза «Афанасьевский» Сергеевского района». Николай Иванович при этом предупредил, что это крупное отдаленное хозяйство, находящееся на границе Кокчетавской и Костанайской областей, но самое главное, в те годы это был отстающий совхоз, занимавший в областной сводке самое последнее место по всем показателям.

Безусловно, это меня крайне огорчило и озадачило. Я понимал, что должен не просто возглавить хозяйство, но и добиться положительного перелома в его деятельности. Сумею ли? Пришлось серьезно подумать, прежде чем согласиться, но согласие все же было дано. И уже через три дня на бюро обкома партии меня официально рекомендовали на должность директора совхоза «Афанасьевский». Сразу же предстояла поездка в г. Целиноград на бюро крайкома партии, где принималось окончательное решение. В те годы Северо-Казахстанская область наряду с другими входила в состав Целинного края, который функционировал на территории республики. В крайкоме партии состоялись встречи и беседы с секретарем крайкома по селу Василием Петровичем Демиденко, первым секретарем крайкома Тихоном Ивановичем Соколовым.

Бюро Целинного крайкома Компартии Казахстана утвердило меня в данной должности, и уже в конце ноября 1962 года я прибыл в хозяйство и приступил к исполнению обязанностей директора.

В эти дни и состоялось мое первое непосредственное знакомство с Болатбаевым Нелем Адгамовичем, который работал первым секретарем Сергеевского райкома партии, и я как новый руководитель хозяйства должен был ему представиться и в дальнейшем повседневно общаться, решая многие перспективные и текущие вопросы развития вверенного мне хозяйства.

Нель Адгамович запомнился мне человеком неординарным, обаятельным, умеющим расположить собеседника

к откровенному разговору, внимательно выслушать его и дать добрые советы без нравоучений, упреков и назиданий. Уловив в моем рассказе о положении дел в совхозе нотки тревоги и озабоченности, он тут же сумел успокоить, подбодрить и пообещал всяческую помощь и поддержку, в которой так нуждалось это отстающее хозяйство и я как его новый руководитель.

С каждой новой встречей с первым секретарем райкома партии Болатбаевым Н. А. я все больше и больше убеждался в его высочайшей культуре, эрудиции и компетентности, человечности, принципиальности и требовательности, умении держать слово и выполнять данные обещания.

По его поручению совхозу «Афанасьевский» оказывалась необходимая помощь по ликвидации отставания бюро райкома партии, райисполкомом, райуправлением сельского хозяйства, другими ведомствами. Регулярно бывал в хозяйстве и сам Нель Адгамович, посещая тракторно-полеводческие бригады и животноводческие фермы, встречаясь со специалистами и рабочими, всегда подсказывал, как лучше решить те или иные проблемы.

Скажу откровенно, мне был очень симпатичен этот человек. У нас с самого начала сложились деловые взаимоотношения, полное взаимопонимание. Я высоко ценил его как опытного партийного работника, авторитетного руководителя и старался изо всех сил не подводить и не огорчать его.

Однако в жизни бывают взлеты и падения, необычайные, экстремальные ситуации. Именно в этот период наиболее ярко и полно высвечиваются те или иные черты характера человека, авторитет руководителя, его умение найти наиболее правильный выход из создавшегося положения.

Расскажу о нескольких таких неординарных ситуациях.

В 1963 году из-за крайне неблагоприятных погодноклиматических условий в совхозе «Афанасьевский» был выращен самый низкий за все время его существования урожай зерновых культур. По этой причине не удалось заготовить необходимое количество сена и других кормов для общественного животноводства и личного скота.

Таким образом, благодаря конкретной помощи первого секретаря райкома, его энергичным действиям, знанию обстановки и принятию правильных решений нам удалось выйти из зимовки без потерь и не только сохранить поголовье скота, но и не снизить показатели по надоям и привесам.

Еще один характерный пример.

В 1964 году в совхозе «Афанасьевский», как и в других соседних хозяйствах Сергеевского района, был выращен большой урожай зерновых культур. Но во время созревания хлебов из-за частых дождей появилось на посевах много различной травы, особенно березки, которая буквально заплела все зерновые, и когда подошли сроки уборки, комбайны не могли проходить больше 15-20 метров, забивались ножи и другие механизмы.

Было срочно созвано заседание бюро Сергеевского райкома Компартии Казахстана, приглашены директора хозяйств, другие ответработники и специалисты. Учитывая серьезность сложившегося положения, в работе бюро участвовали секретари крайкома партии Буров И. М., обкома партии Подгорбунский К. З., председатель облисполкома Ауельбеков Е. Н.

Никто из высокого руководства предварительно не изучил обстановку на полях, ни с кем не советовался, как исправить положение. Бюро проходило крайне нервозно, был устроен жесткий нажим на первого секретаря райкома партии, директоров хозяйств, предъявлялись безапелляционные требования в грубой форме.

До меня были заслушаны отчеты 3-4-х директоров хозяйств, им грозили снятием с работы и исключением из партии. Словом, обстановка на бюро была неприятная, тягостная, и самое главное, не решался основной вопрос: как ускорить темпы уборки.

Когда пригласили на трибуну меня, я сообщил, что в совхозе из 2 тысяч гектаров зерновых нет ни одного поля, где бы хлеб не полег, с этим объяснил причины трудностей с уборкой и сказал, что можно нас – директоров снять с работы, исключить из членов партии, но ведь это не поможет делу. Я пригласил членов бюро и высоких руководителей из края и области приехать в совхоз, побывать на полях, на месте разобраться с создавшейся обстановкой и тогда уже делать соответствующие выводы.

Действительно, на следующий день к 10 часам утра в совхоз вместе с первым секретарем райкома партии Н. А. Болатбаевым прибыли Буров И. М., Подгорбунский К. З., Ауельбеков Е. Н. и другие руководящие работники. После объезда полей все убедились, что в хозяйстве выращен большой хлеб, который нельзя потерять, в то же время убрать его традиционным способом невозможно, необходимо искать другие подходы.

На специально собранном совещании руководителей и специалистов хозяйства, где обсуждался этот вопрос, я предложил выделить совхозу 200-250 гороховых жаток и с их помощью попробовать убирать хлеб. Идея была поддержана, и для ее реализации в хозяйстве остался председатель облисполкома Е. Н. Ауельбеков. С его помощью в течение двух суток в совхоз было завезено 280 гороховых жаток ЖБА с тракторами «Беларусь». Мы сумели оперативно укомплектовать все агрегаты опытными механизаторами, организовать двухсменную работу и вовремя завершить уборку зерновых, получив неплохой урожай.

Несмотря на вышеуказанные трудности, совхоз «Афанасьевский» успешно выполнил все плановые показатели по производственной деятельности и социальной сфере, а я как директор хозяйства был удостоен высокой государственной награды – ордена Ленина.

Так подробно я рассказал об этом факте потому, что другой первый секретарь райкома партии при таком давлении со стороны крайкома и обкома партии, чтобы спасти свой имидж, мог запросто пожертвовать 2-3 руководителями хозяйств, но Нель Адгамович был не такой, он весь удар принимал на себя, всеми фибрами души защищал подчиненных, старался объективно разобраться в сложившейся ситуации и по возможности помочь, объективно оценить заслуги человека и воздать ему должное за его работу, несмотря на прежние промахи и недостатки. Именно в этом проявлялись лучшие человеческие черты характера Неля Адгамовича, его простота, доступность, порядочность, умение вовремя прийти на помощь.

Мне очень запомнился также 1966 год. Он по природно-климатическим и другим условиям выдался для совхоза «Афанасьевский» благоприятным и удачным. Был выращен небывалый для данной зоны урожай зерновых – по 16 центнеров с гектара, высокими темпами шла уборка. Обстановка складывалась так, что к 5 сентября мы наметили завершить уборочную страду. И вот 4 сентября хозяйство посетил первый секретарь ЦК Компартии Казахстана Д. А. Кунаев. Я ему подробно доложил о ходе уборки зерновых: сказал о том, что стоит благоприятная погода, нами организована круглосуточная работа уборочных агрегатов и завтра, т.е. 5 сентября, мы собираемся завершить уборку.

Динмухамед Ахмедович очень удивился этому и спросил первого секретаря райкома партии Болатбаева Н. А., который

сопровождал его в поездке: «Как так получилось, что другие хозяйства района убрали только 30-40% зерновых, а данный совхоз завершает уборку?». На что Нель Адгамович ответил: «У него свой, «махтаевский» стиль работы». Он очень подробно и объективно охарактеризовал положение дел в хозяйстве, похвалил стиль работы директора. Тогда Д. А. Кунаев спросил, а сколько хлеба сдало хозяйство государству? На что я ответил, что пока еще не сдали ни одного пуда. Тогда Динмухамед Ахмедович полушутя, полусерьезно спросил: «Это что, тоже «махтаевский» опыт?». Я попросил у него извинения и сказал, что мы ставили основную задачу убрать хлеб с полей, а затем уже в течение 7-8 дней рассчитаться с государством. Такая возможность имеется, на токах лежит примерно полтора миллиона пудов зерна. Д. А. Кунаев решил посмотреть этот хлеб, и мы приехали на ток. Здесь он, осмотрев огромные бурты хлеба, побеседовал с рабочими, поблагодарил их за высокие темпы уборки урожая, за хорошее качество зерна, пожелал новых успехов и удовлетворенный уехал из хозяйства.

В октябре того же 1966 года обкомом партии я был рекомендован и избран первым секретарем Соколовского райкома Компартии Казахстана. В моем выдвижении немалую роль сыграл Нель Адгамович. Именно его рекомендации и характеристика сыграли важную роль. К его мнению прислушивались.

Хотел бы подчеркнуть, что в беседе у Д. А. Кунаева по поводу моего выдвижения на должность первого секретаря райкома партии Димаш Ахмедович очень хорошо и тепло отзывался о Неле Адгамовиче Болатбаеве. Он характеризовал его как грамотного, перспективного специалиста, крупного организатора, видного партийного работника, ответственного и преданного порученному делу.

И действительно, вскоре после этого разговора Нель Адгамович был выдвинут и избран председателем Северо-Казахстанского облисполкома, где еще ярче и полнее раскрылись его организаторские способности, талант руководителя и прекрасные человеческие качества.

В этом я мог воочию убедиться, работая первым секретарем вновь созданного Жамбылского райкома партии. Этот район был образован в 70-е годы по просьбе видных писателей-земляков североказахстанцев Сабита Муканова и Габита Мусрепова. Должен признаться, что я долго сопротивлялся и не хотел идти

в новый район, где предстояла очень большая и ответственная работа по созданию и обустройству нового райцентра, но Нель Адгамович убедил меня, и я согласился. Он обладал «божьем даром» – умел убеждать людей, направлять их на путь истинный, оберегать от ошибок.

При создании нового районного центра, его обустройстве возникала масса различных хозяйственных проблем, которые необходимо было решать с помощью облысполкома и его председателя Болатбаева Н. А. И они решались своевременно, оперативно, без бюрократизма и волокиты. Следует отметить, что Нель Адгамович всегда поощрял инициативных, творческих, оперативных и обязательных людей. И сам всегда старался следовать этим правилам. Для строительства нового райцентра по его инициативе и при непосредственной поддержке было привлечено 9 мехколонн из других районов области, повседневно решались вопросы обеспечения объектов стройконструкциями и материалами. Он сумел добиться через союзные органы, чтобы строящийся водовод от Пресновки до Кургана был повернут до села Благовещенки, что решало многие вопросы обеспечения населенных пунктов района водой.

Словом, с помощью Неля Адгамовича и при его поддержке дела в новом районе пошли в гору и я был избран делегатом 24-го съезда КПСС, чем очень горжусь.

Завершая свои воспоминания, хочу еще раз подчеркнуть, что хорошо знал и высоко ценил Болатбаева Н. А. как видного политического деятеля и хозяйственного руководителя, преданного товарища и друга, прекрасного семьянина, замечательного человека, до последних дней своей жизни отдающего всего себя порученному делу, пользующегося глубоким уважением и авторитетом всех трудящихся области.

И, наверно, стремление жить «по-болатбаевски», быть полезным людям до конца своих дней удерживает меня от соблазна быть просто пенсионером. Несмотря на преклонный возраст, не ухожу от общественных дел, работаю в Парламенте, возглавляю Центральный совет организации ветеранов Республики Казахстан.

ЖАНЫ ЖАЙСАҢ БОЛАТЫҢ

Ніл Әдғамұлы Болатбаевты 1962 жылдан бері білетін едім. Ол кезде облыстық комсомол комитетінің бірінші хатшысымын, Приишим ауданына бір жұмыспен бара қалдым. Нікең сол ауданның атқару комитетінің төрағасы болатын. Бұрын естігенім болмаса, ол кісімен әлі жүзбе-жүз кездесіп, сөйлескен жоқ едім, ауданға келген соң басқа жұмыстарымды бітіре жүріп, Нікеңе кіріп шықпақ болдым. Мені алып жүрген аудандық комсомол комитетінің хатшысын кабинетіне қалдырып кетіп, Нікеңе жалғыз бардым. Үлкен үстелдің басында кірпіштен құйғандай болып нық отырған жігіт ағасы мен кіріп келгенде орнынан күлімсірей түрегелді. Есік алдындағы хатшы хабарлағанынан менің кім екенімді біліп отырған ғой, «жақсыда жаттық жоқ» деген емес пе, Нікең менімен ежелгі танысындай жайдары көңілмен сөйлесіп кетті. Ауданның бір құлағын ұстап отырған адамның мұншалық қарапайым, кішіпейілдігіне мен таңырқап қалдым. Нікең болса шай алдырып, оны өзі құйып беріп, жас адамның алдында құрақ ұшып, қызмет қылып жүр. Артынан ойласам, ағамыз комсомол болса да, қазақ азаматының атқа мініп, қызмет қылып жүргеніне риза болып, оны қатты қолпаштайды екен ғой.

Ол кезде жастар мәдени құрылыстар салу жөнінде үш жылдық жоспар қабылдаған болатын. Нікең бұл жұмыстарды бүге-шігесіне дейін біліп, қай кеңшарда не істеліп жатқанын, кімдердің алда, кімдер бұл жұмысты қолға алмай жатқанын тайға таңба басқандай айтып берді. Алдында аупарткомның бірінші хатшысынан әңгімеге жарымаған мен ағамыздың жұмыстарды алақанындағыдай біліп отырғанына таң қалдым.

Сол кездерде Бескөл құс фабрикасының жас маманы Клава Новикова деген қыз: «Құс өсіру - күш-қуаты толық жастардың ісі, оларды күндіз-түні күтуге жастар ғана шыдай алады. Жастар, құс өсірумен айналысайық!» – деген үндеу көтерген болатын. Сол үндеуді аяқсыз қалдырмас үшін барлық комсомол комитеттеріне ұйымдастыру жұмыстарын жүргізуді тапсырған болатынбыз. Нікең бұл істі өз қамқорлығына алған екен, маған толық мағлұмат

берді. Әңгіме барысында күлдіргі жайларды да айтып қойып, менімен өз замандасындай емен-жарқын сөйлесіп отырды.

1963 жылдың қаңтар айында облысымызда жаңадан Тимирязев ауданы ашылатын болды. Оған Октябрь ауданынан 7 кеңшар, Қостанай, Көкшетау облыстарынан 2 кеңшардан, Преснов ауданынан 1 кеңшар берілетін болды. Бұл кезде Нікең Октябрь ауданының 1-ші хатшысы еді, ал жаңа ашылған ауданның атқару комитетінің төрағалығына мен баратын болдым.

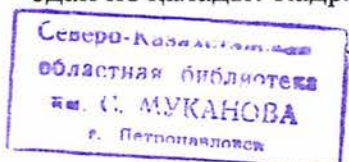
Комсомолдың ала шапқын, ат-шабыс жұмыстарынан кейін аудан басқару оңай шаруа емес, көңілім күпті, жүрегім тиянақ таппай жүрген мезгілдер еді ол. Бізге берілетін кеңшарларды аралап көрмек болып, Октябрь ауданына келдім. Нікең орнында екен, тағы да сол бірінші көрген мінезімен, қуана қарсы алды. «Ал, Жақсылық, енді шолақ шалбарды тастап, үлкен кісі болуың керек», – деген бір сөзі күні бүгіндей құлағымда. Сосын бұл жолы менімен ұзақ сөйлесіп, өзінің өмір тәжірибесі мен түйген ойларынан көп сыр шертіп еді. «Алдыңа келген адамды ешқашан өкпелетіп жіберме, көмектеспесең де көңіл білдіріп, қуанышына қуанған бол, қайғысы болса бөліс, сен біреусің, олар көп, жүрген жерде сенің қылығыңды айта жүреді, абырой мен бедел сол адамдардың көңілінде. Әсіресе басына қайғы түскен адамға көмек қылсаң, өмір бойы ұмытпайды», – деп еді аға сол жолы. Осы әңгімелердің ертеңіне екеуіміз Тимирязев ауданына көшкен кеңшарлардың бәрін аралап шықтық. Сол жолы Нікеңнің жадының күштілігіне ғажап таң қалдым. Ол менімен бірге болған кеңшарларда кездескен сауыншылар мен малшылар, мамандар мен механизаторлардың бәрін біліп, бәрімен аты-жөнін айтып амандасып жатты. Тіпті, балаларының атын да айтып сұрап қай сыныпта, қалай оқып жатқанына дейін тәптіштейтін. Әскерде жүрген баласы болса, оның да атын айтып сұрап, хат бар ма, қай жерде деп түгел сұрап алып, соны ұмытпай, келесі жолы кездескенде еске алып жататын. Сауыншы, малшылар болса үлкен бастықтың мұндай мінезіне өте риза болып қалатын.

Мені сол кеңшарлардағы беделді, білікті адамдармен таныстыра жүріп, олар туралы да оңашада көп мағлұматтар беріп еді. Оның осы бір жадының жаңылмайтын қасиетіне мен өмір бойы таңқырқап келемін. Бір көрген адамын ол өмірі ұмытпайтын. Тіпті қандай жағдайда, қалай және не туралы сөйлескендерін де айтып бере алатын.

Тағдырдың жазуымен мен Нікеңмен өмір бойы қатар, қоян-қолтық қызмет істедім. Әуелі көрші аудандарда істеген болсақ, сосын оның ізін шалып соңынан жүріп отырдым. 1969 жылы Нікең Солтүстік Қазақстан облыстық атқару комитетінің төрағасы қызметіне өскенде мен оның орнына Сергеев аупарткомының бірінші хатшысы болып сайландым. Қызметін тапсырарда Нікең аудан мен кеңшар басшыларына жеке-жеке мінездеме беріп, кімге арқа сүйеуді, кімнен аулақ болуды – бәрін айтып кеткен еді. Ағаның сол кеңесі маған жұмыс барысында көп көмек берді.

Нікеңмен 1975 жылдан 1985 жылға дейін бір шаңырақтың астында, бірге қызмет істедік. Ол кісі Сергеев аудандық партия комитетінің бірінші хатшысы болып жүрген мені өзінің бірінші орынбасары қызметіне алды. Осы қызметте жүргенде оның бұрын көре алмаған көп қырларын бақылады. Ол кісі ашуы мен сабырын оңай жұмсап, оңай тежеп, оп-оңай бұрып салып отыратын ғажап ұстамды адам еді. Қатты ашуланған кездерінде де ол дауысын шығарып, қатты сейлемейтін, ақылға жеңдіріп, тежеліп қалатын еді. Ал көңілді, шат-шадыман кездерінде де шашылып-төгіліп, шектен шығып кетпейтін еді. Сергіз серінің Құнанбай, Шыңғыс, Шорманның Мұсаларына берген: «Олар қанша құйсаң да толмайды, қанша толса да төгілмейді» деген мінездемесі бар еді ғой, Нікең қанша ішсе де өмірі мас болған адам емес, өзге жұрттан шыққан төрелер тоңқайып қалып, кей-кейде абыройы ашылып жатқанда Нікең қылауына шаң жұқтырмай шығушы еді.

Жұмыс барысында нелер қиын проблемалардан жол тауып, бізді де өзіндей болуға үйрететін. Республиканың жоспарлау комитетіне барғанда облыстың керек-жарағын епті дипломатиялық әдістермен, қиыннан қиыстырып бекітіп әкелетін еді. Жұмыс барысындағы бір қызық стилін де ұмытпаймын. Мысалы, жағымсыз істері туралы талқыланғалы жатқан бір қызметкер болса, алдымен біз - атқару комитетінің басшылары пікір алысып, ақылдасып алатынбыз. Сонда Нікең бізге: «Ал, салыңдар бар өнерлерінді, қаптаңдар ит терісін басына», – дейді. Содан, комитеттің кеңесінде біз неше түрлі мәселені көтеріп, талқыланған жазғанды іске алғысыз қыламыз ғой. Сонда ең соңында сөз алатын төраға әлгіні ақтап алады. Оңашада: мұныңыз не, бізді ұятқа қалдырдыңыз ғой десек, е, бәріміз бірдей жабылсақ одан не қалады? Кадрларды қорғау да керек қой дейтін еді.

Ол кісі әдебиет пен өнерге де жаны жақын адам еді. Қазақстан баспалары ғана емес, Одақтық баспалардан соңғы кезде жарық көрген нелер бір қызық кітаптарды тауып алып оқып отыратын. Бізді де тексеріп, ананы оқыдыңдар ма, мынаны көрдіңдер ме деп сұрақтың астына алып отыратын.

Қазақтың үлкен жазушылары, жерлестеріміз Сәбит Мұқанов пен Ғабен Мүсіреповты ылғи өзі қарсы алып, пікір алысып, ұзақ әңгімелесетін еді. Евней Букетовпен жақсы қарым-қатынаста болды, ол кісінің жазған еңбектеріне пікір айтып та қоятын еді.

Нікең аудандарда ұлттық кадрларымыздың өсуіне көп ықпал етті. Егер бір жерден талапты жасты көре қалса, соны қайтсе де өсіруге тырысатын. Мысалы, Мәркен Ахметбеков, Мейрам Едіресовтер – Нікеңнің өсірген кадрлары. Ел ішінде Нікеңнің пікір алысып, әңгімелесіп қоятын ақсақалдары да болды. Мысалы, Мұқажанов Қожахмет, Базарбаев Баймағанбет, Әубәкіров Әупіжан және т.б. Бұл ақсақалдармен Нікең ұзақ уақыттан әңгімелесуші еді.

Жұмыс барысында кейбір ұлттық мәселелерге байланысты талас-тартыстар да болмай қалмайтын. Мысалы, осы күнгі «Қызылжар» қонақ үйінің атауы жөнінде үлкен дау болған еді. Қала басшылары «Золотой колос» атаймыз деп, эмблемасы ретінде ілуге масақ та жасатып қойыпты, ал мен төрағалық еткен ономастикалық комиссия «Қызылжар» атын ұсынғанбыз. Атты ең соңында бекітетін обкомның бюросы болатын. Осы жерде Нікең: «Біз өзіміз ономастикалық комиссия құрдық, енді оның шешімін тындамасақ, ол комиссияның бізге не керегі бар?» – деп ұтымды ой айтып, қазақ атауын жеңгізіп беріп еді. Міне, мен білетін Нікеңнің қысқаша қырлары осындай болатын.

Анатолий БАШМАКОВ,
благодарный ученик, доктор экономических наук,
академик КазНАЕН, депутат сената РК IV–V созывов

НАРОДНЫЙ РУКОВОДИТЕЛЬ

В нашей жизни не так много известных людей, чье значение не оспаривается никем. Нель Адгамович – один из них. За все годы своей активной деятельности он не позволил себе ни одного фальшивого или неискреннего поступка. Самое главное, чего добился Нель Адгамович, – это беспрекословное доверие к нему североказахстанцев.

Н. А. Болатбаеву удалось почти невозможное – обессмертить свою роль и создать вокруг своей фамилии безупречный авторитет. Он всегда испытывал высочайшую ответственность перед теми, кто ему доверял. И никогда их не подводил. История в целом нашей страны знает немало выдающихся управленцев и талантливых руководителей. Но людей такой сердечности и теплоты, такого незаурядного дарования – единицы. И среди них выделялся Нель Адгамович.

Если бы присуждалось звание Народного руководителя Северо-Казахстанской области, Нель Адгамович по праву стал бы его первым обладателем.

В Болатбаеве для нас, знавших и работавших с ним, тем более для молодого поколения, кроется уникальный клад человеческого таланта, культуры мышления и норм поведения с людьми. Вспомните, как говорил Нель Адгамович на встречах с механизаторами, с учителями и врачами, с молодежью и ветеранами. Его слушали и ему верили. Он вдохновлял людей и, как донор души, вливал им свою солнечную энергию. Откуда это у него? Ведь он не проходил обучение в Оксфордском университете, не заканчивал академии. Наверное, это от Бога и от его родителей. И еще, думаю, это огромная работа собственной души и собственного сердца. Еще одним его непревзойденным даром является феноменальная память. Он знал по имени и отчеству всех, с кем хотя бы один раз встретился и поговорил. Помните у Дейла Карнеги: «Ничто так приятно не ласкает ухо человека, как услышанное собственное имя».

Вот почему его так все уважали. Обращаясь по имени к человеку, с которым он когда-то встретился, он сразу же завоевывал его сердце. Это уже талант, плюс высокая внутренняя культура.

Сейчас, когда пишу эти строки и благодарно вспоминаю доброе имя этого светлого человека, вот о чем я подумал: все мы гостим на земле, чтобы выполнить свою особую миссию, живем в соответствии со своим предназначением, и для этого Вселенная дала нам неисчерпаемую глубину своей бездны. И заложила ее нам в душу и сердце, наполнила ею наш дух. Уверен, Нель Адгамович с честью воспользовался даром Всевышнего и честно выполнил свой человеческий долг.

Для меня он остается наставником и мугалимом. Мне по жизни повезло: у меня были замечательные учителя – первые секретари Сергеевского райкома партии. Но первым среди первых секретарем был Нель Адгамович, потом Жаксылык Габдуллинович Искаков, затем Есим Шайкенович Шайкин и Ахметбеков Маркен Ахметбекович. Все они разные, но по-своему талантливые. Знаю, они очень уважали Неля Адгамовича, которого считали своим наставником, и это потому что Болатбаев Н. А. – это блистательный пример духовного и нравственного достоинства человека. Нель Адгамович по-особому любил свой край, свою Родину. Он каждым своим нервом чувствовал дыхание родной земли. Вот почему он никуда не уехал, хотя имел такую возможность. Он остался преданным своим людям, с кем десятилетия жил и работал. Это о нем автор писал: «На Родине, как на чужбине, тоской о Родине болеть».

Хочу в завершение своих размышлений поделиться одним трогательным воспоминанием. В ночь в канун смерти Неля Адгамовича я видел сон. Ко мне в комнату на балкон третьего этажа залетает тулпар неопишуемой красоты. Я не испугался, но испытал какое-то чувство. Утром я рассказал об этом Жаксылыку Габдуллиновичу. Тогда мы вместе с ним поехали в Пресновку. Он рассказал, что у казахов это хороший предвестник. Что это было? Духовная забота Неля Адгамовича обо мне... А ко мне он действительно относился по-отцовски и с уважением. Очень любил моего старшего брата Юрия, который работал в то время директором Сергеевского ППТУ-132 и при поддержке Неля Адгамовича был у Баимбета Каппасовича Исенова – первого секретаря райкома комсомола членом бюро и штатным секретарем райкома ЛКСМ.

Спустя годы я был избран депутатом Парламента. Тогда я подумал: Нель Адгамович благословил меня, став негласным доверенным лицом. Пусть это был сон, пусть это лишь мои размышления, но то, что Нель Адгамович многое сделал для меня, – это точно.

Рахмет ему за это!

ҚАРУЛАСЫМ, ҚАНАТТАСЫМ ЕДІ

1942 жылдың жазы Ұлы Отан соғысының тарихында ең бір ауыр кезең еді. Соғыс техникаларынан, оның ішінде танкіден, әуе күштерінен және жаяу әскер санынан басымдыққа ие болған жау біздің әскерлеріміздің Брянск және Оңтүстік-Батыс майдандарының түйіскен жерін бұзып өтіп, Старый Оскол, Воронеж бағытына бет алды. Дегенмен де жау онан әрі өз шабуылын өрістете алмады. Воронежге жетпей тоқтауға мәжбүр болды. Сонан соң жау өз күштерін қайта топтастырып және қосымша күш жинап, Оңтүстік-Батыс майданында шабуылға шықты. Ондағы басты мақсаты – Сталинградты басып алып, Еділді кесіп тастау еді.

Сталинград шайқасы 1942 жылдың 17 шілдесінен басталып, 1943 жылдың 2 ақпанында аяқталды. Жау темір құрсауға алынып, ақыры күл-талқаны шықты. Дивизия құрамында 106-шы, 128-ші, 299-шы атқыштар және 77-ші артиллерия полктары, 124-ші жеке байланыс батальоны және басқа да әскери бөлімдер болды.

Осы дивизияның 299-шы атқыштар полкінде Ніл Әдғамұлы Болатбаев, ал 124-ші жеке байланыс батальонында мен бөлімше командирі болып соғысқа қатысқан едік. Бірақ ол кезде біз бір-бірімізбен кездесе алған жоқпыз. Тек, 1942 жылдың тамыз айында Ніл Әдғамұлы Сталинград шайқасында қатты жараланып елге оралғанын кейіннен естідік.

Ұлы Отан соғысы жеңіспен аяқталып, енді маусым айынан бастап жауынгерлер туған елге орала бастады. Солардың қатарында мен де елге Ұлы Отан соғысының II топтағы мүгедегі болып оралдым. Елге келген соң, 1945 жылдың тамыз айының орта шенінде облыстық партия комитетіне нұсқаушы болып қызметке орналастым. Кейіннен, яғни 1947 жылдың маусым айынан Ніл Әдғамұлы облыстық партия комитетіне нұсқаушы болып орналасты. Онан соң обкомның 2-ші хатшысының көмекшісі болып ауысты. Осы уақыттан бастап 1996 жылға дейін, яғни 50 жыл бойы, жақсы жолдас, қадірменді дос, қызметтес болдық.

Ніл Әдғамұлы облыстық партия комитетінде бір жылдан аса қызметте болып, онан кейін республикалық партия мектебінде оқып, оны тәмамдағаннан кейін 1950 жылдың қыркүйек айында Преснов аудандық партия комитетінің екінші хатшысы болып сайланды. Ол бұл қызметте бес жылдан астам уақыт істеді.

Сол тұста Бүкілодақтық Орталық партия комитеті ұжымшарларды күшейту, оларды басшы кадрлармен нығайту, қолынан іс келетін коммунистерді ұжымшарлар шаруашылығына жіберу жөнінде барлық партия ұйымдарына ұран тастаған болатын. Міне, партияның сол шақыруына байланысты көптеген басшы қызметкерлер, ұжымшар өмірін жақсы білетін коммунистер ұжымшарларды басқаруға жіберілді. Коммунист ретінде Ніл Әдғамұлы да Орталық партия комитетінің бұл шақыруын толығынан қолдап, ұжымшарларға барып, олардың шаруашылығын көтеру әрбір коммунистің ардақты борышы деп білді. Сол себепті облыстық және Преснов аудандық партия комитеттері Ніл Әдғамұлы Болатбаевты сол аудандағы Ленин атындағы ұжымшарға басқарма төрағалығына ұсынды. Ұжымшар мүшелері Ніл Әдғамұлын құшақ жая қарсы алып, оны бірауыздан ұжымшар басқармасының төрағасы етіп сайлады.

Ніл Әдғамұлы осында басшылық жасаған екі жыл ішінде ұжымшардың жағдайы күрт жақсарды, егін, мал шаруашылығы жоғары қарқынмен дамыды, құрылыс өркен жайды, ауыл мәдениеті көтерілді. Ол әсіресе бригадирлерді, түрлі мамандарды, ұжымшар белсенділерін тәрбиелеу, үйрету, олардың тәжірибелерін молайту, білімдерін көтеруге көп көңіл бөлді. Сөйтіп, халық алдында зор беделге, үлкен абыройға ие болды. Осындай ел басқарудағы, шаруашылық жүргізудегі ерен еңбегін, қолынан іс келетін қабілетін ескере келіп, облыстық партия комитеті Ніл Әдғамұлын Приишим аудандық атқару комитетінің төрағалығына ұсынды. Мұнда ол бес жыл жемісті еңбек етті.

Бұл жерде бір атап көрсетерлігі, ол кезде мен осы аудандық партия комитетінің екінші хатшысы қызметінде болатымын. Сөйтіп біз бес жыл бойы бірге еңбек еттік. Осы жылдарда байқағаным, осы жұмысты өте беріліп істеуші еді, ерінбей ізденетін, шаруашылықтың қай саласына болмасын жаңалық енгізуге тырысатын. Кеңшар, ұжымшар басшыларына, ауыл шаруашылық мамандарына, түрлі ұйымдар мен мекемелер басшыларына жұмыстың жаңа әдістерін үйретуге, олардың білімдерін арттырып отыруларына көп көңіл бөлетін. Оның осындай

ерекше қасиеттерін ескере келіп, облыстық партия комитеті Ніл Әдғамұлын Сергеев аудандық партия комитетінің бірінші хатшылығына ұсынды. Мұнда ол сегіз жыл жемісті жұмыс атқарды. Сол тұста Сергеев ауданы облыс, тіпті бүкіл республика көлемінде жақсы көрсеткіштерге жетіскен, алдыңғы саптағы аудандар қатарында саналатын.

Оның осындай үлкен ұйымдастырушылық, іскерлік қабілетін ескере келе Қазақстан КП Орталық комитеті оны облыстық атқару комитетінің төрағасы қызметіне ұсынды. Ол осы қызметте 16 жыл, яғни зейнет демалысына шыққанша жемісті еңбек етті. Әрине, мұндай үлкен лауазымды әрі жауапты қызметті атқару аса біліктілікті талап етері сөзсіз. Ол бұл қызметті де аянбай, беріле істеді. Біздердің, облыстық басқармалар бастықтарының жұмысына да қатаң бақылау жасап, қажетті кезде ақыл-кеңесін беріп, көмектесіп отырды. Қандай бір қиын істердің түйінін шешуге біздерге көмектесуден бас тартпайтын. Біз ол кісіні тек бастығымыз деп қана қарамай, жақсы жолдас, қадірменді дос, ардақты азамат ретінде де қатты сыйлайтын едік.

Ніл Әдғамұлы зейнеткерлікке шыққаннан соң да қарап отырмай, облыстық ардагерлер кеңесінде тұрақты комиссияны басқарып, жақсы қызмет атқарды. Өз қызметінде Ұлы Отан соғысының ардагерлеріне қамқорлықты күшейтуге, олардың әлеуметтік-тұрмыстық жағдайларын жақсарту ісіне көңіл бөлді. Міне, оның осындай үлкен қамқорлық жасағаны, жоғары адамгершілігі үшін де біздер, соғыс және еңбек ардагерлері, оны жиі еске алып отырамыз.

ЖАРТЫ ҒАСЫР, ЖАРҚЫН ҒҰМЫР

1948 жылы Алматы қаласындағы мемлекеттік ауыл шаруашылығы институтының екінші курсында оқитын студент едім. Сол уақытта біздің ағай – Қанаш Шәкенұлы республикалық партия мектебінде оқитын. Ағама барып, амандығын біліп тұратын едік.

Бір барғанмызда Ніл Әдғамұлы Болатбаевпен таныс болдық. Сол кезде Нікең облыстық партия комитеті хатшысының көмекшісі қызметінен партия мектебінің тыңдаушысы болып ауысқан еді. 1950 жылы оқуды тәмамдап келген соң Преснов аудандық партия комитетінің екінші хатшысы болып тағайындалды. 1953 жылы Орталық партия комитетінің октябрь пленумы болып, онда ұжымшарлар мен МТС басшы кадрларына мамандарды жіберу жөнінде мәселе қаралды.

Мен сол кезде Петропавл қаласындағы ауыл шаруашылығы басшы кадрларын даярлайтын мектепте мұғалім болып істеуші едім. 1953 жылдың қараша айында сол қаулыға сәйкес облыстық партия комитетінің ұйғаруымен Преснов ауданының Баян МТС-не бас агрономдық қызметке бардым. Сол қызметте Ніл Әдғамұлы бізге қамқоршы болды.

1955 жылы Ніл Әдғамұлы отыз мыңдық есебінде Баян МТС-нің аймағына қарайтын Ленин атындағы ұжымшардың төрағасы болып сайланды. Ніл Әдғамұлы артта қалған ауылдардың мәдениетін, экономикасын көтеру үшін көптеген қызмет істеп, бар күш-жігерін салып, өзінің білікті ұйымдастырушы екенін көрсете білді. Сол жылдары егіннен бітік өнім алып, мал шаруашылығы да өркендей түсті. Мәдени ошақтар салынды.

1957 жыл. Облыс басшылары Ніл Әдғамұлы еңбегін бағалап, Приишим аудандық атқару комитетінің төрағасы қызметіне жоғарылатты. Ауданның экономикасы, мәдениеті жоғары бағаға ие болды.

1962 жылдан 1970 жылға дейін Сергеев аудандық партия комитетінің бірінші хатшысы болып істеген кезде аудан облыс бойынша алдыңғы қатардағы аудандардың бірі болып саналды. Ауданда егін, мал шаруашылығы күрт өркендеп, мәдениет өсті.

Көптеген мәдени ошақтар салынып, шаруашылықтардың экономикасы күшейді. Ніл Әдғамұлы кадрларды тәрбиелеу мәселесіне үлкен мән берді. Сол кезде ауыл шаруашылығы мамандары болып істеген Мәркен Ахметбекұлы, Геннадий Бубнов, Евгений Викторов, тағы басқалары аудан басшылары болып істеп, облыста басшы қызметтер атқарды.

1970-1986 жылдары облыстық атқару комитетінің төрағасы болып істеген кезде Нікеңнің ұйымдастыру қабілеті арта түсті. Халықтың қалаулысы, елдің елеулісі болды. Тек облыс көлемінде емес, республикаға атағы шыққан қоғам қайраткері дәрежесіне жетті. Көптеген ордендермен, медальдармен марапатталды. Орталық партия комитеті мүшесі, республика Жоғары советінің депутаты болып сайланды.

Нікеңнің есте сақтау қабілеті ерекше еді: бір көрген кісінің есімін ұмытпайтындығына талай адам таңқалған болатын.

Нікең облыстық атқару комитетінде істеген кезде біздің облыс республикада алдыңғы қатарда болды. Әсіресе, ауыл шаруашылығы өнімдерін ұлғайтуда, егіннен мол өнім алуда, мал шаруашылығында жетістіктер аз болған жоқ. Селоларда, аудан орталықтарында, Петропавл қаласында салынған құрылыстар қазіргі уақытта да қалаға сән беріп тұр.

Ніл Әдғамұлы өз шаңырағында үлгілі болды. Балаларының төртеуі жоғары білім алған.

Үлкен баласы Қадырбек медицина ғылымының кандидаты болса, Қазбегі – химия ғылымының кандидаты, Гүлжияны – кәсіпкер.

Ніл Әдғамұлы 1986 жылы зейнет демалысына шығып, бүкілодақтық дербес зейнеткер болды. Сол жылдары облыстық ақсақалдар алқасының төрағасы болып қызмет атқарды, қалада және аудандарда ақсақалдар алқасы құрылды. Дінді дамыту, қаланың мешітін жөндеу жұмыстары қолға алынып, уақытылы аяқталды. Оған бизнесте істеген бірнеше азаматтар көмектерін берді. Мешітке жаңадан мұнара салынды.

Дінмұхамед Ахметұлы Қонаев қайтыс болғаннан кейін ол кісінің атындағы қор құрылды. Біздің облыста сол қорды Ніл Әдғамұлы басқарды, көптеген игі істер атқарды.

Ол ақтық демі таусылғанша ақсақалдар алқасының төрағасы ретінде облыстың әлеуметтік жағдайын назарынан тыс қалдыра алмады.

СЫРЛАС ТА, СЫЙЛАС ТА БОЛДЫҚ

Менің Ніл Әдғамұлы Болатбаевты алғаш көруім 1963 жылдың қаңтар айында еді. Сол жылдың қаңтарында мені Октябрь аудандық прокуроры етіп тағайындаған болатын. Белгілі қалыптасқан дәстүр бойынша облыс прокуроры Николай Васильевич Рябоконь мені жаңа қызметке тағайындалуыма байланысты аудан басшыларына таныстыру рәсімін жасады. Николай Васильевич сол кезде бес жылдай облыс прокуроры болып қызмет істеп, облыс өңіріне кеңінен танымал болып қалған еді. Өзі мына көршілес Қостанай облысының тумасы болатын. Ол кісі партия – кеңес органдары алдында өте беделді болды. Қарамағындағы қызметкерлермен де жақсы қарым-қатынаста болып, үлкен ұжымның құрметіне бөленді. Кейін бізден Өскемен қаласына қоныс аударып, Шығыс Қазақстан облысының прокуроры болып қызмет атқарды.

Сол Николай Васильевич мені Октябрь аудандық партия комитетінің бірінші хатшысы Ніл Әдғамұлы Болатбаевпен оның жұмыс бөлмесінде таныстырды. Бұл менің Болатбаевты алғаш көруім еді. Сырттай оның есімі мен қызметіне қанық болсам да оны алғаш көргендегі әсерім ерекше болды. Сол кезде Ніл Әдғамұлының қырықтар шамасындағы кезі болса керек. Орта бойлы, мығым денелі, қысқалау алынған шашының алдыңғы жағын оңға қарай қайырып қойған. Киім киісі, сыртқы жүріс-тұрысы өзіне ерекше жарасып-ақ тұр. Николай Васильевич оны қызмет бабына байланысты бұрыннан да жақсы білетінін байқатып, бірден екеуі тіл табыса шүйкелесе әңгімелесіп кетті. Сол сәтте ол:

«Ніл Әдғамұлы, Сізге ауданның жаңа прокурорын әкеліп таныстырғалы отырмын. Ол – мынау қарсы алдыңызда отырған Сапар Дүйсенұлы Дүйсенов деген заң қызметкері. Сапар Дүйсенұлы көп жылдардан бері прокуратура органдарында жауапты қызметтерде болып, сенім биігінен көрініп келеді. Бұған дейін облыстық прокуратураның бөлім прокуроры болып жақсы қызмет атқарған. Өзіңіз де ауданға бірінші басшы болып жаңа келіп жатырсыз, бәрі қайырлы, құтты болсын! Ауданның

экономикасын өркендетуге, халықтың әл-ауқатын көтеруге Сізбен бірге Сапар Дүйсенұлы да өз үлесін қосып, қолдан келген көмегін аямайды деп сенемін», – деді мені ауданның бірінші басшысына таныстыра келіп.

Ніл Әдғамұлы сол сәтте сәл күлімсіреп:

«Николай Васильевич, айтқан ізгі тілек, жақсы ниеттеріңізге рахмет! Өзіңізге де қызметіңізге табыс тілеймін», – деді. Содан кейін менің қолымды алып, жаңа қызметке орналасуыммен қызу құттықтады да былай деді:

«Жақсы, бірге жұмыс істейміз ғой. Николай Васильевич, Сізге көп рахмет, жақсы қызметкер әкелгеніңізге».

Ніл Әдғамұлы ойын одан әрі жалғастырып:

«Жақында бізде аудандық партия конференциясы болады. Сонда жаңа прокурордың кандидатурасын партия делегаттарының назарына ұсынатын боламыз», – деді ризалық сезіммен.

Сол күннен бастап мен аудандық прокуратура жұмысына қызу кірісіп те кеттім. Мені ауданның бірінші басшысы Ніл Әдғамұлының осылай жылы қабылдап, ізгі тілек білдіре құттықтағаны өз ісіме деген сенімді арттырып, қызметте қанаттандырғандай болды. Міне, содан бастап мен күнделікті қызмет бабына байланысты Болатбаевпен жиі-жиі жүздесіп, әңгімелесуіме тура келді. Ол қашан кездессең де өзін ауданның бірінші басшысымын деп жоғары санамайтын, жылы шырай таныта әңгімелесетін, өте қарапайым еді. Осы қалпынан ол өмір бойы айныған емес. Бұл да оның бойындағы кісіліктің, ерекше адамгершіліктің белгісі болса керек.

Ол кезде бұрынғы Октябрь (одан кейін Сергеев ауданы), қазіргі Шал ақын ауданының қиын-қыстау кезеңі болатын. Сол кезде қазір тың теңізі деп аталып жүрген су қоймасының орны қазылып, құрылыстың қызу жүріп жатқан шағы еді.

Оның құрылысын салуға №28 колонияның құрамында жеңілдетілген режимдегі бірінші рет сотталған жұмысқа жарамды адамдар әкелінді. Олардың өздерінде мехколоннамен бірге келген жүзге тарта жұмысшылары болды. Оларды орнықтыру, жұмыспен қамтамасыз ету мәселелеріне аудандық партия комитеті тікелей араласып, нақтылы басшылық жасады.

Жоспарланған құрылыстар аяқтала басталғаннан кейін бұрынғы аудан орталығын Марьевка селосынан жаңа қоныс – Сергеевкаға көшіру басталды. Ол «Марьев» кеңшарының орталығы Ақанбарақ селосына көшірілді. Бұл жай айтуға ғана оңай

көрінгенімен, үлкен ұйымдастырушылық қабілетті, мол тәжірибені қажет ететін маңызды мәселе болатын. Сондықтан оны ұйымдастырушыларға зор жауапкершілік жүктелді. Әсіресе, ауданның бірінші басшысының мұндайда мүлт кетуіне, олқы ойлап, кемшін тұстарға жол беруіне мүлде болмайтын еді. Ал Ніл Әдғамұлы болса сол жоғары жауапкершілік пен міндет биігінен көріне білді. Оның тәулік бойы уақытпен санаспай толассыз қызмет атқаруына тура келді. Бірақ ол кездескен қиындықтардың барлығын да жеңіп шығып, үлкен ұйымдастырушылық қабілет танытты.

Октябрь ауданынан кейін заман талабына сай екі бірдей аудан ұйымдастырылып қоныс тепті, олар – Тимирязев және Целинный аудандары. Болатбаев басқарып тұрған кезде ауданда көптеген әлеуметтік-мәдени және тұрмыстық құрылыстар салынды. Бұрынғы аудан орталығы Марьевка селосында көп қабатты биік үйлер жоқ болатын. Ал жаңа аудан орталығы Сергеевкада көптеген көп қабатты үйлер, түзу де сәнді көшелер бой көтеріп, қатарға қосылды. Атап айтқанда жаңа басқа да нысандағы құрылыстар салынып, пайдалануға берілді. Олар қазір де Сергеевка қаласының көркін келтіріп, ажарын айшықтандыра түсуде. Әсіресе аудан орталығының көшелері асфальтталғанын, сауда орталығы салынғанын, стадионның пайдалануға берілгенін атап айтқан жөн. Осылардың бәріне де ауданның бірінші басшысы ретінде Болатбаевтың тікелей басшылық еткені анық.

Бірде Ніл Әдғамұлы менің жұмыс орныма телефон шалып: «Сапар, – деді амандық-саулық сұрасқаннан кейін. – Бізге Сақан Құсайынұлы бүгін іссапармен келмекші. Соны қарсы алайық, аса тығыз шаруаң болмаса. Бір жаққа алысқа шығып кетпе, үйде бол, жұмысыңда бол. Мен Николай Николаевичпен келістім. Негізінен сонда боламыз, ол қарсы алатын болады».

Ол кезде Сақан Құсайынұлының облыстық атқару комитетінің төрағасы болып қызмет атқаратын кезі. Ал Николай Николаевич деп отырғаны Сергеев ауданындағы «БЛКЖО-ның 50 жылдығы» кеңшарын көп жылдар бойы басқарған, облысымызға кеңінен танымал шаруашылық басшысы Петров болатын. Айтса айтқандай, Сақан Құсайынұлы айтылған уақытта келді. Бір тәулік бойы бірге болдық. Облыс және ауданға байланысты көптеген экономикалық және мәдени шаралар жөнінде келелі әңгімелер қозғалды. Олардың арасында Сергеевкада жаңадан салынып жатқан жылу орталығына, Мәдениет сарайына қаржыдай көмек

көрсету жөнінде кеңінен сөз болып, әңгіме арқауына айналды. Соның нәтижесінде Сақан Құсайынұлы бұған нақтылы қаржылай көмектесетіні жөнінде сендірді. Алғаш іргетасын қалауға қомақты үлес қосқан Болатбаевтың еселі еңбегі өз нәтижесін көрсетті. Соның арқасында бүгінде Сергеевка қаласы облыс дәрежесіндегі көрікті қоныстардың біріне айналды.

Осы орайда менің ойыма аудан басшыларымен бірге Дінмұхамед Ахметұлы Қонаевты қарсы алуға қатысқаным түседі. Бірде маған ол кезде «Афанасьев» кеңшарының директоры болған Мақтай Рамазанұлы Сағдиев жұмыс орныма телефон шалып, былай деді:

«Бізге Қонаев келеді, сен тез бізге жет, басқа жұмыстарыңның бәрін қой», – деді сөзін қысқа қайырып. Мақтайдың шаруасының тығыз, уақытының аз екенін бірден ұқтым да, мен оны жанама сұрақтар қойып мазаламадым.

Бұл қуанышты хабарға қуанып қалдым. Мен айтқандай, бірден «Афанасьев» кеңшарына жол тарттым. Келсем, шаруашылық кеңсесінің қызметкерлері Қонаев келеді деп, абыр-сабыр болып, жоғары мәртебелі қонақты қарсы алу қамында жүр екен. Бәрі де қуаныш құшағында. Кеңсенің алдында да қарауытқан біраз адамдар жиналып қалыпты. Бәрі де Қонаев туралы гу-гу әңгімелесіп, шүйіркелескен сәтте.

Түс ауа көптеген қадірлі қонақты көрудің де сәті түсіп, Қонаев қасында облыс басшылары бар сүліктей қара «Чайкамен» кеңшар кеңсесінің алдына келіп тоқтады. Оның қасында облыстық партия комитетінің бірінші хатшысы Василий Петрович Демиденко, облыстың басқа да басшылары мен аудандық партия комитетінің бірінші хатшысы Н. Ә. Болатбаев пен аудандық атқару комитетінің төрағасы Петр Захарович Телюк бар болатын.

Шаруашылық кеңсесінің дәл қасында қонақ үй іспеттес бір үлкен үй болатын. Қонаев алдымен қонақ үйге баратын шығар деп жорамалдаған қарсы алушылардың соңғы легі сол үйге қарай бұрылғанда, Дінмұхамед Ахметұлы шаруашылық кеңсесіне қарай бет алды. Сол сәтте Қонаев жапа-тармағай тұрған адамдармен қол алысып амандасып, олардың аман-саулықтарын сұрады және оларға бірнеше сұрақтар қойып үлгерді. Дінмұхамед Ахметұлының алғашқы сұрағы:

«Көңіл-күйлеріңіз қалай? Еңбекақыларыңызды уақытында алып жатырсыздар ма?» – болды.

Бұл сауалға жиналғандардың барлығы бірауыздан:

«Бұйырғанын алып жатырмыз, еңбекақы беруден кешеуілдету жоқ», – деді.

«Онда жарайды екен. Қазір қай айдың еңбекақысын алдыңдар?».

«Өткен айдікін алдық. Еңбекақыны уақытында алудамыз», – деді олар тағы бірауыздан.

«Онда жағдайларыңыз жаман емес екен. Ал маған қоятын сұрақтарыңыз бар ма? Қандай сұрақ қоясыздар? Қысылмай-қымтырылмай қоюларыңызға болады», – деді Қонаев тағы халықтың тұрмысын, адамдардың хал-жағдайын білгісі келіп.

«Сізге қоятын ешқандай сұрағымыз жоқ. Сізге зор денсаулық, баянды бақыт тілейміз, еңбегіңіз жемісті бола берсін!» – деді жиналғандар тағы да алдын ала келісіп қойғандай бірауыздылық танытып.

«Ал олай болса, сіздерге де көп рахмет, жұмыстарыңызға жеміс тілеймін, биыл бітік егін өсіріңіздер» – деп Дінмұхамед Ахметұлы жиналғандарға ризалығын білдірді.

Осы Қонаевпен кездесуге де Ніл Әдғамұлының мұрындық болып, қамқорлық жасағанын атап айтқым келеді. Сол жолы Қазақстанның бірінші басшысы, СОКП орталық комитеті саяси бюросының мүшесі Д. А. Қонаевпен жақын кездесіп, қол алысып амандасуым менің өмірімде де өшпес із қалдырды.

Ніл Әдғамұлы өте зирек, білімдар да білікті, көп нәрсені жадынан шығармайтын адам еді. Кеңшарды аралап жүргенде ол аудан шаруашылықтарының басшыларын былай қойғанда, өндірістің орта буын жетекшілерін, тіпті қатардағы малшылар мен сауыншылардың, диқандардың, комбайншылардың, механизаторлардың және жалпы жұмысшылардың аты-жөнін жатқа білетін. Бұл да болса бірінші басшыға қажет қасиет. Жасыратыны жоқ, ауданды былай қойғанда, кейбір кеңшар басшыларының өзі қарамақтарындағы орта буын қызметкерлердің аты-жөнін толық білмейтін кездері жиі кездеседі. Бірде ауданның бір кеңшарына бірге барғанмыз бар. Көбіне сол кездегі дәстүрлі малшылар күні өткізілгенде кеңшарларда арнайы болатынымыз бар еді. Сондай кеңшарда болған кездесулердің бірінде Ніл Әдғамұлы озат сауыншылардың атын атап:

«Биыл жыл басынан бері әр сауын сиырдан қанша сүт саудыңыз?» – деп сұрақ қоятын.

Сауыншы өз кезегінде көрсеткішін атасымен-ақ:

«Ал жыл аяғына дейін үш мың килограмға жеткізуге мүмкіндігің бар екен, жарайды», – деп қуанып, еңбек адамына зор сенім артатын.

Оның тағы бір құптарлық ерекше қасиеті – өзі ауданның бірінші басшысы бола тұрып, ауданның прокуроры маған ешқашан да «анаған көмектес, мынаған жәрдемдес, қолғабыс тигіз» деп, телефон шалып, билік басында екенмін деп, қызметін, достығын, сыйластығын пайдаланған адам емес. Бұл да оның адамгершілігінің жоғарылығын көрсетсе керек.

Бірде менің Ніл Әдғамұлымен Кавказдың бір санаторийінде бірге болғаным да бар. Дәлірек айтқанда, Лермонтов қаласында бірге болдық. Сондағы айтқан қызықты әңгімелері, өмірде болған оқиғаларды баяндауы күні бүгінгідей көз алдымда, құлағымнан кетер емес. Мен Кавказды бұрыннан да жақсы білетінмін. Өйткені 1943 жылы соғыста жараланғанда Кисловодскіде әскери госпитальда жатып емделген болатынмын. Мен Ұлы Отан соғысында Оңтүстік-Батыс майданда болдым. Сондықтан да Кавказ маған бұрыннан да жақсы таныс еді. Ал Ніл Әдғамұлы Кавказдағы курорт-санаторийлерді жақсы білетіндігін білдіріп, олар жайлы біраз әңгіме шерткені бар.

Біздің үй-ішіміз Болатбаевтың отбасымен өте жақын болды. Жиі араластық, сыйластық. Талай жыл дастархандас және дәмдес болдық. Ніл Әдғамұлының зайыбы Мәриям Аманжолқызы мен менің зайыбым Бану Қапашқызы күні бүгінге дейін апалы-сіңлілердей тіл табысып, жұптары жарасып кеткен отбасылармыз. Соның нәтижесінде балаларымыз да бір-бірімен өте жақын дос, сыйлас та сырлас та болып кеткен. Ніл Әдғамұлының үлкен ұлы Қадырбек менің үлкен ұлым Серікпен жастайынан бірге өскен достар. Қадырбек бүгінде медицина ғылымының кандидаты, қазір облыс орталығындағы № 4 қалалық емхананың меңгерушісі. Серік те бүгінде медицина ғылымының кандидаты, қазір Алматы қаласында тұрады. Бір қызығы, екеуі де аспирантурада Мәскеуде оқып, кандидаттық диссертацияларын қорғады. Қазір де екеуі айырылмас достар. Екеуі кездесе қалса айтатын әңгімелері жарасып, әсіресе медицина тақырыбына ұзақ сырласатыны бар.

Мен Ніл Әдғамұлының қайтыс болғанын естігенде ерекше күйзеліп, қайғырдым. Оның жарқын бейнесі білетіндердің жүрегінде мәңгі сақталатынына сенемін. Өмірде сырлас та, сыйлас та болған аяулы жанды қалайша сұм ажалға қиярсың. Тағдыр

қашанда өз дегенін істейді. Бұл жолы да солай болды. Көпшіліктің құрметі мен ықыласына бөленген абзал жанды арамыздан алып кетті. Бүгінде тіпті оның арамызда жоқтығына сенгің де келмейді. Бәрін де уақыт шешеді, әркімді өз орнына қояды. Бірақ қашанда ел үшін еткен еңбек зая кетпеуге тиіс. Ніл Әдғамұлы жайлы қанша жылы лебіз білдіріп, мақтау сөздер айтса да артық емес. Ол соған лайық адам.

АЛАШТЫҢ АЗАМАТЫ ЕДІ

Аға буын, егде тартқан адамдардың өткенді өгейлеп, сағынышпен қарайтыны рас, бір жағынан оны түсінуге де болады. Адам баласының орда бұзған отыз, қамал алған қырық жасында көрген небір қиыншылықтары қызық сияқты есте қалады ғой. Оның үстіне, кеңестер заманының, обалы не, ұлтымызға жақсы, елімізге жайлы жақтары да болғанын жоққа шығара алмайсың.

Сонда да, коммунистік идеологияның кешірілмес бір сұмдығы «халықтар достығы лабораториясы» деген желеумен екі жүзден астам ұлтты мидай араластырып жіберді. Соның салдарынан 80-ге жуық ұлттар мен ұлыстар жойылып, біразы тілінен, ділінен, дінінен, аты-жөнінен айрылып – Иванов, Сидоров болып кетті. Тәуелсіздіктің алдында қазақ халқы да «ұлттар достығының» осы дәрежесіне таяп калған еді. Серікті – Сергей, Иманжанды – Иван деп, далада кездескен қазақтар бір-бірімен амандасуды, жөн сұрасуды қойды. Жақының жат бола бастаған заманға кездескенімізді несіне жасырамыз. Сол сияқты, саналы өмірімізді аумалы-төкпелі заманның ыстығына күйіп, суығына тоңып жүріп талай жайсаң жандармен бірге жүрсек те: «Жарқыным, руың кім, қай елдің тумасы боласың?» – деп сұрамаппыз ғой. Сондықтан болу керек, асқар таудай панамыз, жанашыр, қысылғанда ақыл сұрар ағамыз Ніл Әдғамұлының Арғынның белді руларының бірі – Қаракесектен тарайтынын, Қаз дауысты Қазыбектің нәсілінен өрбитінін білмеппіз. Хан мен биді «халықтың жауы» деп жүргенде, атам Қазыбек деу өзіне де қиын болған ғой.

Ніл Әдғамұлы текті атаның шаңырағында Қарағанды облысының Егіндібұлақ ауылында 1922 жылы дүниеге келіпті. Ол бір заманның ауыр кезі еді ғой. 1917 жылғы қазан төңкерісінің дауылы қазақ елінде де шайқалтпаған шаңырақ қалдырмады ғой. «Ұшарымды жел біледі, қонарымды сай біледі» деген қаңбақтай бұрынғы ауыл-ауыл болып отыратын ел жайлауынан да, қыстауынан да, дала толы өрісті малынан да айрылып, одан аштыққа ұрынып, тоз-тоз болып кеткен жоқ па еді.

Мамандығы мұғалім болса да Әдғам ата-тегі жағынан көзге шыққан сүйелдей бола берген соң, 1933 жылы Кемерево

облысына көшіп кетуге мәжбүр болды. Ніл бастауыш мектепті сонда тәмамдапты. Ал 1935 жылы Болатбаевтар отбасы Павлодар облысына көшіп келіп, Нікең осында, Үрлітүп ауданындағы Железный орта мектебін бітіреді.

Еңбек жолын Ніл Әдғамұлы он жылдықты бітірісімен осы Үрлітүп аудандық оқу бөлімінде статист болудан бастайды. Бірер айдан кейін Болатбаевтар отбасы Павлодар облысынан Ақмола облысының Калинин ауданына көшіп барады да Нікең Старо-Колутонск сельпосына сатушы болып орналасады.

Бұл жерде ұзақ істей алмайды, бір жылдасын Ұлы Отан соғысы бұрқ ете түседі. Алаулаған өрттей жайпап батыс Европа елдерін қанға бөктіріп, халқын тізе бүктіріп, енді шығысқа қарай Кеңестер Одағына ұрлана шабуыл жасаған беті еді. «Ұрыс десе тұрыс бар ма?» дегендей, «Кімнің елін, кімнің жерін қорғаймын» деген сұрақ жоқ, 19 жасқа енді толған Ніл Әдғамұлы 1941 жылдың 1 қазанында әскерге сұранады. Жылға жақын Қарағанды қаласында құрылған 299-шы атқыштар полкында жаттығуда болады да, 1942 жылы жазға қарай 29-шы атқыштар дивизиясының құрамында Сталинград майданынан бір-ақ шығады. Бұл қиян-кескі соғыстың тағдырын шешкен тарихи ұрыстардың бірі – атақты Сталинград шайқасы деп аталатын майдан ғой. Оқ пен оттың арасында арпалыспен жүрген Нікең 1942 жылдың тамыз айында ауыр жараланады. Майдандағы госпитальда операция жасап, емделуге Алтай өлкесіндегі Павлиха госпиталіне жіберіледі. Ауыр жарадан бір жарым жылдан кейін ғана айыққан Нікең 1944 жылдың наурыз айында елге оралады. Ел дегеніміз әке-шешесінің көшіп келіп, күнелтіп отырған қаласы – Қызылжар. Жаралымын деп еркінсуді, госпитальдан кейін демалуды көтеретін заман емес. Жарасын жалап жортып жүре беретін көк бөрідей Нікең еңбек майданына кірісті де кетті. Алғашқыда Промышленный аудандық атқару комитетінде бақылау-есеп бюросының меңгерушісі болып істеген Ніл бір жылдан соң Петропавл ет комбинатында, содан кейін ұн басқармасында азық-түлікпен жұмысшыларды қамтамасыз ету бөлімі бастығының орынбасары болып қызмет атқарады. 1947 жылдың наурыз айында партия аппаратына жұмысқа шақырылады. Қаладағы Промышленный аудандық партия комитетінде нұсқаушы болып үш ай істейді, содан кейін обкомға қызметке алынады да екінші хатшының көмекшісі болып бекітіледі. Ол кезде обкомның екінші хатшысы Сабыр Біләлұлы Ниязбеков – «Тәжірибелі, іскер адам

болумен бірге ақылды, адамгершілігі мол кісі еді, жақсылығын көп көрдім, тәрбиесінен өттім», – деп отыратын еді Нікең.

Қызметіне жауапкершілікпен қарап, қанша ұқыптылық танытып, іскерлік жағынан көзге түсіп жүрсе де, білімнің аздығы кейде білініп қалатын еді. Сондықтан жоғары білім алу туралы жиі ойлайтын болды. Институтқа түсуге (күндізгі бөлімге), төрт жылдық оқуға жағдай жоқ, қолында кәрі әке-шешесі бар, екі інісі, екі қарындасы тағы мойнында. Сонда да ол партия бюросына арыз беріп жоғары екі жылдық партия мектебіне оқуға жіберуді өтінді, өйткені мұнда стипендия беріліп, орны, еңбекақысы сақталатын еді.

Тілегі қанағаттандырылған Нікең партия мектебіндегі оқуды өте зирек адамға онша қиын емес екенін сезді де, Қазақ педагогикалық институтына сырттай оқуға түседі.

1950 жылы Партия мектебін бітірген Ніл Әдғамұлы екі жылдан соң педагогикалық институттың да дипломын алып, жоғары білімді тарихшы болып шығады. Партия мектебін бітіріп келген Н. Болатбаевты обком Преснов аудандық партия комитетінің екінші хатшылығына ұсынады, сөйтіп 1950 жылы қыркүйек айында өткен аудпарткомның пленумында осы қызметке сайланады. Тапжылмай Преснов аудпарткомында істеген бес жылы Нікең үшін үлкен бір мектеп болды. Партия жұмысының қыр-сырын, құлық-сұмдығын ғана меңгеріп қоймай аудан экономикасын, ел тұрмысын, ауыл шаруашылығын жете білетін дәрежеге жетті. Әрине, ел экономикасын жетік білгені, абырой-атағының өсіп бара жатқаны өзіне жақсы болғанымен кейбіреулерге инедей қадалады. Бағзы заманнан бері өмірде жиі кездесетін зұлымдықтың бір түрі – өзінен көп білетін, мәртебесі халық арасында өсіп бара жатқан екіншіні бірінші білдірмей құртпаушы ма еді. Құртатын заман 37-ші жылмен кеткен, енді жылмысқы жолмен бірінші екіншіден құтылудың басқа түрін іздей бастады. Ол жол ойда-жоқта табыла кетті. Партия 1955 жылы артта қалған шаруашылықтарды нығайту үшін ауданның, облыстың білікті маман, басшы қызметкерлерін жіберу туралы үндеуін жариялады. Ауданның бірінші хатшысы бюро мүшелеріне: «Бәріміз де өтініш жазып, колхозға барайық», – деп ұсыныс жасайды да өзі жалтарып қалып қояды. Ал Ніл Әдғамұлын, шынын айтқанда, колхоз басшылығына өзі тіленіп барды деу негізсіз сияқты. Өйткені аудпарткомның 23-ші сәуірде өткен бюросында (№ 14 мәжіліс хат, екінші бап): «Басшылық қызметке колхозға баруға тілек

білдірген Болатбаев жолдастың арызын қарап аудандық партия комитетінің бюросы оның тілегін қанағаттандырады», – деп жазыпты. Ал, іс қағаздарын ақтарып отырсам Ніл Әдғамұлы тілдей бір қағазға: «В ответ на призыв партии по укреплению колхоза руководящими кадрами я изъявляю желание поехать в колхозы, если буду соответствовать по деловым качествам», – деген арызды 3 мамыр күні жазып аяғына қолын қойыпты. Сонда аудпартком Болатбаевтың арызын «қанағаттандырдық» деп 23 сәуірде қалай қаулы алған? Қаулыдан арыз 10 күн өткесін ғана жазылған ғой. Колхозға «өз еркімен барам» деген арызды бірінші Нікеңе тоқпақтап жаздырғаны осыдан-ақ көрініп тұрған жоқ па?

Преснов ауданында Нікеңнің мұндай қақпанға бірінші түсуі емес еді. Аудпарткомда істеген жылдары жастықтың лапылдаған жалыны басылып, екі шұқып бір қарайтын саясатты өзі де меңгере бастаған кезінде тәжірибенің аздығынан ба, аңғалдығынан ба, тұзаққа тағы бір түскені бар ды. Нікеңнің архивте шаң басқан өзіндік құжаттарын қарап отырсам 45 жыл партияда мүше болып, басшы қызметтерді атқара жүре бір-ақ рет қатаң сөгіс алған екен. Онда да біреуге істеген жақсылығы үшін, аңқаулығы үшін алыпты. Оның қысқаша тарихы төмендегідей. Преснов аудпарткомында насихатшы болып істеп жүрген Байғожин Сейілхан деген азаматты 1952 жылы 14 сәуірде әскерге шақырып, жедел Түркістан әскери округіне, саяси басқармаға жету туралы бұйрық келеді. Жасы отыздан асқан, 2-3 баласы, ауру анасы бар, қалай әскерге барсын. Жағдайын айтып келген Сейілханға қол ұшын беру қиын, халықаралық жағдайдың шиеленісіп тұрған кезі. Сонда да Сейілханды 1-ге алып барады. Бірінші қанша қатал адам болғанымен жағдайды түсінеді. Бірақ партия қызметінде көп жыл істеп әккі болған қу емес пе, Ніл Әдғамұлына: «Сен жоғары жаққа жағдайды баяндап хат жаз, Сейілханды алып қалуға мен қарсы емеспін», – дейді.

Жоғары жақта жағдайды түсінетін кім бар, обком: «Офицер Байғожин әскерге барудан жалтарды, Болатбаев оның әскерге барудан жалтаруына көмектесті», – деп бағалайды. Обкомның 1952 жылғы 12 тамыз күнгі бюросы Байғожин Сейілханды партиядан шығарып, оның жағдайын айтып, жоғары жаққа хат жазған Н. Болатбаевқа ақырғы сөгіс береді. Өзі қол қоймай хат жазуға ақыл берген бірінші тағы да тасада қалады.

Осы сияқты, сүрінсе де құламай, туа біткен қайсарлығы арқасында өрге қарай ұмтыла береді. Преснов ауданында Мәриям

Амантаеваға үйленген, одан көшерде анасы Қауия (әкесі қайтыс болған), екі інісі, екі қарындасы, бір ер, бір қыз баласы бар үлкен отбасы болатын. Сонымен жоғарыда айтқан өтініші бойынша 1955 жылы мамырда Преснов ауданының Ленин атындағы колхозына басқарма болып сайланады. Бес жылдай аудан басшысы болып ысылған, шаруашылықты бес саусағындай білетін Нікең колхозды көтеруге бар күш-жігерін, ақыл-ойын, білімі мен тәжірибесін жұмсап бақты. Досқа күлкі, дұшпанға таба болмай, артта қалған шаруашылықты екі жылда көтеріп тастағанына ел куә. Мектеп, монша, дүкен, клуб салдырды, мал қоралары, қойма, т.б. құрылыстарды іске асырды.

Екі жылдан кейін сыннан өткен, кемеліне жеткен іскер басшыны қайтадан аудандық деңгейдегі жұмысқа жібереді. Бұл жолы обком партиясы Приишим ауданының атқару комитетіне төрағалық қызметке ұсынады. Бұл ауданда да бес жыл істеп талантты ұйымдастырушы, іскер басшы екенін керсете білді.

Сонымен, Хрущевтің күнде бір реформа жасамаса ішкен асы бойына сіңбейтін 60-шы жылдарға да жеттік. 1962 жылы сәуір айында Нікең Сергеев аудандық партия комитетіне бірінші хатшы болып сайланады. Екі жылдай Сергеев аудандық өндіріс басқармасының партком хатшылығын есепке алғанда (райком-партком деп екіге бөлу Хрущевтің эксперименті ғой) Ніл Әдғамұлы бұл ауданда 8 жыл істейді. Октябрь, Сергеев, қазір Шал ақын деп аталатын бұл аудан жер көлемі жағынан да, елді мекендерінің көптігінен де, облыс тұрғындарының пайыздық үлес салмағының басымдылығынан да бірінші орында болды. Әсіресе бұл ауданда қазақ ауылдары басқа аудандарға қарағанда әлдеқайда көп. Сонымен бірге тың игеру науқаны кезінде орыс селолары совхоздардың орталығы болды да, ауылдар бөлімше болып қалған жоқ па еді. Әлеуметтік ғимараттар, тұрғын үй негізінен совхоз орталықтарында ғана салынып, облыс бойынша көп ауылдар мектебі, медициналық пунктері жок болған соң жабылып қалды. Аудпарткомның бірінші хатшысы мұндай апаттан Сергеев ауданының ауылдарын сақтап қалды. Жаңажол, Ы. Ыбыраев сияқты ауылдар совхоз орталығы болды. Ал Сергеев ауданы қазақ кадрларын дайындау орталығына айналды десе де болады. Бұл ауданда тәрбие алып, тәжірибе жинап марқайған азаматтар: Мактай Сағдиев, Мәркен Ахметбеков, Есенғали Керейбаев, Қадыр Мәмбетов, Жоламан Сақыпкереев, Болат Сағындықов сияқты алды республикалық, арты аудандарда басшылық қызмет істеді.

Ніл Әдғамұлы жайдары, кейде ойнақы, жеңіл әзіл-оспақты жақсы көретін еді. Қаракесек-шаншарларына тән шымшыма сөздері де, тіліп өтетін мысқылы да болатын. Үлкенді сыйлай білетін, кішіні бағалай білетін, келешегінен үміт күтетіндерін баулығи білетін адам еді. Жұмыста қатаң талап қоя білуі бос уақытында жолдастармен дәмдес болып, күліп-ойнап бірге жүрулеріне кедергі болмаған сияқты. Үлкендердің айтуынша, өзіне де дөп тиген қалжыңға тоқтай қалады екен. Марқұм Әубәкіров Әупіжан Нікеңнің хатшы кезінде аудандық жол құрылысын басқарыпты. Сол кісі айтушы еді: «Бірде «Болатбаев шақырады» деген соң жұмыс басынан тура бірінші секретардың кабинетіне жетіп бардым. Аяғымда кирзі етік, қонышына дейін саз. Жол салып жатқан жеріміз ми батпақ болатын, сәлемімді алысымен Нікең: «Райкомға келген түріңді қарашы, екі аяғыңда екі пұт балшық, төселген кілем болса мынау, мәдениет қайда?» – деп ренжи сөйлейді. Сонда мен: «Ніке-ау, қай құдайға бағынайын. Жуырда Телюк шақырып қалаға жүрейін деп жатқам. Аяғымда жаңа ботинка, аудандық атқару комитетінің төрағасы шақырады деген соң, амал бар ма, асығып жетіп келдім. Төраға маған қарап тұрып: «Әупіжан, сен қалай жол саласың, аяғыңда туфли, үстіңде костюм, мойныңда галстук», – деп ұрысқаны бар. Енді не киейін?» дегенімде, Ніл Әдғамұлы: «Әй, саған дауа жоқ екен», – деп күліп жіберді», – дейтін еді. 8 жыл аянбай еңбек етіп, абырой атаққа ие болған Н.Болатбаевқа райком хатшысының шапаны тар бола бастады.

Жігіт ағасы болып қалған, талай сыннан мүдірмей өткен Нікеңді 1970 жылы желтоқсан айында облыстық атқару комитетіне төраға етіп сайлайды.

Ніл Әдғамұлының іскерлігін, облысқа сіңірген ерен еңбегін, оның жемісін естелік жазған ағайындар, әсіресе бірге істеген азаматтар жан-жақты талдау жасап жазған екен.

Ніл Әдғамұлы туралы естелік жазған ағайындардың көпшілігі оның адамгершілік қасиеттерімен бірге зейінінің мықты екенін, қырық жылғы қаға берісте қалып қоятын жайттардың өзін, бір кездескен адамның жылдар өте қашан, қайда тілдескеніне дейін айтатын зеректігін тілге тиек етіпті.

Оның ақиқат екеніне мысалдар көп, бірақ қайталаудың қажеті жоқ кой деп ойлаймын.

Мен Нікеңнің ұлтжандылығы туралы бір мысал келтіргенді жөн көрдім. Ол кісі «аңқ» етіп ақтарыла қоймайтын, «жарқ» етіп

көзге де түсе бермейтін, «үлкен істі үндемей тындыр» дегендей ақырын жүріп-ақ талай түйінді шешіп тастайтын еді.

80-ші жылдары облыс орталығында 400 орындық қонақ үйі құрлысының аяқталуға жақындаған кезі. Қонақ үйге ат қою, директор тағайындау мерзімі болып қалды. Мен ол кезде Петропавл қалалық партия комитетінің екінші хатшысы болып істейтінмін. Қонақ үйге ат қою туралы екі-үш рет жиналып бір мәмлiге келе алмадық. «Целинный», «Золотой колос» болсын дегендер басым түсті де менің «Қызылжар» болсын деген ұсынысым өтпей қалды. Мұндай жағдайда сол заманның үрдісі бойынша бірінші басшы омыраулап, облыс басшыларымен келіспей «Золотой колос» қоямын деп, қонақ үйдің қабырғасына (әкімшілік жағында) қаңылтырдан жасаған масақ орнаттырды, ғимаратқа кіреберіске орыс әйелінің қола мүсінін жасап, оған да масақ құшақтатып қойды. Менің басқа амалым қалмады, бар жайды облыс аткомының төрағасы Н. Болатбаевқа баяндадым. Ол кісі: «Оған саспа, қонақ үйдің атын қоятын Жақсылық Ғабдоллаұлы басқаратын ономастика комиссиясы. Оған мен айтамын», – деді. Ақырында қолы жеңіл Жақсылық Ысқақов қонақ үй де, ресторан да «Қызылжар» болсын деп ономастика комиссиясының шешімін шығарды. Қонақ үйдің атына талас кездейсоқ емес, артында зілі болатын. «Қызылжар» деген атқа қарсы шыққандар түбінде қала атын қазақтар ауыстырып жібереме деп қорқатын. Өйткені ол да негізсіз емес еді. Алматыдан келген біздің ағайындар (әсіресе жазушылар мен журналистер) сол кездің өзінде қалаларыңды қашан «Қызылжар» деп атайсыңдар деп бізге бас салатын.

Ніл Әдғамұлының тағы бір қасиеті әңгімешілдігі еді. Бірақ тарихтың тереңіне сүңгіп, билердің, жыраулардың көсем сөздерін қазбалай бермей өзі көзімен көрген, өзі қатынасқан оқиғаларды майын тамызып, кеше ғана болғандай етіп айтатын. Әңгімелері қоспасыз өмірдің өзінен алынған және қызықты болатын. Осындай бір әңгімесінің тууына мен себепкер болдым.

Осыдан он шақты жыл бұрын, қыс айының бір күні қалалық бақтың арғы бетінде шаңғы теуіп жүрген едім. Алдымда екі-үш жас келіншектер кетіп бара жатқан. Оларды басып озам деген ой жоқ та, бірақ жүрісімді тездете сырғанап келе жатқан едім. «Динамо» стадионы жағынан қасында бір-екі адамы бар Нікең келе жатыр екен. Сәлемдесіп болысымен маған: «Сені көріп, сенің алдында кетіп бара жатқан қыз-қырқынды көріп, ертедегі бір жайт есіме түсіп кетті. Соғыстың алдында Ақмола – Қарталы

темір жолын салған кездер, казірдегідей көп тонналық жүк машиналары жоқ, ол кезде құм-тас бәрі өгізбен, атпен тасылады. Совхоздарға, жеке меншікке қанша жүк тасу, неше күн жұмыс істеу керек, тапсырыс берілген. Бірақ жем жоқ, жүк ауыр, малдар арық. Сонда, – дейді Нікең әңгімесін жалғап, – басшылар бір қулық ойлап тапты. Байталдарға жүкті жеңілдеу салып, артынан арбаларына құмтастарды бастырмалата үйіп, айғырларды жіберетін болдық. Алдында байталдар кетіп бара жатқанда айғырлар шаршағанына қарамай, өрге қарай жұлқына тартатынын көзімізбен көріп едік.

Сол сияқты, алдында қыз-қырқындар кетіп бара жатқанда сен де барыңды салып, ағаларыңа қарауға да мұршаң болмапты ғой», – деп күлдірді. Жуырда Нікеңнің өмірбаянын парақтап отырсам соғыстың алдында Ақмола – Қарталы жолын салуға бір-екі ай Нікеңнің қатысқаны рас екен. Айтқан әңгімесі ойдан шығарған емес. Бала кезінде көзі көрген оқиға.

Ніл Әдғамұлы қоғамдық жұмысқа да адал, беріле істейтін еді. «Қазақ тілі» қоғамының қасындағы ақсақалдар алқасын басқарды. Туған тіліміз, әдет-ғұрпымыз, мәдениетіміздің дамуына үлес қосқаны жұртшылыққа аян.

Ніл Әдғамұлы көзі жұмылғанша «Қонаев» қорын басқарып келді.

Мемлекет және қоғам қайраткері Ніл Әдғамұлы Болатбаевтың қамшының сабындай қысқа өмірінен ықшамдалған анықтама осы.

«Адамның жолдастық, адамгершілік қадір-қасиетін тереңірек білу үшін сапарлас бол», – дейді қазақ. Сырлас болмасақ та сыйластығымызды бекіте түскен сапардың сәті 1994 жылы қазан айында түсті.

Нікеңмен бірге Қазақстан халықтарының 1-ші форумына қатысқан облыс делегациясының құрамында болдық. Әкім бастаған облыс өкілдері – 15 шақты әр салада қызмет атқаратын адамдар. Сол кезде мәдени-орталық болып құрылған ұлт өкілдері бірлестіктерінің басшылары да бар. Мерекеге келген біздің топты сол кездегі алпауыт, бай саланы басқарып отырған құрал-жабдықтау министрлігінің азаматтары қарсы алды. Біздің облыс делегациясын қамқорлыққа бөлеу осы мекемеге тапсырылған екен. Әуежайда қарсы алған бізді «Қазақстан» қонақ үйіне әкеп орналастырды. Ніл ағамызбен екеуміз бір нөмірді иемдендік.

Келесі күні таңғы тамақты ішісімен бізді министрліктің үлкен залына әкеліп, мекеме қызметкерлерімен кездесу өткізді.

Министр М. Турапов өзі басқаратын салада тындырылған істерге тоқталса, облыс әкімі В. Гартман облыстың тыныс-тіршілігі жөнінде әңгіме қозғады. Ніл Әдғамұлы да сөйлеп, бізді құшақ жая қарсы алған қонақжайлы министрлік басшыларына рахмет айтты. Осындай жылы шырайлы өткен кездесуден кейін Нұрғиса Тілендиевтің оркестрі жақсы концерт қойды. Үлкен бір кабинетте жайылған дастарханнан дәм тату кезінде марқұм Нұрғиса бізбен бірге отырды.

Сағат 17.00-де Республика сарайында салтанатты мәжіліс болып, Елбасы Нұрсұлтан Әбішұлы мазмұнды баяндама жасады. Бір демде өткен тамаша концерттен алған әсерімізді айтып жеткізу қиын.

Концерттен кейін біздің қамқоршыларымыз делегация мүшелерін түгендеп, қойдай санап бір автобусқа отырғызды да тау басындағы бір ресторанда ресми қонақасы берді. Министрліктің басшылары сайдың тасындай қазақтың жас жігіттері екен. Ніл Әдғамұлын, Виктор Хмара үшеуімізді ақсақалдар деп ерекше ілтипат көрсетіп қояды. Кеш жақсы, көңілді, тәртіпті өтті.

Мерекенің екінші күні Республика күніне арналған шараларға қатынастық. 25 қазанда Республика алаңында үлкен демонстрация болды. Қазақ елінің өткен тарихынан елес беретін театрланған көріністерден кейін алматылықтардың шеруі сол алаңда өткен митингіге ұласты. Президенттен кейін 3-4 өнер, ғылым қайраткерлері құттықтау сөз сөйледі. Сол күні Ніл ағамызбен бірге жерлесіміз академик Еренғайым Мәлікұлы Шайхутдиновтың қонағы болып, тау басында тағы бір шағын резиденцияда болдық.

Соңғы күні есте қалған шаралардың бірі – «Арасан» мойшасында болдық. Мойша туралы естігені болмаса бұрын Ніл ағай да болған жоқ екен. Әсіресе, ағамызға ұнағаны залдың ортасында орнатылған қызған тастың үстіне жатқызып қойып жасаған массаж.

Осындай құрметке бөленген басқа ұлт өкілдері қазақтың ақкөңіл қонақжай ниетіне тағы да көздері жеткендей болды. Халықтар Ассамблеясын құру туралы пікір де осы мереке үстінде туғанын ескерсек, Қазақстан халықтары форумы ет жеп, тамақ ішу үшін өткізілмегенін түсіну қиын емес. Форумнан алған әсерін Ніл Әдғамұлы мекемелерде, аудандарда халықпен кездесу кезінде көпке дейін айтып жүрді.

ҚҰРМЕТТЕЙТІН ҚҰРДАСЫМ ЕДІ

Мен Нілмен 1947 жылдың күзінде Алматыда партия мектебінде таныстым. Мен оқып жатырмын, ол оқуға түсті. Аласа бойлы, шымыр денелі, пысық, тепсе темір үзетін, жиырма бесті алқымдап қалған жас жігіт екен. Екеуміз түйдей құрдас болып шықтық.

Қарап тұрсаң, содан бері заманның неше құбылыстары, дөңі мен қыры, жазығы мен жарықшағы, көгілдір аспаны мен оны жабатын түнегі бірінің артынан бірі құйрық тістесе өтіп жатты ғой. Шіркін, сол заманның қайшылыққа толы шоғырланған шыр-мауынан жарқ етіп шыққан күндей шапағын шашқан өмір-ай!

Бүгін сол өмірден өткен құрмет тұтатын құрдасты еске алып отырмын.

Ніл көп балалы отбасынан шыққан, жас шағында кемдікті, қиыншылықты біраз көрген. Онымен күресе де білген. Жеңе де білген. Майданға да барып келді. Қызметті төменнен бастап, мемлекет қайраткерлігі дәрежесі – облыстың бірінші басшысына дейін көтерілді. Міне, қысқаша айтқанда, Нілдің өмір жолы. Ал осы сапарда оған серіктес болған, оған демеуші болған оның қарапайымдылығы еді. Екіншісі біріне аян, кейбіреулердің қызметі бір саты өссе, оның кеудесі екі-үш сатыға өседі, табиғат берген дауыс тарамыстай тарқатылады, көзінің майы қарашығын жауып кетеді.

Нілмен бірге өстік деуге болады. Ол осы сияқты сорақы мінез-құлықтардан өте-мөте аулақ болатын.

Өте төменгі қызметтен облыстың бірінші басшысы дәрежесіне дейін өсті дедік қой. Осы дәуір ішінде оның мінез-құлқында ешбір өзгеріс болған жоқ: дауысы да өзгерген жоқ, кеудесі де көтерілген емес, дос-жарандарын танымай да қалған емес. Ол малшымен малшынын тілінде, диқанмен егіншінің тілінде, басшылармен басшыларша сөзге келетін еді.

Ніл – тапқырлықты, көрегіндікті адамның бойына біткен зор, бағасыз қасиет деп біліп кеткен адам.

Бүгін де айтарымыз: Нілдің өмір жолы, қызмет тәжірибесі, адамгершілік қасиеті, кішіпейілділігі кейінгі ұрпақтарға үлгі болатынына күмәнданбаймын.

О РОВЕСНИКЕ – С УВАЖЕНИЕМ

Природе угодно было сотворить нас с Нелем Адгамовичем одногодками. А по казахским народным обычаям и традициям ровесники строили свои взаимоотношения чуть иначе, чем со старшими или младшими по возрасту. Независимо от служебного или общественного положения ровесникам позволялось шутить и подтрунивать друг над другом, вытворять над своим одногодком все, что считалось позволительным меж близкими людьми.

Оговорюсь, однако, этим нашим правом на особые взаимоотношения мы пользовались очень редко. Видимо, боялись ненароком нанести обиду товарищу, а с другой стороны, меж нами по службе установились и без того самые теплые дружеские отношения.

И все же безобидные шутки, подобно первоапрельским, меж нами были.

Однажды курдас-одногодок звонит мне по телефону внутренней связи:

– Мы у Василия Петровича (т.е. у Демиденко). Обсуждаем важные вопросы идеологической работы. Зайди к нему.

Я сломя голову мчусь по этажам в кабинет первого секретаря обкома, перешагивая длинными ногами через две-три ступени маршевой лестницы. Как обычно, без спроса техсекретаря и помощника первого врываюсь в кабинет Демиденко. Он сидел один и внимательно читал какой-то документ. Медленно оторвавшись от бумаг, с интересом спросил меня:

– За вами кто-то гнался? Сядьте в кресло, отдышитесь и скажите, зачем спешили ко мне, что случилось?

Я оторопел, не понимая что стряслось: где же Болатбаев, зачем вломился в кабинет первого, и вообще, был ли звонок председателя облисполкома? Может, мне все это почудилось? Может, я с годами стал балдеть, сходить с ума? С видом ошарашенного из-за угла пролепетал невнятным голосом:

– Меня Болатбаев вызвал к вам. Я слушаю Вас, Василий Петрович.

От моих слов, вижу, у Демиденко округлились глаза. Он уставился на меня, как обычно в минуты рассерженности.

– Сергей Михайлович, Вы говорите непонятное. Кто мог Вас вызвать ко мне, кроме меня? Вы же заведующий отделом обкома, и при чем тут Болатбаев?

Сгорая от стыда и легкомыслия, словно на ватных ногах, я вывалился из кабинета первого в раздумье, куда идти: в свой кабинет или к психиатру? Потом догадался, это была шутка ровесника.

С неделю сердился, не звонил вообще в облисполком. Потом Болатбаев сам позвонил мне, извинился и рассказал, что ВП (как мы в узком кругу звали Демиденко по инициалам) все же спрашивал Неля, зачем он приглашал Преснякова в чужой кабинет. Болатбаев ему честно признался – пошутил над старым товарищем. Однако он забыл, что ВП свято оберегал высоту авторитета обкома партии, и председателю исполкома облсовета пришлось выслушать его назидания.

Этот случай никак не отразился на нашей дружбе с Нелем, но пыл на подобные шутки у обоих отпал навсегда.

Взамен тому в нашей совместной работе возникали сотни других моментов и примеров, подчеркивающих уважение к товарищу. Особенно доверительные отношения у нас складывались в пору работы Болатбаева первым секретарем Сергеевского райкома партии. Вспоминаются проблемы административной реорганизации села Сергеевки в город, особенно в плане работы учреждений культуры. Большие задумки он вынашивал о внешнем облике нового города, о развитии туризма и зон отдыха на «южном берегу» Целинного моря, о шефстве над этим «морем» тихоокеанских подводников и Всесоюзного центра туризма.

В решении этих и других подобных проблем я помогал ему, сколько у меня было сил и прав. О развитии туризма мне пришлось даже говорить с Е. Фурцевой в бытность ее секретарем ЦК КПСС по пропаганде. Со своей стороны Нель Адгамович частенько звонил мне с приятными новостями о делах в своем районе, просил присылать корреспондентов, столичных актеров, гостивших в Петропавловске, новинки литературы. С восторгом хвалился о создании в райцентре нового обширного парка культуры и отдыха, о завершении строительства здания районной газеты и типографии, Дома культуры, о начале строительства

местного лечебно-санаторного центра. Сколько радости и восторга звучало в его голосе! Я многократно убеждался, что Нель любит делать добро для народа. Это его самая благородная черта характера.

Однажды я приехал в Сергеевку с обычным деловым визитом. Хозяин района с ехидцей спрашивает меня:

– Слушай, во всех городах центральные улицы называют именами вождей, а мы решили дать своему «проспекту» имя Русской березки. Ты не настроишь КГБ против меня за такую вольность?

Я ответил, что не настрою, даже наоборот, поддерживаю хорошую инициативу. Рад буду сегодня профартиться по этой улице, хоть приехал без новых галош. Хорошо бы, чтоб в новых наших городах – Мамлютке, Булаеве появились улицы Яблоневые, Вишневые, Малиновые, улицы Роз и Тюльпанов. И не только по наименованиям, но и по озеленению и по благоустройству соответствующие наименованию.

Как то раз у Н. А. Болатбаева возник небольшой конфликт с руководством Облпрофсовета. Суть того случая состояла в желании Неля участвовать в поездке по ленинским местам спецпоездом «Североказахстанский пропагандист». Экскурсионный поезд обком и облсовпроф посвящали 100-летию со дня рождения великого вождя. Решением бюро обкома я был назначен руководителем того поезда. Большинство первых секретарей райкомов были включены в список участников поездки. Но Болатбаев там не значился. Это глубоко обидело его.

– В чем дело? – спрашивал меня ровесник. – Кому и чем я у вас насолил. Посоветуй, надо ли по этому поводу обращаться к Демиденко?

Я разобрался в причинах отказа Болатбаеву в туристической поездке. Оказывается, они банальны для того времени – район не выполнил какие-то задания облсельхозуправления по настиргу шерсти или производству яиц от каждой несушки. Пошел рассказать о том ВП. Демиденко поворчал на меня за то, что «выдумкой» этого поезда «оголил» все руководство районов на целые две недели, но все же разрешил взять Неля в поездку.

В дороге по большим городам страны и особенно в Москве и Ленинграде высокие титулы североказахстанских экскурсантов – Героев Социалистического Труда, членов ЦК Компартии и депутатов Верховного Совета, собранных в нашем поезде, очень помогли мне беспрепятственно продвигать необычный

поезд по большому маршруту. Я выполнил программу поездки при помощи и поддержке таких товарищей, как Н. А. Болатбаев, А. В. Бойченко, Т. М. Коваленко и других надежных подвижников. В то время нашим мероприятием, первым в стране, заинтересовались и одобрили в ЦК КПСС.

Будучи уже пенсионерами, мы часто общались, активно участвовали в работе только что созданной областной ветеранской организации, фонда имени Д. А. Кунаева, сотрудничали в других мероприятиях общественной деятельности.

РАБОТАЛОСЬ ЭФФЕКТИВНО И РАДОСТНО

В середине пятидесятых годов теперь уже прошлого, но яркого делами столетия в области, как и по всему Казахстану, развернулось освоение целинных и залежных земель. Районы соревновались за лучшее проведение работ такого масштаба, учились друг у друга и делились первым опытом. Помнится, после сева мне было поручено возглавить делегацию нашего Октябрьского района (потом Сергеевского, а ныне Шал акына) для поездки с этой целью в Пресновский район.

В череде многочисленных визитов в хозяйства произошло немало новых знакомств с интересными людьми района. Среди них особенно запомнилась встреча с председателем одного из колхозов. Это был человек невысокого роста, умеренного, как говорят, телосложения, с живыми, умными, с хитринкой, глазами. Он подкупал окружающих своей общительностью, хорошим знанием дела и людей, организаторскими способностями. Это и был Нель Адгамович Болатбаев, незадолго до этого перешедший по призыву партии на работу в «полуживой» колхоз с поста второго секретаря райкома партии.

Чувствовалось, люди с уважением относились к молодому руководителю, который ради общего дела покинул теплый кабинет и деловито взялся налаживать производственную жизнь артели. Его авторитету способствовала и добрая молва как о человеке, который отстаивал Сталинград, выжил и взялся за трудовые дела.

В ту весну ни один из нас не мог и предположить, что очень скоро обстоятельства вновь сведут нас, но уже не в мимолетной встрече, а в совместной работе на многие годы. Сначала в одном районе, а потом и на едином поприще в областных органах.

После Пресновки повторная встреча вскоре произошла в Марьевке на пленуме райкома партии, где Нель Адгамович, работавший в ту пору уже председателем Приишимского райисполкома, был избран первым секретарем Октябрьского райкома, где автор этих строк являлся вторым секретарем, а впоследствии – председателем исполкома райсовета. Сразу скажу, что

работалось с Болатбаевым не только эффективно, но и радостно, приятно, потому что всегда были взаимопонимание и поддержка в планах и делах.

Октябрьский район до разукрупнения был одним из сложных в области. В его состав входила территория нынешних районов Шал акына и Тимирязевского. К тому же он был самым отдаленным от областного центра и железнодорожных станций. А это в условиях отсутствия нормальных дорог и надежной связи создавало немало трудностей в его развитии.

За годы освоения целины здесь были вовлечены в производственный оборот многие десятки тысяч гектаров сельскохозяйственных угодий. В голой степи были созданы с первого колышка шесть крупных совхозов, на базе которых через девять лет (1963 год) был образован Тимирязевский район. В район-гигант входили более сорока колхозов, четыре машинно-тракторные станции. Затем эти хозяйства были преобразованы в десяток с лишним совхозов. Действовали и два совхоза-первенца начала тридцатых годов.

В районе необходимо было вести не только строительство в новых совхозах, создавая всю инфраструктуру, но и внедрять новую систему земледелия, превращая их в настоящие фабрики зерна, как было принято говорить в то время. Наряду с этим пристального внимания требовало набирающее силу животноводство, особенно в новых хозяйствах, где фермы только-только создавались.

Вместе с тем в районе велось большое строительство других жизненно важных объектов, без которых невозможно было решать главную задачу – подъем на новый уровень производства, улучшение условий труда и быта, общее повышение социально-культурного уровня сел и аулов. Полным ходом шло сооружение Сергеевской плотины и водохранилища, Октябрьского водозабора и Целинного водовода, которые должны были дать живительную влагу в новые и старые поселки нашей и соседних областей. Село Марьевка, по расчетам проектантов водохранилища, попадало в зону затопления и бывший райцентр с пятитысячным населением нужно было перебазировать в городок Сергеевку, который строился на берегу будущего «Целинного моря», как поэтически именовали крупнейшее водохранилище.

В степи поднимали свои корпуса Сулинский и Аксуатский элеваторы, ряд хлебоприемных пунктов, строились железнодорожная станция Сулы, высоковольтные линии и длинный ряд других объектов. В районе были организованы строительный трест Минсельстроя, Ишимское СМУ «Уралгидростроя», работали многочисленные строительные и монтажные организации, создавались и укреплялись новые трудовые коллективы.

Ясно, что все это требовало повседневного внимания, не поверхностного анализа, решений и действия райкома партии, его первого секретаря, исполнительных органов. И Нель Адгамович показывал пример и в делах, и в человеческих отношениях, когда «неидущее» дело могло взвинтить людские нервы и вообще остановиться.

Годы нашей совместной работы были хорошей школой для всех работавших вместе с ним. Болатбаев был не просто деятельным, постоянно загруженным, но и отличался целеустремленностью, живостью и оригинальностью мысли и решений. Он хорошо разбирался в людях, умел оценить возможности каждого, что было особенно важно при подборе организаторов-управленцев на множество различных участков производства и других сфер социально-экономической жизни.

В работе и общении ему были присущи выдержка и тактичность независимо от занимаемого положения другой стороны. Без преувеличения можно сказать, он обладал феноменальной памятью, легко оперировал фактами, цифрами, именами сотен руководителей и рядовых тружеников, с которыми когда-либо встречался. Он знал их нужды, личную жизнь, памятные даты. Человек буквально расплывался в улыбке от хорошего душевного настроения, который превносил своим уважительным отношением «высокий начальник». Болатбаев сначала «разведывал» психологическое состояние собеседника, а потом переходил к делу, подсказывал, помогал, требовал и брался, если возможности были упущены из-за чьей-то явной нерадивости. Эти качества его природного характера и богатой житейской практики во всей полноте проявлялись как во время работы в райкоме, так и в должности руководителя облисполкома.

С первых дней работы в Октябрьском райкоме партии Нелем Адгамовичем были не только сохранены ранее установившиеся традиции взаимного доверия и спроса, но получили обогащение. Его характеру были свойственны уважение к людям, умение

спокойно, без нервотрепки и накачек взбодрить человека, помочь организовать работу, исправить огрехи и добиться лучших результатов.

Вспоминается такой случай. Однажды в разгар уборки Марьевский совхоз посетил один из «крутых» секретарей ЦК Компартии Казахстана. Ему не понравилась принятая здесь организация работы на полях. Он учинил разнос директору совхоза, а заодно руководству района за «попустительство». Уезжая, грозно пообещал: если не будет выполнено пятидневное задание по отправке зерна государству, директору без вызова явиться в ЦК, откуда он может возвратиться и беспартийным, и безработным. А с руководителями района, мол, разберемся отдельно.

После отъезда высокого гостя Болатбаев остался с провинившимся, в спокойной для него манере определил конкретные меры по выполнению задания. Взял под личный контроль переоборудование и включение в обмолот необходимого количества комбайнов, работу токов. Нам, райисполкомовцам, поручил оказать помощь автотранспортом для вывозки хлеба на элеватор. Дело пошло как нельзя лучше. В положенное время директор явился в райком в хорошем настроении. Нель Адгамович тут же заказал телефонный разговор с Алма-Атой, а когда соединили, поручил лично доложить секретарю ЦК о выполнении пятидневки.

Все уладилось как нельзя лучше. А что было бы с руководителем хозяйства, не оказись Болатбаев умнее обстоятельств? «Вытащил» бы на бюро райкома, «вкатил» бы по первое число, сломил дух человека и дело было бы загублено... Потом этот директор работал еще не один год в своей трудной должности. И хорошо работал!

Бережное отношение к кадрам – одно из отличительных черт стиля работы Неля Адгамовича. Он сам стремился не допускать необоснованного наказания, мелких придиорок и вставал грудью на защиту любого человека.

Лето и осень 1964 года выдались дождливыми, прохладными. Хлеба уродились тучными, но вызревали плохо. Вдобавок ветры и водные потоки положили посевы в разных направлениях. Уборка шла на нервах. Хлеб в буртах – сырой, с прозеленью, начал согреваться, а девать некуда – элеваторы забиты. Об этих фактах стало известно первому секретарю Целинного крайкома Коломийцу во время посещения им области. Прокуратурой

тут же были возбуждены уголовные дела на ряд директоров, в том числе и нашего района, на директора совхоза «Заря» (не называю фамилию, чтобы не тревожить старое). Спас его от неминуемой кары Нель Адгамович, сумевший каким-то образом убедить прокурора в отсутствии прямой вины в общем-то хорошего хозяина. Под суд он не попал, а его коллега в соседнем районе еще как «загремел», потому что заступиться за него никто не решился.

Не раз Болатбаев заступался за известного в ту пору не только в области энергичного руководителя совхоза «Новопокровский» Николая Николаевича Петрова, кавалера четырех орденов Трудового Красного Знамени и других знаков отличия. Как известно, чтобы наказать хозяйственника, всегда можно найти причину. И кое-кто находил ее. В это хозяйство входило девять населенных пунктов, на его территории впоследствии было создано три совхоза. А Петров управлялся один. Первым начал внедрять элементы хозрасчета, первым смонтировал мощный мехток, первым... Много чего хорошего было в этом хозяйстве. Но, повторяю, находились люди, которым кое-что не нравилось в Петрове. И как только назревал очередной «пожар», Болатбаев смело выходил на его гашение, потому что знал этого трудягу – директора и не позволял «свалить» его из-за каких-то мелочей.

Проявляя заботу о кадрах, требуя с них по самому высокому счету, секретарь райкома умел вовремя прийти на помощь, безбоязненно «потревожить» любую инстанцию, вплоть до ЦК КПСС. Именно он обратился туда с просьбой о помощи организациям, участвующим в строительстве гидроузла. Подействовало. Вскоре в Сергеевку нагрянула союзно-республиканская правительственно-министерская комиссия. Району и СМУ была оказана необходимая помощь. Строительство плотины и райцентра удалось завершить в возможно короткий срок.

Такой стиль работы первого секретаря, создаваемая им обстановка доверия и самостоятельности, естественно, порождали у работников чувство высокой ответственности, творческого отношения к делу, желание не подвести человека, который им доверяет, требует и защищает, живет и действует по высоким нравственным меркам.

Многие из известных в области и республике руководителей прошли школу Неля Адгамовича. Одним из них является бывший директор совхоза «Афанасьевский» Махтай Рамазанович

Сагдиев. Он избирался первым секретарем партийного комитета бывшего Соколовского района, председателем Костанайского облисполкома, Кокшетауского обкома партии, министром... В настоящее время работает в Парламенте и возглавляет Республиканской совет ветеранов, решая многие насущные проблемы людей, которые отдали силы и здоровье послевоенному подъему Казахстана.

Зоотехником в Октябрьском совхозе работал Касым Хажиевич Тюлебеков, впоследствии председатель Бишкульского райисполкома, первый секретарь Булаевского райкома, председатель облисполкома, руководитель Алматинского обкома партии, Герой Социалистического Труда. Под «крылом» Болатбаева выросли и поднялись в свое время на новые высоты Б. В. Изосимов, М. А. Ахметбеков, П. И. Науменко, Е. И. Викторов, А. Б. Базарбаев, И. И. Квашин, Г. М. Бубнов и многие другие. Плодотворно под руководством Неля Адгамовича набирались опыта секретари райкома Е. И. Мельник, З. С. Беева, которую он с годами «выбрал» в качестве заместителя председателя облисполкома по социально-культурным вопросам.

А сколько бывших руководителей районных служб и организаций навсегда остались благодарными своему тонкому наставнику! Среди них заместители председателя райисполкома той поры У. Л. Латанов, В. С. Быков, Л. В. Черник, руководитель строительного треста №16 Г. В. Соболев, многие директора совхозов, заведующие отделами райисполкома И. И. Бабенко, Н. Е. Криволапов, А. А. Аубакиров, В. Д. Кузнецов, З. С. Омаров, Э. Ф. Фрик и многие, многие другие. Нажитой опыт удалось сполна реализовать и мне в Бишкульском районе, заслужив звание Героя Соцтруда.

Все мы тогда были еще достаточно молоды, чтобы работать и работать во имя общих целей. Сколько было сделано на пользу социально-экономическому и культурному развитию района – трудно вспомнить и все перечислить. Через четыре года после избрания Болатбаева партийным руководителем район дважды был участником ВДНХ в Москве.

Нам, ветеранам, остается только сожалеть, что многое из того, что было создано ценою невероятных усилий, и не только в районе, погублено в период стихийных реформ, когда жили, чтобы выжить. Но время идет и новые ростки перемен к лучшему тянутся к солнцу, крепнут. Приходят новые люди. Ведь в конце

концов земля наша по-прежнему богата такими самородками, каким был Нель Адгамович Болатбаев.

Да, на наше поколение выпали трудные испытания военного и послевоенного времени, целинного обновления. Новая экономика – еще более трудная «целина». Нелегко ее осваивать, но необходимо во имя будущего. Пусть же опыт и усердие старших подпитывают уверенность в завтрашнем дне первопроходцев новых экономических отношений в обновляемой, для всех родной Республике Казахстан.

ЖИЗНЕННЫЕ УРОКИ БОЛАТБАЕВА

Множество людей, вольно или невольно, участвуют в формировании характера, мировоззрения, отношения к делу каждого из нас. Во многом наша судьба зависит от того, в чьи «руки» попадешь, какими принципами будешь руководствоваться, насколько сумеешь противостоять неизбежной «чернухе» обстоятельств. В итоге – или недовольство оставшимся позади, или радостная осознанность своей общественной полезности, желание помнить и вспоминать пройденное и дорогих сердцу людей, которые всячески помогали на трудном жизненном переходе.

Два радетельных человека приняли участие в моей судьбе: отец родной Сергей Петрович Беев, известный в республике педагог и партийный работник, «человек высокой чести», как называли его товарищи по общему делу, и Нель Адгамович Болатбаев, которого я наряду со многими его воспитанниками тоже считаю отцом, духовным наставником, другом.

В 1966 году меня, к тому времени уже поднаторевшего в педагогике и общественных делах человека, проработавшего в предыдущие три года в качестве заместителя заведующего отделом пропаганды и агитации обкома партии, решили выдвинуть, как тогда говорилось, на большую работу (с ударением на «о»).

– Поедете, Зинаида Сергеевна, секретарем райкома в «свой» район...

В первое мгновение я не поняла, о чем идет речь, но тут же сообразила, что под «своим» подразумевается Сергеевский район (видишь ли, совпадение по отчеству). Попробовала отказаться со ссылкой на больных родителей, слабое знание сельскохозяйственного производства. Но не тут-то было. К тому же мой родной «человек чести» тоже твердо сказал: «Дочка, надо ехать. Мы как-нибудь себя обслужим. К тому же партийными делами района руководит достойный во всех отношениях человек, многоопытный работник – Нель Болатбаев. Его выгучка очень пригодится в будущем».

Так открылась для меня «Болатбаевская школа». А началась она с урока Человечности. Не успела я осмотреться, как из дома

сообщили об отцовском инфаркте. Как быть? На полях – жатва, идут приготовления к зиме, нужно идеологически поддерживать людское настроение, а у самой такая беда. Ну, думаю, наработала... Не скрывая слез и горьких размышлений, пошла к старшему товарищу по партии. Нель Адгамович успокоил насчет моего неудачного старта в должности (дескать, еще наработаешься), без размышлений отдал свою машину для срочной поездки в Петропавловск и наказал сберечь отца.

Я выполнила его наказ. Мне поставили кровать в реанимационной палате и я месяц не покидала свой пост. Ради такого отца, какой был у меня, я готова была выдержать любые трудности. Вернулась к делам окрыленной, стократно благодарной Болатбаеву и уверенной, что мир не без добрых людей и не все поступают «по протоколу». Это правило я начертала в своем сердце и всегда откликнулась на чужую беду. А когда самый дорогой человек все-таки ушел из жизни, я приняла духовное покровительство Неля Адгамовича, понимала его душевную потребность содействовать деловому росту окружающих его людей, видеть в «кадрах» прежде всего товарищей.

В этом я ежедневно убеждалась в период совместной работы и в Сергеевке, и в облисполкоме, которым долгое время управлял Нель Адгамович вплоть до ухода на пенсию в 1986 году, а мне выпало еще три года реализовать «школу Болатбаева» при новом председателе исполнительного органа областного депутатского Совета в качестве заместителя по социально-культурной работе.

И как только управлялись мы при исполкомовском штате всего-то в 28 человек! Попутно замечу, что в другом руководящем органе, который производил на свет множество «ц. у.» (ценных указаний), штаты были гораздо крупнее. Если кто-то и мог сказать: «Это не мой вопрос», то только не работник исполкома любого уровня. Круг социально-экономических проблем, несмотря на их постепенное решение, никак не хотел сужаться. Наоборот, требования возрастали. Люди хотели жить в хороших квартирах, иметь крепкую систему здравоохранения, образования, транспортных коммуникаций, торговли, качественные товары, объекты спортивно-культурных развлечений...

Люди долго мечтали и в 70-80-е годы действительно начинали жить «при коммунизме». Особое место в ту пору было отведено решению вопросов комплексного развития городов и сел, облик которых разительно менялся и в общих чертах сохраняется

до сих пор. Не будь тех лет грандиозной работы, сегодня не на что было бы посмотреть.

Так смотрите и помните, наши потомки, когда беретесь хаять с чужого языка старшие поколения, которые якобы работали из-под палки. Да чепуха все это! Люди сами стремились к осуществлению мечты и осуществляли ее. Попробуй-ка сейчас исполнить хотя бы десятую долю того, что делалось за год. Какой там «застой», когда все гудело от размаха строительства и обновления во всех сферах социально-экономической жизни. Каждый чувствовал себя причастным и ответственным за итоги этого процесса.

Исполнительная власть и ее руководители вникали во все жизненно важные сферы. Много хотелось улучшить как можно скорее. Помнится, именно тогда благодаря инициативе и природной сметке нашего председателя были освоены скоростные методы строительства начальных школ, фельдшерско-акушерских пунктов. А насколько успешно продвигалось дело со строительством народных стадионов в поселках и райцентрах, где проводились грандиозные праздники красоты тела и духа вступающих в жизнь поколений. На моей памяти и, не считите за нескромность, в том числе при моих зампредовских заботах, появились областная детская больница, комплексы профтехобразования, новые корпуса учебных заведений. Никогда не забуду, как пришлось «пробивать» здание медучилища, которое собрались возводить под видом... общежития, чтобы выпросить в Госплане деньги и быстрее решить насущную проблему размещения очень важного учебного заведения для подготовки кадров медработников, прежде всего для села.

На своих каждодневных практических «уроках» Болатбаев воспитывал усердие в делах, обязательное исполнение масштабного решения исполкома или небольшого поручения. «Провести» его было невозможно, поскольку он знал истинное положение дел на каждом участке. А уж взять какие-то данные «с потолка», обмануть в расчете на его неосведомленность означало потерять доверие старшего товарища. Он требовал правды и только правды, какой бы она ни была.

Думаю, не с целью проверки состоятельности того или иного сотрудника, а исходя из желания пополнить и свои оперативные знания по каким-то вопросам, что-то подсказать, просто по-человечески побеседовать о трудовых и личных делах, он

запросто заходил в кабинеты зампредовских референтов, усаживался и начинал расспрашивать. Радовался, когда ответственный за какой-то участок работы сотрудник мог ответить на все его простые и непростые вопросы. Он мог спросить, знает ли сотрудник фамилию, скажем, бригадира каменщиков на строительстве такой-то школы и содержание беседы с ним, высказанные им соображения для ускорения работы. И если следовал отрицательный или явно бессодержательный ответ, Болатбаев не допекал работника, не делал выводов о несоответствии занимаемой должности. Он просто давал совет больше вникать в «мелочи», обогащаться знанием всех обстоятельств, помогающих сделать правильный анализ и вывод. Ведь не секрет, первооснову разных деловых бумаг готовили рядовые сотрудники, и от их знания положения дел тоже зависела глубина обсуждаемых вопросов и принимаемых комитетом решений.

Нель Адгамович ценил каждого своего сотоварища, независимо от его места на боевой позиции, воспитывал деловитость, самостоятельность в выборе путей и средств для обязательного выполнения поставленной задачи. Один из многих уроков «Болатбаевской школы» я получила в той же Сергеевке, когда всем членам бюро было поручено разъехаться по хозяйствам и принять участие в проверке герметичности молотильных самоходок. «Нель Адгамович, я же идеологический работник, что я в этом понимаю?» – вырвался у меня непроизвольный вопрос. – «А вы подумайте, найдите решение и выполните поручение бюро». Вернулась я в кабинет, недолго думала и поехала в хозяйства с наилучшим консультантом – главным инженером сельхозуправления.

На следующей встрече в кабинете первого я как заправский специалист докладывала о положении дел с той самой герметичностью комбайнов, которая позволяла сберечь немало хлеба при молотье. Болатбаев улыбался, явно довольный итогом своего «урока» и способной ученицей. Но он этого не сказал. А для себя я раз и навсегда сделала вывод: чтобы агитировать за что-то, надо глубоко знать суть и предвидеть итоги своих идеологических стараний. А иначе люди только посмеются над лозунговой тарабарщиной, и никакой пользы от такой «идеологии» не будет.

...У сотен знакомых мне людей, кто в разное время прошел начальный или полный курс «Болатбаевской школы» деловитости, честности, преданности общему делу и ответственности

перед ним, жизнь сложилась вполне удачно. Он любил людей, помогал им, делился знаниями, деловым опытом и наблюдениями из жизни. Учил и требовал, не принижая чьих бы то ни было достоинств. Словно скульптор, умело «лепил» характеры, отсекая все лишнее, выставляя напоказ красоту человеческого образа. Его собственный образ со всеми достоинствами отложился в сотнях, тысячах сердец. И пока они бьются, люди будут помнить и рассказывать, писать о человеке, по добрым деяниям которого еще долго будут сверять свой земной путь.

ТОЛАҒАЙ ТҰЛҒА

Өмір болмыс күнделікті күйбеңмен, іс-әрекетпен өтіп жатса да адам баласына ой салдыратын, толғандыратын сәттері болады. Әсіресе, азамат есейіп, елін танып, елі оны білген кезінде осыны пайымдайсың. Пайымдайсың да парызыңды ұғынасың. Атқарған ісіңнің, қоғамдағы орныңның салмағын таразылап, ойша өмір жолына оралатын тұстар да болады.

Осындайда адам баласының өмірі соншалықты күрделі, қарбалас сәттерге толы екенін де айырасың. Біздің данышпан халқымыз «Жалғыз жүріп жол тапқанша, көппен бірге адас» деп тегін айтпаған ғой. Көптің ішінде көсемі болады, көрегені болады. Бір ғажабы, осы көсем, көреген адамдарға бұл қасиетті тәңірдің өзі сыйлайды. Соңынан ел ереді олардың, сөзіне ел құлақ тосады олардың. Өмірде тірі жүргенінде де, бақилық болғанында да осындай жандардың есімін ардақтап, жақсылықтарын айтып, тағзыммен тәнті болып отырады.

Өйткені мұндай адамдар алтынды айыра біледі, жақсыны жасынан таниды, тіпті турасын айтқанда «Ізімді осы басар-ау!» деп дәмеленіп жүреді. Ондай көреген жандар жаңылмайды, таңдауы алдамайды оларды. «Ал, кеттімі!» жоқ, сабырмен, пайыммен таңдайтын ондай жандар ілкіде аз болады. Сол аздығының өзі ардақтылығынан, алланың берген асыл қасиетінен екенін өзі де, өзге де ұғады.

Ел ішінде аты аңызға айналуының астары да осындай қасиеттілігінен олардың. Айтса – сөзі өтімді, істесе – ісі оралымды, толғанса – ойы терең, нұсқаса – бағыты түзу, сілтесе – жөні анық... Осындай айырықша жаралған адамнан алған ғибаратың өмірлік серігің болып, жақсыңды жетілдіріп отырады. Сөйтіп, аға сенімінен шыққаныңды ғұмырлық бақытыңа балап, оны асқар тау, толағай тұлға санап, әр сөзіне, әр ықыласына тәнтілікпен ардақтап өтесің.

Бірден емес, мыңның сүйіспеншілігіне бөленген, басшыдан балаға дейін білген, елінің серкесі болған адамның, асыл ағамның бірі марқұм Ніл Әдғамұлы Болатбаев еді. Серкелігіне еркелікті қоса ертіп, еліне еңбегін құндап кететіндер де барын білеміз

ғой. Алайда Ніл ағамыз бір өңірдің ғана емес, бүкіл қазақтың сүт бетінде қаймағы дерлік, санаулы топтың арасында да оқшау, дара шалынатын тұлға болды. Ніл ағаның атақ-даңқының ел ішінде қанықтығы сондай, «Болатбаев!» деген бір ауыз сөзді естіген қазақ-орысың әңгіме кім жайында екеніне емеуріннен айырып, сөздің нәтін айтпай сезіп, ойыңды тарқатпай ұғып алатын. «Болатбаев» деген жалғыз ауыз сөздің өзі соншалықты құдіретті болып естілетін. Оның жанында жүргеніңді бақытқа балап, Нікеңнің бір ауыз сөзінде аты аталған адамның төбесі көкке жеткендей мәртебеге бөленуші еді.

Нікең тұлғасы – табиғи дарындылықтың, қазақы жан-жомарттығының, білімдарлықтың, ғибараттылықтың, танымпаздықтың бір жүректе тоғысқан әуені мен үні. Осы үн жүрегінде лүпілдеп, айналадағы саналуан оқиғалар мен қарым-қатынастар дүрмегінен оны жаңылдырмай, адастырмай, ер-тоқымын аудырмай алып шығатын. Нікеңнің ұлы қасиеті – адам жанын ұға білетін танымпаздығы болатын. Ол жолыққан, сөйлескен адамының ішкі жан-дүниесін, көңіл сарайын кібіртіксіз, іркіліссіз аралап шығатын. Сөйтіп, сарабалдығымен жаныңды елеп-екшеп, қуыс-қалтарыста көзден таса қыртыс қалдырмай біліп алатын. Екі ұртында шаласы, соған ерген бөлесі бар, құр құлақты құрықтаған, жалған жақсылықтың, жымысқы әрекеттің адамын жанына жуытпайтын. Жақсы, ізгі дегенді қиядан танитын қыран шалымы оның бойында мол еді.

Нікең әңгіме шерткенде қазақтың қылыш жүзіндей қылпып тұратын өткір тіліне асқан жүйрік еді-ау. «Жүйелі сөз жүйесін табады, жүйесіз сөз иесін табады» дегендей, әр сөзінде, әр нақышында астарлы ой, уытты салмақ, пайым болатын. Адам жанын танып алмай ел басқарам деу әурешілік екенін ол жақсы айырып алған. Әуелі адамды біліп, оның қандай қасиеті барын аңдап алатын. Сөзге, сенімге лайық, жанға ғана тізгін ұстататын, оның өзінен қызметі төмен адамдарға әмірмен әңгір-таяқ ойнатып, күзгі жапырақтай дірілдетіп, қалшылдатып қаһарланған сәтін көрген де, білген де емеспін. Әуелі ақыл-кеңес айнала-сынан аспайтын кемеңгер, кең пішілген төзімді, көңілі көншігіш басшы десең – осы Нікеңді ауызға алу жөн. Бір бұрауға келмейтін, алдына барғанды айдаһардай жалмап, жан-жағына кәрін де, зәрін де шашып ел басқарғандар да болады ғой. Ондайлардың қарамағындағылар бір істі біліп тындырып жатса, бір істі былықтырып, әрлі-берлі шапқылап, үнемі ат үстінен түспей,

«Қайтсек осының қыбын табамыз!» десіп, ақсорпа, көктер болып сүрініп-қабынып жүреді. Нікеңнің жұмыс әрекеті өзгеше, өзінің салған сара жолы бөлек. Сондықтан Нікең артқан жүк ауып көрген емес. Ол қайта айналып соқса, таңдауынан жаңылмайтын, сондықтан кейін өкінбейтін де.

Нікең Сергеев аудандық партия ұйымын басқарды, одан соң облыстық кеңестің төрағасы қызметіне келді. Жасыратын несі бар, Нікең аудандық бірінші хатшылардың арасында асығы алшы тұрған адам. Сондықтан жаңа қызметке одан лайық өзге адамды көзге елестетуге де болмайды.

Ол кездерде кадрларды іріктеп, орналастыруда ерекше желі, темірдей тәртіп болатын. Облыстық кеңестің төрағасы қайда, директордың өзін бірнеше сатылы іріктеуден өткізуші еді ғой. Ал, олай болса, Нікеңді бұл қызметке тағайындау облыстан тысқары – республика басшылығында ғана шешілетін таңдау. Сондықтан Қонаевтың өзі осыны жөн көргенін пайымдау керек.

Әлгі айтқанымдай, Нікең – облыс, республика таныған тұлға. Ал, біз болсақ, онда бөлімше, кеңшар агрономы, кейін кеңшар партия ұйымының хатшысымыз. Онда облыста жүзден аса шаруашылық бар. Осы кеңшарлардың жүздеген директоры, соншама хатшысы бар. Біз Нікеңді білеміз де, ол бізді білмейді деуші едім.

Бақсам, жаңылысады екенмін. Нікең бәрімізді танып, біліп, қандай қасиетіміз, қандай қабілетіміз барын айырып, санасында салмақтап жүреді екен.

Өйткені, 1975-ші жылы Тимирязев ауданындағы «Интернационал» кеңшарында партия ұйымының хатшысы кезімде осы аудандағы «Целинный» кеңшарының тізгінін ұстауға қызметке шақырылдым. Онда орда бұзар отызға әне-міне толатын шағым, жаспын, албыртпын, шаруашылықты игерудің, адамдармен тіл табысудың мектебін енді ғана бастаған, әліппе ұстаған шәкірт сынды едім.

Облыс орталығына келдім. Обкомның салалық бөлімінде, салалық хатшысында әңгімелесіп, сатылай келіп Василий Петрович Демиденконың өзінде болдым. Бұлардың ақ батасын алып, соның ішінде Ніл Әдгамұлының өзім жайлы жылы лебізіне алғаш рет сол жерде қанығып, расымды айтсам, ғайыптан мұндай қызметке ұсынылғанымға таң қалдым. Бақсам, мені осыған лайықтап, өзгелердің назарын аударған адам нақ Ніл ағаның өзі екен ғой. Нікең онда елуден асқан, мен отызға толмағам. «Маған қызмет беріңіз!» – деп сұраншақтанып, үлкен үйді айналсоқтап

жүретін бақай-есептен аулақпын. Сөйтсем, кеңшарда бола жүре Нікеңнің ойында «Бұл жігіт отырып қалмауы керек!» деген байлам болады екен-ау. Реті келгенде сол байламын атқарып, тоқ етерін сездірген. Демиденко екеуінің кадрларды іріктеп, орналастыруда көзқарастары үнемі қабыса қойды, бірін-бірі айтқызбай-ақ ұғып отырды деп жалған сөйлемейін, бірақ Нікеңнің сөзі тыңдалмай қалмайтынын кейін ұқтым.

Нікең өзі ұнатқан адамына өте ашық-жарқын, сондай тілеулес, кеңпейіл екенін осыдан соң аңдадым. Алайда, сонымен бірге талапшыл да еді. Оны да көп ұзамай сездім. Ондайда Нікең мақтамен бауыздағандай байыпты етіп ұқтыратын, әмірленіп, түсін суытып кетпейтін.

Сондай күндердің бірінде ол «Целинный» кеңшарына келді. Мен шаруашылық басшысының әдетімен экономикалық, мәдени-әлеуметтік жайларды, күнбе-күнгі тапсырмаларды қалай жүзеге асырып жатқанымды жайып салдым. Бұл осында директор болып тағайындалғаннан соң бір жыл өткен кезең еді. Аз сөйлеп, көп тыңдайтын Нікең:

– Құдайберген, саған дейін мұнда кімдер директор болыпты? Осы жер тарихын білдің бе? – демесі бар емес пе.

Сасып қалдым. Өйткені, бұл жағына мән бермеген екенмін.

Шынымды айттым.

– Оның жөн болмаған! Сен олардың бәрін анықтап ал. Мұнда алғашқы тың игерушілер қазығын қадап, шаңырағын солар көтерген. Елге ұйытқы болған басшылар еді. Солардың жөн істеріне көңіл бөлгейсің. Екінші айтарым, бұл облыстың түстік өңірі. Қостанаймен көршісің. Осы көршілеріңмен тату-тәтті бол. Ауыс-түйіссіз болмайды қазір. Жақсы, жанды байланыс орнат, – деп кеңесін берді.

Нікеңнің тағы бір айтқаны:

– Жаныңда шаруашылық жайлы дерегің жазылған қойын дәптерің болсын. Қажет жерінде оны кәдеге асырасың. Айталық, бес жылдың айғағын тіркеп алшы. Керек жерінде пайдасы тиеді, – дегені.

Ағамыз келесі сапарында манағы нұсқаулығын жазбай орындағанымды сезіп, керемет сүйсінді. Бірақ, ол өзінің сезімін жасыра білетін, алып-ұшпа, қызба мінезі жоқ адам ғой. Сүйсінгенін көзінен ұқтым. Өйткені, адам жанары жүрегінің хабаршысы емес пе. Өңі жайнап, жанары жылығаны, риза болғаны қанаттандырып жіберді.

Бірде Нікең бар, Демиденко бар Алматыға үлкен шаруашылық жиынға аттанғанбыз. Шаруашылықтың қат-қабат қарбалас жұмыстарымен жүгірінді болып, бір сапарда үлгерем деген оймен қажыңқырап, ұшақта қалғып кетіппін. Дәл қасымда біреудің дауысын естіп, көзімді ашсам, Василий Петрович Демиденко екен. Түрегеп сөйлеп өте берді. Содан, кейін бұрылып, маған ықыластана тілек арнады. Мен отырған қалпы қатып қалыппын. Қасында Нікең де бар екен.

– Отырма. Үлкен адам түрегеп тұрғанда отыру жөнсіз, – деп қазақша тіл қатты да Василий Петровичке бұрылып:

– Жігерлі жас та қажиды ғой. Шаруашылықтың қамымен шаршаған да. Оқасы жоқ, – деп жуып-шайып жіберді, орнымнан атып тұрған мені әбестік шырмауынан оп-оңай алып шығып.

Сол жылдары өзім басқарған шаруашылық облыстағы ең көш ілгерінің санатында болды демеспін, алайда солардан кем де түсіп көрмеген, ісіміз ілкі, жоспарлар асыра орындалып, аудандық партия комитетінің бірінші хатшысы Митронинмен арада тек шаруашылық бағыты мен бабындағы қарым-қатынас орныққан, абыройсыз да емес қалыпта жұмыс атқарып жүрген кезім.

Мен Соколов аудандық атқару комитетіне төраға болып жоғарылатылдым. Мұны да орайластырған Нікең еді. Бұл жолы бұрынғыдай емес, ысылған кезім, қырықтың алды деген шағым. Нікең ауданға өзі бастап алып келіп, өзі орнықтырды.

Партия комитетінің бірінші хатшысы – Изосимов. Біздің кадрлармен жұмыс істеу стилімізде, экономиканы өрлету, жоспарларды жүзеге асыру ұмтылыстарымызда, әлеуметтік-мәдени сауалдар төңірегіндегі көзқарасымызда, тіпті бүкіл рухани дүниетанымымызда алшақтық барын аңғардым. Мұны сұңғыла Нікең де ескерткен. Қайран, қасиетіңнен айналайын Нікең-ай, деймін бүгін осы жайлар есіме түскенде. Қасына ерткенді қанаттыға қақтырмайтын, тұмсықтыға шоқыртырмайтын қамқор, батыл да байсалды жан едің-ау! Өмірдің талай өткелегінен өткен, қысылшаңнан жол тауып, тыңнан із салып, шағын бұлақты өзенге айналдыратын, шүленге нәр беретін, шөгіп қалғанды тік тұрғызатын қайсар да білімдар едің-ау!

Отырған жері ойшылдықтың ордасына айналып кететін. Қазақ тарихына жетік, ел-жер жағдайына жүйрік, өзінен бұрын жасаған жайсаңдар жайында әңгіме айтса – жағы талмайтын шешен, шешіле сөйлесе – шексіз мұхит іспетті кең, облыс,

республика өңірінен «Мен» деген адамын үрім-бұтағына дейін білетін сұңғыла еді. Нікең менің есімде осы қалпында әлі күнге ұмытылмай келеді.

Ол зейнеткер шағында да өзінің таңдауынан тағы бір мәрте шыққаныма сүйсініп, әлі де ақыл-кеңесін айтып отыратын. «Мұныңыз артық енді!» – деп айтып көрген жерім жоқ. Өйткені, мұндай ғұлама жаннан естіген бір кеңестің өзі ғана ғұмырлық жүк еді ғой.

Нікең зейнетке шыққанда да қол қусырып, отбасында отырып қалмай, кезінде ел басқарудың қарбаласы бөгесін болған кездердегі ерік-жігерін, күш-қуатын өз халқының болашағына тағы да бағыштай тұсті. Көп жыл «Қазақ тілі» қоғамы облыстық ұйымының ақсақалдар алқасын басқарды. Алдымен ақылман сөзін өзінің інілеріне арнады. Олардың өзі баладан бала сүйіп отырған ақсақалдар болса да, Нікеңнің сөзіне бұрынғыша ұйып, баяғыша бас изеп, ағаның ақылын бағып отыратын. Осындайда орыстың Гогольден кейінгі ұлы жазушыларының өздері оны пір тұтып, ардақтағаны сондай: «Біз бәріміз де Гогольдің «Шекпенінен» шықтық!» - дейді екен.

Біздің ақсақалдар да сөйтті. Бәрі жеке-жеке алғанда өздерін Нікеңнің ізбасарымыз, інісіміз, шәкіртіміз десті.

Осы ретте, Нікең Петропавлда мешіт жұмысына да қажыр-қайрат жұмсағаны елдің есінде. Ол мешіттің мұнарасын салу ісіне аянбай кірісті. Жасырып қайтемін, оған қаржы табу да оңай болмады ғой. Бірақ Нікеңнің беделінің арқасында тарын күннің өзінде кәсіпкерлер, орысы бар, қазағы бар дегендей, мұнараға қаржы тауып, құрылысын жүргізіп берді.

Нікең қажыр-қайраттың адамы екенін тағы бір айғақтаған тұсы – Қонаев атындағы қордың облыстық бөлімшесін құрып, басқаруы. Бұл айтқанға ғана жеңіл, әйтпесе ұшы-қиыры қажырлы жастың өзін де делсал қылатын жұмыс еді. Бірақ Нікең осыған жан аямай жегілді. Себебі, осы қордың тізгінін қолға алуға ол әбден хақылы еді. Нікең Дінмұхамед Ахметұлын жақсы білді, оның бастауымен қызмет етті. Бұл жайында Қонаевтың «Өтті дәурен осылай» деген кітабындағы мынадай жолдар санаға нұр құя түседі: «Мол тәжірибе жинақтаған, көпті көрген алдыңғы буын мен қажыр-қайраты, ақыл-ойы, өмірге деген құштарлығы, халқына деген қалтқысыз көңілі бар жас толқынның сабақтастығын сақтау – қоғамдық өміріміздің белгілі бір дәстүрінің қалыптасып, өзінің табиғи жолымен дамуының яки игі істеріміздің

жаңа қарқынмен өркендеп, ізгі жаңалықтарымен толыса түсуінің кепілі. Облыстық, қалалық партия комитеттерінің хатшыларын халық депутаттары Кеңестерінің төрағаларымен толықтырып отырдық. Сондай ірі шаруашылықтарға, өндіріс орындарына алға қойған міндеттерді дұрыс әрі мінсіз орындайтын, еңбекте ысылған, өмір тәжірибесі бар жастарды жіберу дәстүрі өзінің баянды жемісін берді», – дей келіп, солардың алдыңғы қатарында Болатбаевты атап өтуі осы лебіздің ақиқаты еді (Д. Қонаев. «Өтті дәурен осылай», Алматы. 1992-ші жыл. 387-ші бет).

Ніл ағамыз өзін осылайша ардақтаған, сенім артқан Дінмұхамед Қонаев есімін өзі дүниеден өткенше құрметтеп, аталған қор арқылы асыл ағаның атын мәңгілік есте қалдыруға еңбек сіңірді.

Қазақта «Жақсы жүрген жеріне кент салады» деген асыл сөз бар. Осы лебіз Нікеңе де әбден арнап айтылғандай. Бүгінде біздің қаламыз күннен күнге көркейіп келеді. Бұл қазіргі басшылықтың игілікті ісі. Осыған дейін ел басқарған Нікең де Петропавлдан бастап аудан орталықтарына дейін, тіпті селолық кеңестердің елді мекендерін де көркейтіп көгалдандыруды бір сәт естен шығарған емес. Облыстық Кеңес тағайындаған ауыспалы Қызыл туды алу үлкен мәртебе болатын. Нікең озаттарға оны қай жерде болмасын арнайы өзі барып тапсыратын. Марапаттап отыратын, ірі құрылыстар, тұрғын үйлер, өнеркәсіп кешендері, қоғамдық, әлеуметтік-мәдени бағыттағы ғимараттар, көшелер сәні оның бір бүйіріндегі күнбе-күнгі жұмысы екеніне көзім жеткеннің бірімін мен.

Осы ретте айтарым, мен Соколовкаға аутком төрағасы болып келгесін жұмыстың бірі ретінде көшелерді сәулелендіруді қолға алғанмын. Ол еңісте орналасқан ғой. Өрден ылдиға түсіп, Соколовкаға қарай жақындай бергенде алдынан самаладай жарқыраған сәулелер шалынғанда разы болған Ніл ағамыз:

– Жарайсың! Жақсы істі тындырыпсың. Ризығын ел көреді мұның, – деп өзінің облыс орталығын көркейтуді қалайша қолға алғанын, қиын түйіндерді қалайша тарқатып, шешкенін әңгімелеп кететін еді.

Мен жалқыдан жалпыға ойыссам, жеке өзімнен бастап баршаға жасаған, «Елім!» деп тындырған игілігін айтар болсам, бұған қаншама беттік кітаптар арналар еді. Болатбаев, ауданды былай қойғанда, облыстың бір басшысы ретінде тындырған істері ат-көпір. Қазір оны білетін, бірге қызмет атқарған, ағалық ақыл-кеңесімен жұмыс істеген азаматтардың әрқайсысы

ол жайында тіл қатса – осыны айғақтар еді. Сондықтан мұндай асыл тұлғаның бір басына қанша жылы лебіз арнасаң да аздау көрінеді.

Өзім бүгінде облыстың бір басшысының лауазымын арқалай жүріп, ол кісіден үйренген әдетім, машығым, жұмыс мәнерім қалыптасқаныма ризамын. Нікең кішіге үлкенсімеген, ініге ірісініп көрмеген, сондай-ақ жөнсіз иіліп-бүгілуді білмеген, өз тұлғасында өзі тұғыр болған адам еді. «Атка мінсе – атасын танымай кететіндерді» маңына үйір қылмайтын, жүретіндерді айыратын сұңғыла да еді. Болашағы бар деген адамын назардан тыс қалдырмайтын, оның есімін ұмытпайтын. Оған айғақ мынау: бірде мен кеңшар директоры кезімде Петропавл қалалық партия комитетінің бірінші хатшысы И. Давыдовпен кездесіп қалып, шахмат ойнадық. Тәп-тәуір ойнайтынмын. Тартыс қызып кетті. Осы тұста Нікең және бірнеше адам ту сыртымыздан бақылап тұрғанын сездім. Сонда ол:

– Иван Иванович, жақсылап ойна! Түбінде Құдайберген Петропавлда болса, таңданба. Бұл соған лайық жігіт! Сонда есеңді қайтарарсың, – деп өзінің риясыз, ашық-жарқын күлкісімен күліп алған.

Қазір ойлап отырсам, ол ел ішіндегі қажырлы, іскетатыр деген інілерін осылайша тауып, бәріне де игілік жасапты.

Нікең өмірден озғалы да алты жыл болып қалды. Адам мәңгілік емес. Мұны әсіресе жасың ұлғайғанда, өзіңнен бұрын жасап дүниеден өткен жайсаңдарды еске алғанда сезінесің. Топырақтан тысқары болғанында ол биылғы жылы сексенге толып, ел болып тойлап, қызығына куә болар едік-ау. «Заман – үлкен көл, дүние – соққан жел, алдыңғы толқын – ағалар, кейінгі толқын – інілер, кезегімен өлінер, баяғыдай көрінер», – деп данышпан Абай айтқандай, толқын да толқын күндер оны да келмес сапарға аттандырды. Аттанғанымен, артында өлмес ісі, өшпес ізі қалды, еліне, жұртына жасаған аяулы ардақты, толағай тұлғасы бар оның.

Кемеңгер Абай өзінің қара сөздерінің бірінде былай деген екен: «Егер де есті кісілердің қатарында болғың келсе, күнінде бір мәртебе, болмаса – жұмасына бір, ең болмаса – айында бір өзіңнен өзің есеп ал! Сол алдыңғы есеп алғаннан бергі өмірді қалай өткіздің екен, не білімге, ахиретке, не дүниеге жарамды, күніңді өзің өкінбестей қылықпен өткізіппісің? Жоқ, болмаса, не қылып өткізгеніңді өзің де білмей қалыппысың?!».

Ніл Әдғамұлы Болатбаев нақ осындай жан еді. Ол әр күніне, ондағы әр ісіне түбінде өкінбейтіндей, салмақпен, сынаумен қараған адам еді. Өзіне де, өзгеге де осындай талап қоюшы еді. Осы талаптың ұшар басына ұмтылатын. Және өзінің жанына осындайларды ертетін.

Міне, асыл ағамыз менің көз алдымда сол ұшар биікте, шың басында тұрған қалпы, толағай тұлғасымен елестейді бүгін.

* * *

Облысымыздың өткендегі басшысының бірі, республиканың танымал мемлекет қайраткері, асыл да жарқын азамат, зиялы адам Ніл Әдғамұлы Болатбаевтың адами ғұмыры мен атқарған ісінің, елі мен халқына сіңірген еңбегінің айғағы боларлық белгі ретінде және кейінгі ұрпаққа өнеге, ғибрат тұрғысында оның өмірі мен ісіне тәнттілікпен туған ықыластың көзі болсын деп осы кітапты ұсынып отырмыз. Асыл адамның, абзал, жанашыр тұлғаның бейнесі көз алдымызда мәңгілік сақталсын деген ниеттен туған осы ісіміз оған деген ілтипат. Осынау ғажайып жанның өмірі мен ісі ұрпақтарымызға сабақ болса – мұратымыздың жанғаны, мақсатымыздың орындалғаны.

ВЫСОТА ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО ДОБРА

Я вспоминаю Неля Адгамовича Болатбаева как человека добра и понимания значимости каждого слова, любого вопроса, будь он государственным, хозяйственным или частным. Все это было в нем и без труда воспринималось с первой встречи. Его не нужно было долго «раскусывать». Он был всегда одинаковым – по-деловому настроенным, улыбочиво-сосредоточенным, конкретным в вопросах и ответах, аналитичным.

О нем нельзя было сказать, что он просто «посетил» хозяйство. Он вживался в твои заботы, думал, рассуждая, подсказывал, и решения находились как бы сами собою. В трудных для собеседника случаях сам предлагал выход и обещал помочь своей властью, содействием, а чаще своим рассудительным воздействием на человека, который был не в состоянии развязать «узелок».

Скажу без рисовки, для меня многие годы Нель Адгамович был верным старшим товарищем, а может быть, даже отцом. Его честные жизненные уроки я не забывал никогда. Может быть, потому и прошел без тяжких потерь свой нелегкий трудовой путь, что всегда сверял свои действия с Уроками Болатбаева.

А они просты: уважение к людям, деятельное участие в их судьбах, обдуманность своих решений, предвидение последствий, твердость, деловитость, а не отсутствие таковых во имя спасения своей «шкуры». О ней Нель Адгамович беспокоился меньше всего. Он берег собственную душу и оберегал души других от озлобления, черствости, трусости. Жить для него значило действовать во имя общественного, а не личного добра. Только с добром содеянное дает право на долгую память.

Теперь немногие помнят, а иные и вообще не знают, как строилась школа № 3 в Сергеевке. Городок новый, население прибавлялось, ученических мест не хватало. Нужно было срочно строить. Но райком и его первый секретарь Болатбаев такого решения по статусу не могли принять, значит, это должен был сделать и всю ответственность внепланового строительства принять на себя райисполком и его руководитель. Стало быть, это

выпадало на мою долю. Мало того, для ускорения работ Нель Адгамович своим неофициальным распоряжением поручил мне лично контролировать копку котлована, подготовку фундамента и все работы вплоть до сдачи здания в эксплуатацию. Зная, что у молодого председателя незримо поджилки трясутся и думается о горьких последствиях, Болатбаев гарантировал защиту в случае осложнений. Если потребуется, сам был готов лечь на «рельсы», потому что не построить школу – значит, заставить страдать сотни детей. Школа была построена. Нель Адгамович редкий день не заглядывал на объект, помогал «увязывать» многие проблемы, подбадривал строителей, как это умел делать только он.

Помнится и тот ответственный момент, когда пришлось принимать собственное решение о строительстве канала Ишим – Малый и Большой Тарангул. Ждать санкций от вышестоящих органов – потерять годы, а два усыхающих озера могли превратиться в болота. Были сомнения и опасения, но Нель Адгамович снова подставил свое крепкое плечо, прислав разрешающее письмо за своей подписью председателя облисполкома. Так начиналась «стройка века», позволившая подпитать и до сих пор живущие озера, заняться малой и большой мелиорацией, обводнить более десяти тысяч гектаров земель, создать надежную кормовую базу для растущего животноводства. Практически ни один вопрос не решался без личного участия Болатбаева. Иногда только он мог открыть дорогу к министерским «кладовым». Помню, как напутствовал меня Нель Адгамович перед командировкой в Москву, на «поклон» к первому замминистра мелиорации, которого он знал лично. По мнению Болатбаева, должно было сыграть свою роль и то, что я мог объясниться с вице-министром-азербайджанцем на его родном языке.

Все эти «тонкости» сказались на положительном решении нашей проблемы внепланового оснащения участков средствами мелиорации. Я вернулся с настроением победителя, потому что следом шли на платформах 80 «Волжанок», более десятка «Фрегатов» и «Кубаней». Конечно, старший товарищ меня похвалил и в следующий раз я потерял «бдительность». Отправившись в Баку за насосами для поливных участков и встретив вузовского друга (мы окончили здешний сельхозинститут), задержался и только спустя три дня позвонил Болатбаеву, гордо сообщив, что звоню из ЦК Азербайджана. Наверно, я надеялся произвести этим соответствующее впечатление, но услышал

по-болатбаевски острый вопрос: «А что, ты уже там работаешь, а не у нас в области?».

Я понял свою оплошность: не сообщил о причинах задержки в первый же сверхплановый день. У меня горели уши, потому что я допустил не только дисциплинарное прегрешение. Я не подумал о старшем товарище, который с простой человеческой заинтересованностью ждал результатов поездки...

К этой теме должностной и человеческой взаимответственности относится и другой случай в пору работы в Сергеевке. В присутствии Болатбаева члены бюро райкома договорились разъехаться по хозяйствам, чтобы раненько провести собрания в коллективах. И вот мы с Болатбаевым уже возвращались, а один из членов бюро только направлялся в соседний совхоз и попался нам навстречу. Думаю, реплика Болатбаева о молодом члене бюро, который «поспать любит», последующее тихое собеседование с ним один на один сделали свое воспитательное дело. У него тоже горели уши, но в глазах светился беззлобный огонек прозрения и очищения.

Постоянная деловитость и требовательность к себе, своевременная похвала по заслугам или тонкий, беззлобный упрек сотоварищу по серьезному поводу, искренний интерес к любому человеку как личности, его думам, делам, семейной жизни и добрым увлечениям – в этих и других проявлениях Нель Адгамович остается в памяти многих сотен североказахстанцев. И чем становишься старше и опытней, чем больше ведаешь и рассуждаешь о прошлом, настоящем и будущем, тем больше вечному человеку-ученику не хватает его, первого учителя, который мог правильно прочесть многие страницы жизненного букваря.

БАУЫРЫМДАЙ БОЛҒАН

Бұрын бейтаныс болған кейбір адамдар амандасып, әңгіме өрбітіп, жақындасып, білісіп алғаннан кейін тіптен жылы ұшырап сыпайылап сұрақ қоя бастағаны қызық.

– Ия, сіз Нікеңнің құдасы екенсіз ғой.

– Болатбаевтың жақыны болдыңыз, дұрыс екен. Құда мың жылдық деген, жұптарыңыз жараса берсін, – дейтін осыдан он жылдай ерте.

– Нікең деген бір ғажап адам еді ғой, тусаң ту дейтін азамат болған, – дейді қазір кездескендер.

Осындай жылы лебіздерді естігенде мен де мерейім өсіп, мәртебем көтеріліп қуанып қалатынымын.

Құда екеніміз рас. Ал мен де, ол да құдамын деп кеудеге нан піскен адам емеспіз. Екеуіміз бір-бірімізге бауырдай, бірге туғандай болып табысып едік. Жарықтық, құдайдың мырзалықпен жанын жомарт, сүйегін асыл етіп жаратқан адамы еді. Құда десем де, бауырым десем де әбден сыйып жатыр. Жанымдай жақсы көрген адамым еді, – деймін мен ол кісімен бірге болған, бірге жүрген күндерімді сағынышпен еске алып...

Алғашқы кездесуім әлі ұмытылмайды. Бір көргенде бірден баурап алды. 1952 жылдың күзі болатын. Алматы ауыл шаруашылық институтын бітіріп, «Приишим» совхозына қарасты Муромское селосында бөлімше агрономы болып істеп жүргенмін. Егін шабуға енді кіріскелі жатқанбыз, техниканы жөндеп жанталасқан, қарбаласқан қауырт тұс. Бөлімше кеңсесінің алдында «ГАЗ-69» жеңіл машинасы тоқтай қалды да, дембелше, толықша, аққұба адам түсіп, есік алдында тұрған бізбен ескі таныстарынша еркін амандасты. Қол алысып, жөн сұрасып жатыр. Жүзі жылы.

– Мен Преснов аудандық партия комитетінің екінші хатшысы боламын, аты-жөнім Болатбаев Ніл Әдғамұлы, – деді де егін жайын, ораққа әзірлік мәнін сұрастыра бастады. Бөлімше басқарушысы орталыққа кеткен еді, мені машинасына отырғызып алып егінді аралауға кеттік.

– Туған жерің? – деді ол маған бұрылып, қоңыр үні жұмсақ. Жақынырақ танысқысы келген ыңғайы бар.

– Осы арадан алыс емес, Орталық ауылы, – дедім мен де енді еркін әңгімеге шырай беріп.

– Жақын екен ғой, оның дұрыс. Үйге барып келейінші деп алыстан шапқыламайсың, өзіңе де ыңғайлы, жұмысқа да жақсы. Жоғары білімді қайдан алдың? Институт бітіргеніңді түрің айтып тұр.

– Алматыда, ауыл шаруашылық институтын бітірдім.

– Жоғары біліммен бәлімшеге келгенің қалай? Бізде бас агрономдық орындар маман болмай бос тұрғанда сен төменде жүрсің? – деп Нікең маған тура қарап, шыныңды айтшы дегендей болды. Қысылып қалдым.

– Үйге жақын болған соң, – деп күмілжіп едім тағы сұрақ қойды:

– Бас агрономдықты ұсынбады ма? Қалай оқып едің?

Шынымды айттым:

– Оқуым жаман емес еді. Облыстық ауыл шаруашылық басқармасында бас агрономдық орынды ұсынды, бірақ мен одан бас тарттым.

– Неге?

– Шынымды айтсам жасқандым, батылым жетпеді. Алдымен іске үйреніп алайын, оң-солымды танып алайын. Ештеңе білмей жатып бірден басшылық тізгінін ұстағаным жараспас, бірдеңені бүлдіріп алып ұятқа қалармын деп ойладым. Асықпайын дедім.

– Мұның да ақыл. Бірақ, үйренейік деп төменде көп жүріп қалма. Жоғары білімді орынды жұмсай біл. Партияға өт, өсуді ойла. Адамдардың алдында, өзіңнің ар-ұятың алдында адал бол, сонда сен ешкімнен жасқанбай тура қарайтын боласың, – деп екінші хатшы сол жолы маған жанашырлық көрсетіп көп жайға көзімді ашқандай болды. Жасқанбауды, тайынбауды, іске батыл кірісуді ақыл етті.

– Жасқаншақ жігіт – жасық жігіт деген сөз. Осыны өмір бойы есінде ұста. Ұмтыл, ойлағаныңа жеткенше талпын – сен сияқты жас жігіттің принципі осы болуы керек, – деп ол әр сөзін қадап айтты.

Бірінші кездескенде Ніл Әдғамұлы маған қамқоршы адам, ақылшы аға, білімді партия қызметкері ретінде ұмытылмас әсер қалдырды, шаруа жайын жетік білетіні, болашақты әріден ойлайтыны аңғарылды. Мен аудпарткомның екінші хатшысымен егінді аралап, әңгімелесіп, жақын танысып қалғанымға разы едім. Біртүрлі көңілім көтеріліп, бойымда құлшыныс, жігер пайда

болды. «Жақсы сөз – жарым ырысы» деп ата-бабаларымыз тегін айтпаған екен ғой дедім ішімнен.

«Украин» совхозында 1954 жылы агроном болып істедім де, біраз тәжірибе жинақтап, 1956 жылы Қазақстан Отан қоймасына бір миллиард пұт астық құйғанда біз дәнді дақылдардың әр гектарынан 23 центнерден дән алдық. Үлкен жиналыстарда жылы сөздер ести бастадық. 1961 жылы сол совхоздың директоры болып тағайындалдым. Сол жерде барлығы 35 жыл еңбек етіп, құрметті еңбек демалысына шықтым.

Халық сеніміне ие болған іскер адам қызмет баспалдақтарымен тез өсетіні белгілі. Ніл Әдғамұлы да жоғарылап, Приишим аудандық атқару комитетінің төрағасы, Сергеев аудандық партия комитетінің бірінші хатшысы, одан кейін облыстық атқару комитетінің төрағасы болды.

Преснов ауданынан ауысып кеткеннен кейін біраз көз жазып қалған едім, облыстың басшылығына келген соң Нікенді жиі көретін болдым. Біздің ауданға келсе міндетті түрде соғып кетеді. Тың төсіндегі алыстағы шаруашылықтың жайымен танысып, жағдайды барынша зерттеп, ақыл-кеңесін айтады. Ол кезде бізді тағдыр туыс етіп, құда боламыз деп кім ойлаған, ал Нікең тіпті туыстығы бар жақын адам сияқты жанашырлықпен әңгімелесіп, жылтыраған бір жақсы ісін болса, соны әдейі атап, өзінді көтермелеп, желпіндіріп қояды да, кемшіліктеріңді аңдаса оны да жасырмай атап көрсетіп оны түзету жолдарын кеңес етеді. Оның түзетілуін қадағалап, облыстан телефон соғып сұрап отырады. Бір ғажабы – ұсақ-түйекке дейін жадында сақтайтын, ұмытпайтын. Тіпті арада он шақты жыл өтіп «Украин» совхозына келіп бөлімшелерді аралағанда агроном, сауыншы, дүкеншіге дейін есімдерін, фамилияларын ұмытпай атап таң қалдырушы еді.

– Алыстағы совхоз ғой, адамдардың тұрмыстық жайын, мәдениетін, демалысына дейін ойластырып отыр. Әйтпегенде адамдар мұнда тұрақтамай жақсы жер іздеп кетіп қоюы ғажап емес. Олар жақсы жер іздеп, ақша табамыз, бала-шағаны асыраймыз деп ту сонау Украинадан келді ғой, ұнамаса бұл жерден де сырғып жүре береді. Осыны ойла, мектеп, монша, клуб, балабақша, дүкендер керек. Әйтпесе болмайды, – деп тереңнен ойлап толғайтын.

– Ал, енді биыл не салмақсың, соныңды айтшы. Қайсын салуды ойластырып, дайындалып жүрсің? Қолдан келгенше көмектесейін.

– Мектеп, мәдениет үйі, сауда орталығы, – деп мен санамалап саусақтарымды бүгіп жатырмын.

– Асықпа, оның бәрін қатар сала алмайсың. Ақшаң қайда? – деп ол күліп ойлануға шақырды.

– Ең керегі мектеп, онсыз қиын.

– Міне, мұның дұрыс. Алдымен осыны қолға ал. Жыл сайын үлкен бір құрылыс салсаң, шағын совхозға сол жетіп жатыр. Арасында тұрғын үйлерді салып тастайсың.

– Жастарға клуб керек?..

– Ол да дұрыс. Мәдениет үйін жоспарла келесі кезекте. Осылай бірте-бірте жыртық-тесігінді жамай бересің. Солай емес пе? – деп ол тәптештеп түсіндіреді.

– Балабақша да керек қой, оған қаржы жоқ, – деймін ақырын ғана.

– Сен маған тапсырманы бір-бірлеп бер, қос-қостап үйме-летпе, сенен басқа да директорлар бар емес пе, олар да осындай өтініштер айтып, сұрақтар қояды. Облыс бюджеті бәріне бірдей жете бермейді, – деп күлімсіреп, Нікең мысқылмен бір шымшып алды. Мен де аңқылдаған аңғалдықпен үлкен басшыға тапсырмалар беріп жатқан білместігімді тез түсініп қысылып қалдым. Осы бір ауыз сөздің өзі әдепке, мәдениетке үйреткені еді. Менің қызарақтағанымды аңғарды да әлгі сынын жұқалатып жуып-шайып жатыр. – Айтуың да дұрыс шығар. Ескертіп қоймасаң бола ма, балабақша да керек нәрсе...

Ия, еңбек өз жемісін берді де, отыз жылдан аса басқарған шаруашылық көркейіп, облыстағы алдыңғы қатарлы совхоздың біріне айналды. Нікең айтқан құрылыстардың бәрі де салынды. Орта мектеп, мәдениет үйі, балабақша, сауда орталығы, пошта, тұрмыстық үй салынды. Халық бәріне риза болып, ұйымшыл еңбек етті.

1970 жылы Қазақ ССР Жоғарғы Советінің депутаты болып сайландым. Еңбегім жоғары бағаланып Октябрь революциясы, Еңбек Қызыл туы, үш «Құрмет белгісі» ордендерімен, екі рет Қазақ ССР Жоғарғы Советінің Құрмет грамотасымен марапатталдым.

Осындай үлкен еңбек жолымда Ніл Әдғамұлы Болатбаев сынды ірі қоғам қайраткерінің, ұстаз, қамқоршы, тәрбиеші бола білген білікті басшының кездескені үлкен бақыт деп білемін. Біз сияқтыларды совхоз өндірісінің ұйымдастырушысы етіп қалыптастыруда ол кісінің сіңірген еңбегі мол. Оны әрқашан есімізден шығармаймыз.

Оның бергі жағында біздің балаларымыз қосылып, екеуіміз құда болдық, туыс болып араласып кеттік. Ол бір күндер де қызығы қымбат, сағынышы мол аса бір ұмытылмас дәурен еді ғой. Бір-бірімізді құда деп құшақтасқанымыз, кездесуге, араласуға асыққанымыз, немерелерді алдымызға алып, маңдайынан иіскеп отырып әңгіме шерткеніміз ұмытылар ма?!

– Кел, отыршы, кең отырып кеңесіп бір шай ішейікші, – деп үйіне барғанда төріне отырғызып, жаны қалмаушы еді.

Бірде үйінде отырғанда үлкен баласы (маған күйеу бала) Қадырбекті шақырып алып, екеуіміздің алдымызда ақылын айтты:

– Айналайын, балам, мына менің құдам сенің екінші әкең, мендей сыйла. Баласы бола біл. Соны мәңгі ұмытпа, миыңда, жүрегіңде болсын осы сөзім, – деді тебіренген үнмен. Шын жүрегімен төгіліп отырып айтты.

Құдайға шүкір, Қадырбек айналайын да сол әке сөзінен бір жаңылған жоқ, папалап жүгіріп жүреді, өзімнің баламдай, қай істе болсын абыройлы. Қызым екеуі тату-тәтті тұрып, қызметтерін істеп жатыр. Олардан екі немереміз бар.

Бірде алдағы өмір туралы толғанып әңгіме қозғап отырғанымызда Нікең маған жанашыр ақыл айтты.

– Құрметті еңбек демалысына шықтың, жақсы еңбек еттің, абырой-беделің жаман болған жоқ, елің сыйлады. Көктемгі егіс, күзгі орақта күні-түні ес-түстен айырылып шапқыладың, қалжырадың. Енді жас келгенде денсаулықты, ауру-сырқаудан сақтануды ойлаған да дұрыс шығар. Қалаға көшіп келгенің дұрыс емес пе? Осыны бір ойлап, бүйіріңе түйіп қойшы. Бірақ кешіктірмеген жақсы. Қаладан бір үй сатып ал. Құдайға шүкір, қаржың бар шығар. Құда-құдағи болып көшеде бір қатар жүрсек, ол да бір сән емес пе, – деді ол көптен ойланып жүрген сөзін жеткізгендей болып.

Осы сөз маған демеу болып қалаға көшіп келдім. Елден де қол үзіп кеткен жоқпын, барып тұрамын.

Ия, Ніл Әдғамұлы осылай ісімен де, сөзімен де үлгі-өнеге, ақылман, ұстаз болған мемлекет және қоғам қайраткері, асыл азамат, ғажап адам, ақ көңіл, жаны таза бауырдай болған туыс еді.

НЕЗАБЫВАЕМЫЕ ГОДЫ

Впервые Нель Адгамовича увидел за трибуной, когда он выступал на заседании областной партийной конференции. Это было, если не ошибаюсь, в декабре 1967 года. В то время он работал первым секретарём Октябрьского (Сергеевского) райкома партии. Делегаты партийного форума бурно аплодировали, когда он заявил, что в неблагоприятный год сергеевцы вырастили неплохой урожай и выполнили государственный план по заготовке зерна и продукции животноводства.

В то время я работал вторым секретарём вновь образованного пригородного Бишкульского района. С Нелем Адгамовичем стал встречаться часто, поскольку на предыдущей партийной конференции был избран председателем ревизионной комиссии областной партийной организации.

Первый визит в новой должности председателя облисполкома Нель Адгамович совершил в пригородный Бишкульский район. За три дня с председателем райисполкома К. К. Тюлебековым они побывали во всех совхозах и колхозах, птицефабриках и других крупных предприятиях. Затем состоялся актив района с участием не только руководителей колхозов и совхозов, но и партийных и советских органов. Нель Адгамович выступал почти два часа. Он коротко проанализировал состояние дел в каждом хозяйстве и перспективы их развития.

Большое внимание было уделено и основному направлению района как пригородной зоны областного центра.

При этом он неоднократно подчеркивал, что вновь созданный пригородный район не в полной мере обеспечит потребности быстро растущего населения областного центра. Что эту проблему областной центр будет решать в первую очередь, не откладывая на перспективу. И не только картофель и овощи волнуют горожан, но и не в меньшей степени мясная и молочная продукция.

В короткий срок были созданы специализированные совхозы «Пригородный», «Астраханский», «Медвежинский», «Александровский», «Родина», через год «Лесной» и «Смирновский». Эти

хозяйства стали заниматься не только выращиванием картофеля и овощей, но и молочной продукцией. К этим хозяйствам добавили крупное отделение опытного хозяйства СевНИИЖа, колхоз имени XXII партсъезда и четвёртое отделение совхоза «Токушинский». Каждое из этих специализированных хозяйств, помимо выращивания картофеля на площади не менее чем 600 га, занималось и овощами. Они же были специализированы на производстве молочной продукции. В каждом совхозе и отделении содержалось не менее 1500-2000 голов дойного стада. Высокопродуктивных молочных коров завезли из Курганской и Омской областей, а также из Мамлютского племзавода.

На молочных фермах колхоза имени XXII партсъезда, отделения № 4 Токушинского и на центральной усадьбе Астраханского совхозов была организована двухсменка. К услугам работников ферм работали душевая, красный угол.

Одновременно шла работа и по реализации населению продукции полей. В городе Петропавловске было открыто 6 магазинов по продаже картофеля и овощей и по 2 в каждом районном центре.

В областном центре и Бишкеке, Булаеве строились большие заводы по переработке молочной продукции. Сырьё из села уходило в основном куда угодно, а сами сельчане не видели ни кефира, ни ряженки, ни колбас. Поэтому наряду со строительством крупных предприятий по переработке продукции животноводства стали вести работу по открытию в каждом районе собственных колбасных цехов и мини-заводов по переработке молока. В Сергеевке первым в области открыли завод сухого молока. Это хорошее начало нашло поддержку в большинстве регионов области.

В течение пяти лет только в одном Аккайынском районе стали действовать четыре мини-завода по переработке мясомолочной продукции. Они обслуживали и соседние посёлки, а перерабатывающие предприятия находились в крупных сёлах Киялы, Лесное, Токуши и Ивановка.

В городе Петропавловске и районных центрах стали практиковать проведение ярмарок по реализации мясомолочной продукции, картофеля и овощей.

Наряду с этим здесь нередко можно было купить и домашних животных, гусей, уток и кур.

Так в течение первой половины семидесятых годов была в основном решена основная и притом неотложная проблема, которую поставил перед собой Нель Адгамович, когда он вступил в должность председателя облисполкома.

Но глава исполнительной власти области наряду с этим не выпускал из виду и другие важные проблемы многоотраслевой экономики и социальной жизни области.

Он присматривался к работе заместителей, часто беседовал с каждым по актуальным курируемым им вопросам, давал конкретные поручения, внимательно выслушивал их предложения. В итоге Нель Адгамович пришёл к выводу, что курировать основную и ведущую отрасль области - сельское хозяйство должен человек, прошедший большую школу жизни, хорошо знающий запросы села. Им оказался Искаков Ж. Г. В год освоения целины он окончил Алматинский сельскохозяйственный институт, затем Тимирязевскую академию, Высшую партийную школу в Москве. Возглавлял исполкомы целинного Тимирязевского, пригородного Бишкульского районов и Сергеевский районный комитет партии. Так преемник Н. А. Болатбаева по предыдущей партийной работе стал теперь его первым заместителем председателя облисполкома.

Новым заместителем председателя облисполкома стал опытный специалист и практик в сфере промышленности, энергетики и другой отрасли городского хозяйства А. Е. Липовой.

Семидесятые годы были периодом бурного развития сельского хозяйства, промышленности и других отраслей народного хозяйства, социальной жизни населения области.

Возросла отдача зернового поля и животноводческих ферм, область стала одной из ведущих регионов республики по производству зерна и продукции животноводства и птицеводства. Это было результатом тесной связи и помощи Шортандинского НИИ зернового хозяйства Казахстана и мальцевской школы земледелия Курганской области, широкого применения новой техники и самоотверженного труда хлеборобов области. На полях стали широко применяться и внедряться высокоурожайные сорта пшеницы, безотвальная вспашка почвы и ряд других новшеств. В результате этих и других мер урожайность зерновых нередко достигала 18-20 центнеров с гектара.

Для выращивания продуктивных пород скота и развития высокоудойных коров большую помощь оказывали Северный

НИИЖ и Тюменский НИИЖ. Они и племзаводы области вели большую работу по оздоровлению животных. В совхозы и колхозы были завезены высокопродуктивные породы скота из России, Прибалтики, Украины.

В результате этих и других мер выросло поголовье крупного рогатого скота и свиней в два раза. Производство мяса увеличилось к середине 80-х годов почти на 90 процентов, молока – на 85 процентов. Резко выросла продукция Якорской, Петропавловской и Бишкульской бройлерной птицефабрик, немало птичьего мяса и яиц отправлялось в соседние регионы республики и России.

С ростом валового сбора зерна в 70-е годы остро стоял и вопрос сохранения его. В этом помощь была оказана республиканскими органами. Был создан трест «Северэлеватормелъстрой». Началось строительство новых элеваторов в Сулах, Киялы, Мамлютке, Смирнове, Возвышенке, Петропавловске. Крупнейший в республике комбикормовый завод был построен в Тимирязевском районе.

В области с ростом производства продукции полеводства и животноводства совхозы и колхозы стали работать рентабельно, выросли их доходы. Область в целом завершила прибыльно отрасль сельского хозяйства.

Исполком областного Совета наряду с первоочередной неотложной задачей в области сельского хозяйства не упускал из внимания и работу предприятий промышленности. В областном центре стабильно работали все ведущие заводы: ПЗТМ, ЗИМ, им. Куйбышева, им. Кирова и МЛД. Они были обеспечены специалистами и рабочими, выпускаемая ими продукция пользовалась большим спросом не только в республике, но и во многих соседних зарубежных странах.

Н. А. Болатбаев, будучи председателем облисполкома, усердно оказывал помощь энергетикам, понимая первостепенное значение отрасли в развитии всей экономики многоотраслевого Северного Казахстана.

Это предприятие было признано одним из лучших не только в республике, но и в Союзе. В то время этим предприятием руководил Липовой А. Е. Нелю Адгамовичу он понравился как деловой руководитель. И когда встал вопрос о кандидатуре председателя исполкома Петропавловского городского совета, он однозначно назвал его кандидатуру. А вскоре он взял

к себе заместителем. Будучи в этой должности, он по-прежнему не упускал из виду энергетическую проблему как узловую в интенсификации промышленности и сельскохозяйственного производства, удовлетворении культурно-бытовых запросов населения области.

Большая работа велась на селе по благоустройству, строительству жилья, дорог, объектов социально-культурного назначения. В 70-х и начале 80-х годов была завершена сплошная электрификация области, в райцентрах и центральных усадьбах совхозов и колхозов стали пользоваться газом.

Большая работа проводилась и по строительству автодорог. Все центральные усадьбы совхозов и колхозов были соединены с райцентрами, последние – с областным центром. Завершено было в начале 80-х годов асфальтовое покрытие автодорог до райцентров Корнеевка, Возвышенка, Булаево, кольцевой дороги вокруг областного центра.

В конце 70-х и начале 80-х годов в области целенаправленно решались вопросы, связанные с застройкой, благоустройством и озеленением не только областного и районных центров, но и населенных пунктов. Вся эта серьезная работа велась планомерно, целенаправленно. Одновременно шло строительство школ, больниц, домов культуры и спортивных площадок. Эти важные проблемы жизни горожан и сельчан всегда находились в центре внимания Неля Адгамовича. В реализации этой комплексной программы немаловажная роль отводилась заместителям Неля Адгамовича: Ходееву П. Ф. и Беевой З. С., которые по долгу кураторства отвечали за эти отрасли.

Большое внимание Нель Адгамович в своей работе уделял прежде всего неотложным проблемам, не упуская и глобальные вопросы жизни многоотраслевой экономики области. За первые два года работы в новой должности на первом плане стоял вопрос обеспечения областного центра картофелем и овощами, разнообразной мясной и молочной продукцией. Эта неотложная проблема, по существу, была решена в намеченные им сроки. За этот период он не упускал из внимания работу аппарата. После ряда замен своих заместителей пришел к выводу, что обновить необходимо и секретаря, и заведующего отделом организационной работы. Так оно и было. 20 марта 1972 года меня утвердили заведующим отделом организационной работы

облисполкома, а позже ушел в отставку секретарь облисполкома Петровский О.А.

Нель Адгамович, имея большой опыт в партийной и советской работе, пришел к выводу, что необходимо повысить статус организационного отдела и его руководителя. Речь идет прежде всего о том, чтобы повысить роль отдела в многогранной его деятельности, чтобы он вникал не только в работу низовых звеньев местных органов государственной власти, но и вместе с секретарем способствовал совершенствованию стиля и методов работы аппарата исполкома областного Совета народных депутатов.

Через три месяца после утверждения в новой должности меня избрали депутатом областного Совета по свободному Петровскому избирательному округу, а через год, на сессии нового созыва – членом исполкома областного Совета народных депутатов. Насколько мне известно, никто из моих предшественников не баллотировался в депутаты и не избирался в состав исполкома. Это стало новшеством не только у нас, но и, пожалуй, в республике. Подобный шаг сделан, чтобы поднять статус отдела и его руководителя. В этой почетной роли с депутатским мандатом бесценно прошёл почти около двух десятков лет, пока не рухнула система власти Советов, на смену которым чуть позже пришел маслихат.

Под руководством Неля Адгамовича я проработал почти 15 лет, и я очень дорожил этим доверием, всегда старался его оправдать. Это немалый срок, одна треть всей моей служебной деятельности, пока в 1997 году не вышел на заслуженный отдых как персональный пенсионер с формулировкой «За особые заслуги перед Республикой Казахстан». С ним связана вся моя последующая жизнь.

Потому что с кем бы и где бы ни работал, Нель Адгамович был рядом. Я учился у него эти полтора десятка лет собранности, выдержке, справедливости, честности и ещё многим наилучшим качествам. Человек слова и дела, человек души, который, несмотря на всю занятость, свое высокое положение, находил время, чтобы спросить, как семья, что-то беспокоит или нет. Я благодарен судьбе, что свела меня с таким дельным, заботливым руководителем, с именем которого связаны благополучие в моей семье и последние годы моей работы до выхода на заслуженный отдых.

За последующие 11 лет мне пришлось работать и при местных Советах, и при главе областной администрации, и при областном маслихате. За это время я испытал руководство Турсумбаева, Медведева, Гартмана, Ахметова, Параскевича, Аубакирова и других, и все эти годы работы Нель Адгамович был рядом, мы учились у него мудрости, умению преодолевать трудности, оставаться достойным примером беззаветного служения своему долгу. Он руководил регионом так, чтобы не было стыдно перед земляками. Он внес свой достойный вклад в развитие региона, за что область была неоднократно удостоена большой награды.

Об этом хорошо помнят северяне и благодарны ему.

После выхода на пенсию Нель Адгамович не сидел сложа руки, наоборот, он активно включился в работу общественных органов. Он возглавлял при областном обществе «Казак тілі» секцию аксакалов.

По своей инициативе создал фонд Д. А. Кунаева, который находился рядом со зданием облисполкома. Нель Адгамович говорил, что в неделю хотя бы раз после работы нужно посещать его кабинет. Я с большим удовольствием и желанием посещал каждые два-три дня в течение полугода, пока не перевели меня работать в областной маслихат.

Нель Адгамович часто вспоминал прошлое республики, Союза. С гордостью рассказывал об основных путях развития родного края. Какова была экономика, социальная сфера области в 50-е, 60-е годы и какой скачок был сделан в 70-80-е годы прошлого столетия, чтобы стать на путь устойчивого развития многоотраслевой экономики и социальной сферы области. Он, как и все люди его поколения, тяжело переживал развал большой страны Советов. На виду была перестройка, развал экономики и затем всей системы. Он охотно рассказывал, как тяжело приходилось выбивать средства у правительства, особенно большая нужда была в 70-е годы, когда необходимо было создать специализированные совхозы, чтобы обеспечить потребности быстро растущего населения областного центра. И как тяжело смотреть было, когда новые молочно-товарные комплексы совхозов «Дубровинский», «Рощинский», «Лесной» и многих других были разрушены, кирпичные стены были разобраны жителями сёл. Таких примеров можно привести немало. И Нель Адгамович, видя все это и другое, не мог спокойно перенести, спокойно

пережить. Он внес свой достойный вклад в развитие северного региона, и об этом помнят и благодарны ему.

Еду ли в родной аул Арал-Агаш или в столицу республики, каждый раз обращаю взор в эту сторону и читаю молитву:

«Марқұмның бұл фани жалғанда біліп-білмей істеген күнәларын Аллаһ Ғафу Рахман сипатыңмен кешірім ет!

Көр ғазабынан және от азабынан сақтап, жанын жәннатта, тәнін рахатта ете гөр!».

Кіші жүз Мөңке би XVIII ғасырда жасаған атақты азаматтардың бірі. От ауызды, орақ тілді шешен болған адам. Халық арасында кезінде Мөңке би айтты деген асыл сөз терең толғаулар, даулар үстінде айтылған әділ біліктер осы күнге дейін сақталған. Оның ұрпақтары Ақтөбе облысының Шалқар ауданында тұрады.

Мөңке би өзіне қойған көп сұрақтардың бірінде: «Өмірім елдікі, өлім ғана өзімдікі», – деген екен.

Нель Адғамұлының өмір жолы, оның қазақ елінің солтүстік өңіріне сіңген еңбегі, көп ұлтты халқына жасаған жақсылығы еш уақытта өшпес, тарихтан кетпейтін мәңгі сақталатын үлгі.

БЮРОДАН СОҢ

1977 жылдың ақпаны болатын. Редакция жаңадан салынған ғимараттың төртінші қабатына көшіп орналасып жатқан. Редакторымыз Уәп Әшімұлы Рақымжанов еңбек демалысына шығып, Мәскеу түбіндегі курорттардың біріне тынығуға аттанып кеткен. Күнделікті газет аптасына бес рет шығатын да, редакция қызметкерлері дамыл таппайтын, күндіз запас беруден (газет материалдарын дайындаудан) қолдары тимейді, ал кезекшілік келіп қалғанда таң атқанша баспаханада дайын болған беттерді оқудан бас көтермейді. Таусылмайтын қарбалас.

Осындай күндердің бірінде редактордың бірінші орынбасары Сұлтан Темірханов творчестволық құрамды шақырып алды да, шұғыл тапсырма берді.

– Қазір обкомнан кісі келеді. Коридорда шұбырмай бөлмелерде жұмыспен айналысындар. Бөгде жүріс, бөтен сөз болмасын, – деді ол түсін суытып. Тәртіп туралы айтқанда қаны қызып шыға келетін адам еді, сөзді шегелеп тастағандай нығарлады да, бәрімізді таратып жіберді.

Обком десе зәре-құтымыз қалмай қалтырайтын заман емес пе, бір тықыр таялғандай сескеніңкіреп кабинеттерімізге барып отырдық. «Жайшылық па? Обкомнан кім келеді екен? Біреу-міреу шағым жазды ма екен? Тексеріске келетін шығар?».

Осындай сұрақтар әркімнің басында шыңылдап тұрды. Ол тұста облыстық партия комитетінен жоғарыдағы үлкендерін былай қойғанда төменгі сатыдағы нұсқаушыларының өзі редакцияға сирек келетін. Бір тапсырма бергісі келсе, яки басқа шаруасы болса шақырып алатын. Бастығымыз Сүкең обком өкілінің келу себебін біліп отырса да айтпады.

Мен жауапты хатшы болып істейтінмін. Кабинетке кіріп ойланып отырғанымда телефон шылдыр ете түсті. «Келіп кетші», – деді арғы жақтағы дауыс. Сүкең екен. Әлгі айтқан кісінің келіп қалғаны үнінен білініп тұр.

Темірхановтың кабинетіне келгенімде обкомнан келген кісі екеуі сөйлесіп отыр екен. Қонақ орнынан ұшып тұрып амандасып жатыр. Екеуіміз Алматыда университетте журналистика

факультетінде бірге оқыған едік, ол – орыс бөлімін, мен – қазақ бөлімін бітірдім. Ол «Ленинское знамя» газетінде, республикалық радиода біраз тілші болып, обкомға жоғарылап кеткен болатын, Виктор Васильевич Вихляев.

– Мына кісі біздің редакциямен танысуға келді, – деп Сүкең ресми қалыппен дәттеп жатыр.

– Өзіміздің әріптесіміз ғой. Былтырғы жылдың тігіндісін, биылғы жылдың басын қарайды.

– «Ленин туын» ма? – деппін мен.

– Ия, Бақытжан, – деді Виктор Васильевич күліп, ол мені осылай «Бақытжан» дейтін. Екеуіміз бірге оқып, журналистік өрісте бірге қызмет істеп жүрген достар, көңілді жандармыз ғой бұрыннан. Тек обкомға ауысқан соң ол да салмақтанып, ресми-леу бола түскен сияқты, мен де бой сақтаңқырап басымды ғана изеп, айтқанын мақұлдаймын.

– Біздің редакцияны обкомның бюросында қарайды екен. Виктор Васильевич сол мәселені дайындаумен айналысады. Біздің газетті қарайды. Редактордың бөлмесі бос қой. Сонда отырып қарайтын шығар, – деді Сұлтекең.

– Сапа туралы, – деді Виктор Васильевичтің өзі қазақшалап. Ол өзі біраз қазақ сөздерін білетін, қазақша ән салатын, университетте оқығанда хорға қатысып «Шолпан», «Он алты қыз» әндерін үйреніп алған.

– СОКП Орталық Комитеті сапа туралы қаулы қабылдады ғой былтыр, біздің газетте жарияланған. Енді сол қаулының орындалуын біздің газет қалай жазып жатыр. Міне, сол мәселе облыстық партия комитетінің бюросында қаралады. Мынау соған дайындық, – деді Сұлтекең.

– Бақытжан, сен маған көмектес. Мен осында отырып газетті біраз аударып шығамын. Содан соң өзімізде қараймын. «Ленин туының» тікпесі бізде бар ғой, – деді Виктор Васильевич.

Осылай обкомның бюросына дайындық басталып кетті. Обком кісісінің келіс мәнісін түсінген соң редакция қызметкерлері сабыр сақтап, салмақтана түсті. «Сапа туралы не жазылды, қандай материалдар берілді, кімдердің мақаласы шықты?» сауалдар төңірегінде ойланып, тындырған істерімізді саралап, салмақтай бастадық. Әр бөлімдер бойынша анықтамалар жазылып жатты. «Бос сөз, селтеңбай, шылым тартуды қойыңдар. Анықтамаларды нақтылы жазыңдар, құр суды құя бермеңдер. Бюроның қарсаңында бірінші бетке топтама хабарлар берсек. «Сапа – басты

көрсеткіш» деп айдар берейік, істеп жатқан жұмысымыз көрініп тұрсын. Бюрода жасайтын баяндаманы мен жазып отырмын. Редактор келетін шығар. Сол кісіге дайындап қояйық», – деп Сұлтекең тағы бір жинап алып журналистерді нығарлап қойған. Екеуіміз оңаша қалғанда өзінің үйреншікті әдетімен мырс етіп, күлімсірей маған қарады да басын шайқады. Бір нәрсені ұнатпағанда осылай қыбыжықтайтын.

– Партия да қызық өзі, осылай атүсті мәселе қарай сала ма екен? – деп бір тоқтады. – Бюрода қарайды. Обкомның бірінші хатшысы Василий Петрович Демиденко жоқ, екінші хатшы жоқ, редакторымыз жоқ. Бәрі демалыста. Біз үшін бұл маңызды мәселе. Газет жұмысының обком бюросында қаралуын осынша ширек ғасырдан аса қызмет істеген мен бірінші рет естіп тұрмын. Оның үстіне қазақ газетінің ескеріліп, еске алынуы, бірінші рет бюрода қаралуы.

– Бюроның басқа мүшелері бар емес пе? – дедім мен өзімше бастығымның ренішін баса түскім келіп.

– Бірінші хатшы болмаған соң басқалары немене?

– Болатбаев бар ғой. Ол да бірінші басшы.

– Ол кісі дұрыс. Бізге жаны ашиды ғой.

– Басқалары ше?

– Әй, білмеймін. Жандары ашыса қазақ газеті туралы сөзді бюроның төрт көзі түтел отырғанда талқылар еді ғой. Бұл жай «галочка» үшін ғой. Жарайды, не болса, ол болсын. Әйтеуір бюрода қарасын. Ұмыт қалмайық.

– Бюрода қараған соң, бюродан соң көмектесер...

– Не көмек берер дейсің. Обком хатшыларының, бөлім меңгерушілерінің қазақ газетінің редакциясына келгенін ғұмыры естіген емеспін, көрген емеспін... Обком бізге ғұмыры жаңа машина берген емес қой, қазақтарға осы жарар деген сияқты өздерінен қалған салдамаңды сырғыта салады.

– Илияс Омаровпен түскен суреттеріңіз бар ғой...

– Ия, ия... құдай кешірсін, кінәлі болмайын, ол кісі келген, суретке түскенбіз. Ол ғажап кісі ғой.

– Болатбаев редакцияға келіпті ғой.

– Келген. Ол облатком төрағасы. Мен обкомды айтып отырмын. Мына бір фактіні айтайын, – деді де ол орнынан әдейі тұрып барып кабинетінің есігін қаттырақ тартып жапты. Күлді. Сонысымен жақын тартып, кейде осылай ашыла ақтарылғанда сырын да жасырмайтынын аңғартты. – Менің осы айтқандарымды

біреуге айтып қойма. Өзімсініп ашынғанда айтып қаламын да. Ешкімге айтпайсың ба?

– Оныңыз не, Сүке? Мен өсек тасып, соншама кім дедіңіз? – дедім мен де күліп.

– Саған сенемін, сенемін. Сактанбасаң да болмайды. Осы сөздерімді бюроға біреу жеткізсе мені оңдырмас.

– Менен қорықпаңыз.

– Қорықпаймын. Әншейін айтқаным ғой... Сені бала кезіңнен білемін.

– Ендеше айта беріңіз.

– Айтайын, басқа біреуге айтып жүрме. Редактор жоқта обкомның бюросына мені шақырды. Сонда орыс газетінің редакторымен қатар отырамын. Бірінші хатшы бізге тапсырмалар беріп, алдымызға атап-атап міндет қойып жатады да орыс газетінің, оның редакторының аты-жөнін толық айтып, қадала қарап, көңіл бөліп, ықыласпен назар аударады да: «и дальше казахская газета и редактор» деп иегін қаға салып, басқа жаққа қарап күбірлейді. Тіпті біздің газеттің, өз газетінің атын білмей ме, редактор орнына орынбасары келіп отырғанын білмей ме? Осынысы ұят қой.

– Енді не істейсіз, көнесіз де қоясыз. Орныңыздан тұрып шығып кетпейсіз ғой.

– Ия, солай, іш қыжылдайды. «Амал жоқ қайттым білдірмей» дегендей боласың... – деп Сүкең енді қатты күледі. Мен де күлемін. Екеуміз де өзіміздің дәрменсіздігімізге, қауқарсыз қылығымызға күлеміз, әрине. Ал, шынында қазақ газетіне обком тарапынан титтей де көңіл бөлінбейтініне қынжылатынбыз, ренжитінбіз. Бірақ ашық айта алмадық. Сонымызға күлеміз, анда-санда осылай шер тарқатып алып, өзімізден-өзіміз қорқатынымызға күлетінбіз.

Журналистер ортасында да осыған ұқсас әңгімелер кеукеуледі. Біреулері газет жұмысының обком бюросында қаралуын, көзге ілінгенін, назар аударғанын оңға жорып, көңілге демеу көріп, мархабат санап жатса, екіншілері онша елп ете қойған жоқ. «Бюро мүшелері түгел орыс тілді, біздің газетте не жазылып жатқанын да білмейді. Қазақ тілін білетін жалғыз Болатбаев. Басқасы аузын да ашпас. Біздің газетті ақтарып бюрода материал дайындап жатқан нұсқаушының өзі орыс. Бюрода қаралудың, бюрода талқылаудың қорытындысы қандай болатынын

осыдан-ақ аңғару қиын емес», – десіп сырттан тон пішулер күңкіл-күңкіл сыбыс беріп жатты.

– Болатбаевтың өзі біздің газетті оқи ма екен?

– Бюро мүшелерінің арасында «Ленин туы» туралы нақ партиялық тұрғыда талдау жасап пікір айтатын кісі жоқ.

– Сонда несін талқылайды?

– Әйтеуір қазақ газетін ұмытпаймыз, ол біздің органымыз, бюрода тындап отырамыз деп жоғарыға ақпар аттандырудың амалы ғой бұл.

– Қой, олай демендер. Болатбаев ағамыз отырған жоқ па?! Қазақ тіліне судай, жорғалай жөнелгенде небір шешеніңді шаң қаптырып жібереді. Біздің газетті де оқып тұратын сол кісі ғана шығар.

Кейде коридорда алқа қотан тұра қалып шылым шегіскенде осындай ойлар алмаса айтылып, бюроның қалай өтеріне, кімнің қалай сөйлеріне дейін болжам соғылып жатты.

Қалай десек те, «Ленин туы» газеті жұмысының обком бюросында қаралуы үлкен оқиға еді. Қаншама толқыдық, толғандық, істі ширатып, тағанды-ақ әзірлендік.

Ал, обком нұсқаушысы Виктор Васильевич те дамыл таппай дайындығын күннен-күнге үстелей түсті. Редактордың кабинетінде қамалып редакцияда газетімізді біраз олай-былай атқарған болды. Блокноты жаюлы, қаламы қолында. Бірдеңелерді түртіп алып шұқшиған мақаланың мазмұнын, авторын сұрайды. Қанша айтқанмен алымды, алғыр журналист емес пе, ойы да, қаламы да жүйрік, ұшқыр. Әккі, сұңғыла. Өзі еркін сөйлемесе де қазақшаны ептеп түсінетін. Газет бетіндегі мақалаларды сүзіп шығады да «Ия, мында сапа рубрика есть» деп қадала қалып, ежіктеп оқып, бірер сөздің мәнін түсінген соң ой ағынын одан әрі өзі тарқатып алады. Сыр білдірмей, ізденген, үйренген қалыптан айырылмайды.

Өзінің тығырықта тұрғанын, қиын жағдайда қалғанын қапысыз түсінетінін ол іштей күйіп-піскен халде шығар, «қазақ газетіне мені жібергені несі, әріптестеріме не ақыл-кеңес айта аламын, ол үшін сынап та тастау керек қой, мынауың не, былай істе деп нұсқау да беруім шарт, соның бәрін қалай атқарамын, өзім қазақ тілін білмеймін, әттеген-ай» деп бастығына ренжіген де болар. Соның бәрі іште алақұйын арпалысқан, ал сырты сап-сау.

– Рубрикуны қазақша «айдар» дейсіңдер ғой, Бақытжан, – деді ол қалың дәптерін жауып жатып. – Осы айдарда «сапа» деген сөз көп екен. Сапа, сапа дей берген соң бірсарынды, схематизм болмай ма? Басқа сөзбен ауыстырып қолдануға болмай ма?

– Болады. Сапалы жемшөп демей құнарлы жемшөп десек тіпті жақсы.

– Солай неге істемейсіңдер?

– Онда «сапа» сөзі қайда, сапа неге жоқ, дейсіздер ғой, Виктор Васильевич.

– Ол да жөн екен.

– Егер қажет болса тігінділерді обкомға кабинетімізге апарып берейік.

– Тігінділерді қарап болдым. Енді ой қорытуым керек. Біздің бюрода Болатбаев Ніл Әдғамович сіздің газет туралы біраз пікір айтуы тиіс. Бюро мүшелерінің басқаларын білмеймін не айтарын?

– Ол кісі газет жайын біле бермейді ғой?

– Біледі. Менен сұрап тұрады. Телефон соққан сайын бюроға дайындалып жатқанын аңғарамын. Бір қызық факті айтайын, бәріміз журналиспіз ғой. Ніл Әдғамович соңғы аптада маған бес рет телефон соғатын. Осы фактіге ой жіберіп көріңіз.

– Онда дайындыққа оңдап кіріскен екен.

– Солай, солай. Нық болыңыздар.

Бюро ақпанның жиырмасы төңірегінде өтетін болып белгіленді. Ұмытпасам 24-ті яки 25-сі-ау деймін. Редактор қатыса алмайды, әлі курортта. Баяндаманы Темірханов жасайтын болды. Ол кабинетті жауып алып дайындалып жатыр. Не айтпақшы, қандай проблемаларды қозғамақ, не ойлары бар – бәрі беймәлім. Тоталитарлық тәртіптің дәуірлеп тұрған тұсы емес пе? Басшылар айтса бас шұлғумен бітеді бәрі. Басқалардың пікірімен санаса қоймайды. «Бастық кетерде айтып кеткен жобасын, одан кейін телефон соқты. Соның айтқандарын жазып шықтым», – деді де қойды бірде жігіттердің тапсыруымен сыр тартып көргенімде:

– Жігіттер пәтер мәселесін айтып өтсе деп жүр, – дедім ақырын ғана тамырын басып.

– Сапа туралы есеп беріп тұрып пәтер сұраймыз ба? Бұл қалалық атқару комитеті емес қой. «Не сөйлеп тұрсың? Сенен сапа туралы сұрап тұрмыз ғой. Сен сұрамайсың, біз сенен сұраймыз.

Соны түсінесің бе өзің?» деп төбемнен төпелесе не деймін? – деп Сүкең аңтарылып өзіме қарады. – Бюроларда болып жүрміз ғой. «Сен пәтер сұрауға келдің бе, әлде есеп беруге келдің бе? Бұл обкомның бюросы емес пе? Сен өзің бара-бара осы жерде тұрып пәтердің ордерін сұрарсың. Неғылған коммунистсің» деп талайларды мінбелерден қуып түсіргенін көзім көрді. Пәтер туралы айтсаң пәлеге қаласың.

– Жігіттерге не дейміз?

– Қиын екенін мен де түсінемін. Бюроға пәтер сұрауға бармаймыз ғой. Соны түсінуі керек.

Сүкеңнің айтып отырған сөзінің жаны бар. Обком бюросында, жалпы обкомда пәтер сұрау туралы сөз қозғалса қитықтарына тиіп қалатынын Уәкен редакторымыз да талай қынжыла әңгімелеп отыратын. Жақсы, жайлы, оңды пәтерлердің бөлінуі обкомның билігінде екені баршаға белгілі, әрине. Ал, пәтер туралы арыз айтып барғандарды «Біз білмейміз, қала басшыларына барыңыз, кезекте тұрсыз ба, кезегіңіз келгенде аласыз, үйлер салынып жатыр», – деп сырғытып шығарып салатыны да обком басшыларының бір жалпақшешейлік алдамшы тәсілі.

Ал, пәтер мәселесі редакция үшін үлкен проблемаға айналған. 1963 жылы сәуірде Қазақстанның солтүстігіндегі қазақтары аз, орыстары басым бес облысының (Қостанай, Көкшетау, Ақмола, Павлодар, Солтүстік Қазақстан) облыстық қазақ газеттері тиражы тапшы, өзін-өзі ақтай алмайды деген сылтаумен жабылып қалған болатын. Журналистер сеңделіп, далада қалып, дал болған далбаса қалпымен жан-жаққа көшіп кеткен. Әйтеуір Н. С. Хрущев орнынан түскен соң әйгілі «жылмық» кезеңі жақсылық әкеліп жабылған газеттер қайта ашылды да, қайтадан журналистерді жинауға тура келді. Сонда сырттан келіп редакцияға орналасқан қызметкерлерге қала басшылары пәтер тауып бере алмай біраз созбақтаған. Берген пәтерлері түгелге жуық қаланың шетінде, бірінші немесе бесінші қабатта болатын. Біраз қызметкерлер пәтер жалдап тұрып жүрді. Амал қанша, осы ең күрделі мәселенің бюрода қозғалмайтын түрі бар. Сол себептен де ұжым мүшелері бұл бюродан сондай бір игілікті жаңалық күте қойған жоқ.

Әрине, басшылар жағы бас сауғалайтыны көрініп тұр. «Осыдан аман шықсақ» деп дірілдеген дәрмені дауыстарынан да танылады. Әрине, несін жасырайын, басшылардың арасында мен де жүрмін. Менің алдымда редактор, оның екі орынбасары бар, кейде дау-дамайда партия ұйымының хатшысы мен кәсіподақ

төрағасы да папкаларын қолтықтап алға түсіп кетеді. Қалай бұлталақтасаң да партиялық тәртіптің уысынан ауытқи алмайтын заман еді.

Жауапты хатшы газеттің күн сайын мезгілінде шығуына, оның беттерінің оқырмандық материалдармен толтырылуына, барлық осыған байланысты мәселелерге жауап береді. Бөлімдерден материалдар сұрайды, жетпеген жерлеріне шұғыл түрде хабарлар жазып беруді ұйымдастырады.

Күнделікті газет шығарудың бүкіл қарбаласы соның мойнында. Сондықтан ол редакторат (редактор, оның екі орынбасарларын осылай атайтын) пен бөлімдер арасын жалғастырушы сияқты. Екі жаққа да жақын. Бөлімдер меңгерушілерінің, тілшілердің бастыққа білдірер өтініштерін, тілектерін менен бастауының да сыры осында болатын.

Облыстық партия комитетінің бюросына редактордың бірінші орынбасары Сұлтан Темірханов, партия ұйымының хатшысы, партия бөлімінің меңгерушісі Серік Қасенов, кәсіподақ ұйымының төрағасы, ауыл шаруашылығы бөлімінің меңгерушісі Амандық Жантеміров және жауапты хатшы мен баратын болдық.

Белгіленген уақытта обком ғимаратының төртінші қабатына көтеріліп шағын залға келсек есік алдындағы қалта тәрізді алаңшада қабырғаға қатар-қатар тізіліп қойылған орындықтарда ешкім көрінбейді. Әдетте бюро мәжілісінде бірнеше мәселе каралып, оған шақырылғандар осы жерде тым-тырыс тізіліп отыратын. Бұл жолы олай емес. Біз ғана шошайып-шошайып, томсырайып орындарға жайғастық.

Бір кезде шағын мәжілістер залына кіруге шақырды. Онда да кісі аз. Бюро мүшелерінің үш-төртеуі ғана отыр. Арасында Н. Ә. Болатбаев бар. Бірінші хатшының орнына отырып бюро мәжілісін жүргізген облыстық партия комитетінің идеология жөніндегі хатшысы А. А. Цыганков. Осы көріністің өзі-ақ қазақ тіліндегі газеттің жұмысына бұл шаңырақта аса мән беріле қоймайтынын тағы бір бетімізге басқандай еді. Кеңіліміз қоңылтақсып қалса да, бюро деген бір сөздің өзінен зәрезат болып қалғанбыз-ау, сірә, жүрегіміз лүпідеп, қыпылықтап отырмыз.

Мінбеге өзіміздің бір кездегі әріптесіміз, нұсқаушы В. В. Вихляев шығып, «Ленин туы» газетінің беттерінде СОКП Орталық Комитетінің сапа туралы қаулысының орындалу барысының жазылуы туралы хабарлама жасай бастады. Бәріміз қалталарымыздан қойын дәптеріміз бен қаламсаптарымызды алып,

ескертпелері мен сындарын, нұсқауларын түртіп алып, беріле тыңдаған құлай ынтыққан қалыптамыз. Хабарламашы өзінің де мүшкіл халін жақсы түсінетін жігіт емес пе, жалпылама сөздерді, жалаң нұсқау тілектерді нөпірлетіп, нақты не айтқысы келгенін білдірмей жаба тоқып, сылдырлатып тартты. Мүшкіл халде екені сол, қазақ тілін білмей газетіне шолу жасағанына өзі де қысылып, қызарып тұр. Бар айтқан сыны – газет беттерінде «сапа» деген сөз көп ұшырасады екен, тақырыпта да, айдарда да басқаларда да, жай мақалада да қайталана береді деді. Бірақ бұл сынды бюро мүшелері байқамай да қалды, біреуі де елең еткен жоқ. Хабарлама аяқталған соң оған да сұрақ қойылмады. «Қазақ газетін қалай оқыдың?» деп біреу сұрауы керек еді, бірақ бюро мүшелерінің бәрі де үнсіздікті қалағаны көрініп тұрды. «Сөйлеуші бар ма?» – деді бюроны жүргізуші. Ешкім қозғала қоймады. Болатбаевқа жүз тоқтатып өтінгендей болып еді, ол басын көтермей алдындағы қағазына шұқшиып қаламсаппен бірдеңелерді жазып жатты. Дайындалып отырғанын аңғарған А. А. Цыганков:

– Ә, Ніл Әдғамович дайындалып жатыр екен ғой, мен бір-екі сөз айтайын, – деп өзі бізге қарап баяу үнмен сөйлей бастады. Алғашқыда неден бастарын білмегендей бұлталақтап қалып еді, сөз сөйлеуге төселіп алған әккі, қу емес пе, СОҚП Орталық Комитетінің сапа туралы қаулысы тікелей сіздерге арналып отыр, қымбатты журналистер, деп бір қайырып алған соң партия шешімдерін мүлтіксіз орындау біздің міндетіміз екенін жаттап алғандай біраз соғып, жарты сағат уақытты алды.

– Енді сіз сөйлейсіз бе, Ніл Әдғамович? – деп ол сөзін аяқтай беріп Болатбаевқа қарап тоқтады.

– Менің де біраз ойларым бар еді, – деп Ніл Әдғамұлы орнынан баппен көтеріліп, көзілдірігін түзеп залға қарап, бізге көз тоқтатты. Қолында жазба қағаздары. Сүбелі сайланғаны сезіледі.

Осы болмысының өзі бізге жылы ұшырап тұрды. Жанарында жұмсақ нұр. Жүзінен жанашыр жанның іштей толқыған сезімі сәл ғана дем шашқандай. Баппен сөйлеп әр сөзін салмақпен жеткізетін дағдысына баққандай орнында қозғалақтап ыңғайлы сөт тапқан түрмен сөйлей бастады.

– «Ленин туы» газеті біздің облыста шығатын жалғыз қазақ газеті, сондықтан бұл газет маған соншалықты ыстық. Ол менімен менің ана тілімде сырласады. Сондықтан да мен оны үйге жаздырып алып, әр нөмірін оқып шыққанша асығамын,

бұл – бір, – деп ол бюро мүшелеріне қарады. Олардың ешқайсысы елп етпеді. Сұлық, селсоқ. Әдеттегі бір жайдақ сөздер айтылып жатқандай естілген шығар оларға, сірә. Ал бізге майдай жағып барады. Төртеуіміздің де көзіміз шырадай жанған болар. Болатбаевқа қадала қарап қалыппыз. Ол толқуын басқандай болып сәл ғана іркіліп барып, сөзін әрі жалғады. – Екіншіден, «Ленин туы» деген тақырыптың астында «Облыстық партия комитеті мен облыстық атқару комитетінің органы» деген жазу тұр. Бұл, міне, бізге үлкен міндет жүктейді. Сондықтан мен көптен толғанып жүрген ойларымды түгел жеткізсем деймін. Уақытты көбірек алып қойсам, кешірім сұраймын. – Осы кезде ғана бюро мүшелері бастарын изеп, мақұлдап жатты.

Облыстағы екі басшының бірі болған соң лауазым тұғырынан сөйлеп Ніл Әдғамұлы алдымен партия съезінің шешімдерін, СОКП Орталық Комитеті Пленумының қаулысын атап-атап алды, онсыз қандай ағып тұрған шешен болсаң да сөздің тұзы татымайтыны белгілі. Завод, фабрикалар жақсы жұмыс істеп жатқанын, облыс экономикасы көтеріліп мәдениеті гүлдене түскенін бізге жеткізді. Орталық Комитет сапа туралы қаулы қабылдап елді бір биікке көтеріп тастағанын да айтты. Журналистердің міндеті осы жақсы істерді халыққа жеткізу болып табылады деді.

Сөзінің екінші бөлігінде ол бізді тіпті тәнті етті. Сапа туралы газет бетінде жарияланған мақалаларды талдай бастады. Жақсы жақтарын айтып, кемшіліктерін атап көрсетті. «Әрине, мен журналист емеспін, оқырман ретінде айтып тұрмын», – деп кешірім де сұрап алды. Көрсеткен кемшіліктерінің бәрі дұрыс. Экономиканы терең зерттейтінімізді, жеңіл-желпі қалқитынымызды дәл басты. Бұл сынды біз мойындап отырмыз.

– Журналистер бап тілейтін халық, – деп бізге бір көз тастап алды да, жымыып қойды. – Бұлар шабыты келгенде бұрқыратып жазып тастайды. Сондықтан да жақсы жақтарын да айтқан жөн. Мен өзім жақсы мақалаларды оқығанда редакцияларға телефон соғып отырамын. Сіздерге Уәп Әшимович айтатын шығар.

Бұл тұста ептеп көтеріліп қалдық. Ніл Әдғамұлы редакцияның бірқатар журналистерінің атын атап, жақсы мақалаларына дейін тізді. Бұл сөздері бізге бір-бір ат мінгізгендей әсер етті.

Осылай бюро мәжілісінің соңы біздің алғашқыда құлазығын көңілімізді бір сертіліп жадыратып тастады. Болатбаев орнына отырған соң бюроны жүргізіп отырған обком хатшысы басқа

сөйлеуші жоқ екенін, қаралған мәселе бойынша қаулы қабылдайтынын айтты. Осы тұста Ніл Әдғамұлы реті келіп тұрған соң тағы бір сөз қосып қалды.

– «Ленин туы» газетінің мәселесі обком бюросында жиі қаралып жатқан жоқ қой, – деп әріптестеріне жағалай көз жүгіртіп, оларға бас изеткізіп сөзін мақұлдатып алды. – Ендеше қазір мына журналистерге не тілегін бар деп сұрасақ, бәрі бір ауыздан «Пәтер керек» деп жамырап қоя берер еді. Бұлар міне бізді сыйлап, тәртіп сақтап үндемей отыр. Бір рет өзіміз инициатива көрсетіп қаулыға редакцияға пәтер бөлу жөнінде жазып жіберсек.

– Пәтер бөліп отырған жоқпыз ғой. Сапа туралы Орталық комитет қаулысын айтып отырмыз, редакцияға пәтер бөлінсін деп қаулыға қалай қосамыз, – десіп күбірледі бюро мүшелерінің кейбірі.

– Ретін тауып, пәтер демей-ақ журналистердің тұрмыстық жағдайын жақсарту ескерілсін деп қосып жіберіп, артынан өзіміз нақты көмектеспейміз бе? – деп Болатбаев та өз ұсынысын өткізуге тырысып бақты.

– Басқа бірде оның ретін табармыз, – деп бюро жүргізуші қолды сілтей салды. Партия басшыларында нағыз өткір пәтер мәселесін осылай жылы жауып, созбаққа жіберетін жылпос тәсіл болатын. Бюро соның шылауында кетті.

Ұсыныс иесі үндемей қалды. Ендігі ұмтылыс мәні болмайтынын ол да түсінді.

– Осымен мәселені қарау аяқталды, сіздер боссыздар, – деді бізге идеология жөніндегі секретарь.

Бюродан шығып есікті жапқан соң бір-бірімізге қарап, мырсымырсы еттік. «Бюро, бюро, бюро деп зәре-құтымыз қалмап еді, ол да өтті. Осы ма?» дегендей сұраулы пішінде едік әрқайсымыз. Әртүрлі әсердеміз. Ніл Әдғамұлының сөзі ғана бізді серпілтті. Өзіміздің ойларымызды қозғады, нағыз сыздаған тұстарымызды сипалап өтті. Ол кісіге де кінә қоюға болмасын біз түсінеміз. Ол заман талабынан асып түсе алмады. Дегенмен оның «менің ана тілімдегі газет» деген сөзі бізге қатты әсер етті. Бюрода бұлай айрықша атауға әркімнің батылы бара бермейді. Ұлтшылдық айып таға ма деп сескенеді. Ал, Болатбаев сескенбеді, ана тіліндегі газетті оқитынын, сүйетінін анық, ашық айтты. Сонысына сүйсіндік... Бюрода былай айрықша атауға әркімнің батылы бара бермейтін.

Редакцияда біздің бюродан оралуымызды бәрі тағатсыз тосып отыр екен. Жамырай қарсы алысты. Айнала сұрақ.

- Бюро мүшелерінен кімдер бар?
- Қандай сұрақтар қойылды?
- Кімдер сөйледі?
- Не айтты?
- Сын айтылды ма?
- Бюроның бізге, газетке пайдасы тиетін түрі бар ма?

- Артынан осы тақырыпта әңгіме өткізейік, обком бюросының қаулысы келеді артынан. Сол бойынша партия жиналысын өткіземіз. Редактор келсін. Жамырамаңдар, бөлмелеріңе барыңдар, жұмыс істендер, – деп Сүкең кабинетіне кіріп кетті. Бәріміз де орындарымызға барып, енді шағын топ болып әр кабинетте әсерлерімізді айтысып жатырмыз. Қазақ тіліндегі газеттің мақалалары орыс тілінде талқыланды. Сапа туралы СОКП Орталық Комитеттің қаулысын қайта-қайта ауызға алып, тілге тиек ете отырып, осылай талқылаудың сапасы жайлы бізден басқа ойланған кісі болмады. Бұл сұрақ бәріміздің көкейімізде тұрды, бірақ айтылмады. Партия не айтса – соны істедік. Ішімізде өкініш қана тұншықты.

- Бірінші секретарь демалыста.
- Екінші секретарь қайда?
- Ол да демалыста.
- Сонда бюроны кім өткізді өзі?
- Үшінші секретарь өткізді.
- Мәссаған.
- Оның да құқығы бар бюро өткізуге.
- Құқығы бар ғой, бірақ ондай бюроның мәні қандай дейсің.

Жетім қыздың тойындай.

- Тек, ондай сөзді қойыңдар.
- Шындығы солай ғой.
- Ніл Әдғамұлы Болатбаевтың сөзінің өзі бір бюроға тұратын болды. Сөзі де, өзі де нәр. Соған сүйсіндік, көмек көрсететін түрі бар, – дегенімізде қызметкерлеріміз желпініп, серпіліп қалды.
- Нікең десеңші өзіміздің ағамыз сияқты тұлға тұтып. Біздің арқа сүйеріміз сол кісі ғой. Несін жасырайық, – деп үлкендер жағы қопаң-қопаң етті (Расында да бұрын жақын әңгімелесіп, жиі барып көрмеген соң сол кездегі ресми әдетпен көбі орысша «Ніл Әдғамович» дейтін. Мына сөзден кейін редакция жігіттері

Болатбаевты «Нікең» деп атауға көшті. Ол кісіні өмірінің соңына дейін солай атадық).

– Ал ол кісі не деді?

– Сол кісінің сөзін айтшы – дескен соң кабинетімде жиналғандарға бюродағы сөзді қысқа әңгімелеп бердім.

– Бәсе, тусаң ту.

– Қазақтың мұңын қазақтан басқа кім айтты дейсің.

– Байқап сөйле. Үй артында кісі бар деген.

– Қойшы осы, бұға бермейік. – Осылай бір тасып, бір басылып дегендей кешке дейін редакция кабинеттерінде гу-гу әңгіме басылмады.

– Бюроның жақсылығы бола ма?

– Ол бізге қашан жетеді?

– Бос сөз болмаса жарар, – дескен үндер де естілді көп әңгіменің соғында.

Арада бірнеше күн уақыт өткенде обком бюросының қаулысы да келді. Апыл-ғұпыл дайындалып осы қаулыны орындау жөнінде ашық партия жиналысын да өткізіп жібердік. Қаулыны бірауыздан құптап, мүлтіксіз орындаймыз деген қаулыны біз де қабылдап, хаттап мықты жерге салып тастадық да, содан қайтып біз де, жоғарғы жақ та еске алмадық. Мүмкін, редакторға айтып жатқан шығар, бірақ бізге еш хабар жетпеді.

Тек редакторымыз ілездемелерде Ніл Әдғамұлының тапсырмалар бергенін айтып, сол бойынша жігіттерді іссапарларға жіберіп жатты. Бюроның біз үшін ең үлкен пайдасы сол – облатком төрағасы Болатбаев бізге бұрынғыдан жақындай түсті. Газетімізден оқыған материалдарын айтып редакторға телефон соғады. Оңдысына ризалығын, олқысына ренішін білдіреді. Сонысының өзі қалам иелерін ширатып, жауапкершілікті арттыра түсті. Газетіміздің жоғарғы жақта оқылып жатқанына қуандық.

Нікеңнің біздің редакцияда қызмет істейтін достары да болды. Сол кісі Сергеев аудандық партия комитетінің бірінші хатшысы болып істеген кезде «Ленин туы» газеті жабылып қалып, редактордың орынбасары Мұхамедқали Нұрғожин Сергеев ауданына құрылыс ұйымы бастығының орынбасары болып ауысқан. Ал Тұрысбек Кәдіров сол аудан бойынша меншікті тілші болып бұрыннан істейтін. Үш үйдің отбасы аралас-құралас тату-тәтті тұрса керек, Петропавл қаласына көшіп келгеннен кейін де Нікең екі досын ұмытпады. Кейде телефон соғып, редактордан сұрап алып, іссапарға өзімен бірге біреуін ала кетеді. Әрине, бұл

газетке абырой, бедел болатын. Нікең шақырып жатыр деген хабар жеткенде екеуі де күлімсіреп, құстай ұша жөнелетін. Оларға қызыға қарап қалатынбыз. Кейін Нікең екеуіне де көмектесіп, жақсы пәтер алып берді.

Басқаларымызды да назардан тыс қалдырмады. Облыстық семинарларға, конференцияларға шақырып, журналист келді ме, жоқ па, соны қадағалап, қамқорлық жасап отыратын. Бірде бір үлкен жиналыста біздің бір жас қызметкер жасқаншақтап артқы жақта қалып қойыпты. Семинарды жүргізіп отырған Болатбаев залды олай-былай шолып, іздегенін таба алмаған соң:

– Осында «Ленин туы» бар ма? – депті даусын көтеріп. Жас жігіт түпкірден созаландап тұрып әрең көрінгенде:

– «Ленин туынансың» ба? – «Ия», – дейді анау. – Ендеше сенің орның мында, – деп алдыңғы қатарды нұсқапты. – Андағы жерде не естисің? Шала-пұла бірдеңе құлағыңа шалынып, ертең қате жазасың. Кел, ұялмай өз орныңа отыр. Отырар жеріңді біл», – депті. Әлгі жігіт осы ықылас-ілтифатты талай жерде ризалықпен айтып жүрді. Алдыңғы қатарда отырған орнынан нұсқаушы-ұйымдастырушылар қуып шыққан. «Тілшімін дегенімді тыңдаған да жоқ. Артқа жөнелтті. Қазақ газетінен болғанымды білген соң солай болды ма, кім білсін. Әйтеуір, құдай қалауымды бергендей, Нікең, шіркін, бір ауыз сөзімен түпкірден суырып алып, ілгеріге әкелгенде әлгі нұсқаушы-ұйымдастырушы кіржиіп, амалсыз өз орнын босатып берді», – дейтін ол.

Маған бір рет ескерту жасап, ағалық ақылын айтты. Шілденің жазы. Күн ыстық. Әдемі күндердің бірі еді. Сәбит Мұқанов Алматыдан келіп, «Восход» қонақ үйіне тоқтаған. Түс кезі болатын. Сәбең Мәриям апаймен екеуі келіп бөлмеге орналысыпты. Облыс басшылары отырса керек. Редактор: «Жазушының келгені туралы хабар бер, реті келсе қысқа сұхбат ұйымдастыр», – деп мені жіберген еді. Сәбең жуыр маңда босайтын емес. Бір кезде есік ашылғанда Нікең мені көріп қалды да: «Бақыт, кір, бері кел. Сәбең келгенде сендер отыруларың керек қой қасында, – деп шақырып алды да мен кіріп келе жатқанда жазушыға бұрылды. – Сәбе, мынау біздің осындағы жазушымыз», – деді. Мен қос қолымды созып сәлем бердім. «Амансың ба, айналайын, Бақытты білеміз, келген сайын осылай сәлем беріп, сұхбаттасып, газетіне жазып қояды. Мен бұған газетіңді қой, кітап жазуға кіріс, қолыңнан келіп тұр, газет адамды қажытып, жеп қояды деп едім. Ия, ештеңе жазып жүрсің бе?» – деп Сәбең маған қарады. Үндей

алмадым. Расында да, газет жұмысы мұрша келтірмейтінін несіне айтайын, Сәбең өзі де біліп тұр. Мәриям апайға да сәлем беріп амандығын сұрап жатырмын.

Жазушымен қысқа сұхбатты тез бітіріп, газетке қажетті хабарды алған соң сыртқа шыққанымда Нікең де бізден бұрынырақ кеткенмен есік алдында тұр екен. Біреулермен сөйлесіп тұр. Мені көріп қасына шақырып алды.

– Әй, Бақыт-ай, состиып сырт жүресіңдер-ау, сендерді не дегуге болады? – деп Нікең күлімсірей жақын тарта сөйледі. – Кісі киіксіңдер. Таудай Сәбең алыстан келгенде жақыннан табылып жүтіріп жүру керек қой. Ол күнде келе бермейді ғой. Оңғүстіктің жігіттері болса ғой ендігі он орап алып, Сәбеңнің оң тізесінде отырады. Солардай неге болмайсыңдар. Ертең түсте осында бол. Мен редакторыңа айтамын, – деп ол кісі маған қадағалап тапсырды да, машинасына отырды.

– Жарайды, рахмет, Ніке, – деп мен де редакцияға қарай жүгірдім. Ойланып келемін, қуаныш лүпілдейді көкірегімде. Бір жағынан ұлы жазушының алдында Нікеңнің мені қолпаштап көтеріп қойғанына сүйсінемін. «Білгір кісі-ау, жөн сөз айтты. Состиып суық, тұратынымыз рас-ау. Жақындамаймыз, алыс тұрамыз», – деп өзімді кінәлаймын. «Апырмай, кітаптарды бірінен соң бірін баспадан шығарып жатқандай мені жазушы деп қопырайтып қойды-ау», – деп те қысыламын. Әйтсе де ертең Сәбеңмен бірге баруға шақырғанына разы болдым.

Нікеңнің осындай мейірімін, жан жылуын талай көрдік. Кіммен болсын үлкен-кішілігіне қарамай тез үйіріле кетіп, еркін сөйлесетін. Қолынан келген көмегін аямайтын. Бүкіл облыс болып «ел ағасы» деп сыйлап, құрмет тұтқан білікті басшы, талантты ұйымдастырушы, бірнеше рет Қазақ ССР Жоғарғы Советінің депутаты болып сайланған халық қалаулысы еді.

Құрметті еңбек демалысына шыққан соң бос уақыты молайып, Нікең көшеде көбірек көрінетін болды. Ленин көшесінің басындағы үйінен шығады да, орыс драма театрына дейін ақырын аяндап бара жатқанын көзіміз шалатын. Қаншама адамдармен кездесіп, амандасып, бөгеліп қалып, сөйлесіп тұрғанын байқағанбыз. Жолшыбай біздің редакцияға да анда-санда соғып, кейде жоғары көтеріліп, журналистермен әңгіме шертisetін. Қонаев қоры құрылып, соның төрағасы болды да, осы қоғамдық

ұйымның мән-мақсатын түсіндіріп мақала жазды, сұхбат берді. Сонда байланыс жасайтын адамы Мереке Тұралин болатын. Оның әкесі Сексенбаймен бір тұста қызмет істеген екен. Секең «Баян» колхозының төрағасы, Нікең Преснов аудандық партия комитетінің екінші секретары болғанда араласып тұрыпты. Маған телефон шалып, Мерекені сұрап оны облыстық агроөнеркәсіп комитетінің бір бөлмесіне орналасқан Қонаев қорына шақырып алатын. Мерекенің жігітшілігін, журналистік қабілетін сыйлап, мінезін бағалап, кездескенде жұмсақ жарасымды әзіл айтып қоятын.

«Қазақ тілі» қоғамының облыстық филиалы жанында облыстық ақсақалдар алқасы құрылып, Нікең оның төрағасы болды. Бұл да бір өте орынды орайласқан онды қоғамдық құрылым қатарына қосылды. Сырт көз қызыға қарайтын, құрмет тұтатын. Алқа мүшелері кілең бұрын ел басқарған, билік басында адал қызметімен халқына жаққан аса қадірлі, ардагерлер-ақсақалдар еді. Олардың кешегі соңғы қызметтерінің лауазымын атағанның өзіне риза болып бас иесіз. Ақсақалдар алқасының төрағасы Ніл Әдғамұлы Болатбаев – Солтүстік Қазақстан облыстық атқару комитетінің төрағасы, оның орынбасары Жақсылық Ғабдоллаұлы Ысқақов Павлодар облыстық атқару комитетінің төрағасы болып қызмет істеген, алқа мүшелері кешегі аудандық партия комитетінің бірінші секретарлары, аудандық атқару комитетінің төрағалары, қалалық, аудандық партия комитеттерінің екінші, үшінші секретарлары.

Нікең ақыл-ойдың, білім-тәжірибенің осынау орасан күшін қоғамдық іске бағыттауды қолға алып, шебер ұйымдастырды. Ақсақалдар белсенділігі бәрімізге өнеге, үлгі бола бастады. Олар өз мәжілістерінде қазақ тілінің мәртебесін көтеріп, қалада қазақ мектебін ашу сияқты маңызды мәселелерді қозғап, мемлекеттік органдардың алдында проблемалар қоя білді. Жұрт өтініш, тілекпен ақсақалдар алқасына барып жатты. Мұның бәрі алқа төрағасы Болатбаевтың іскерлігінің, біліктілігінің, бай тәжірибесінің арқасында мүмкін болған игі істер еді.

Ақсақалдар алқасы біздің редакцияға көмектесу жағын ойластырғанын атаған орынды. Нікең өзі мені көрген сайын редакция жағдайын сұрап отыратын. Бірде газеттің таралуы туралы сұрады.

– Қалада «Ленин туы» аз тарайды. Әсіресе оқыған, жоғары білімді қазақтар ана тіліндегі газет-журналға менсінбей қарайды. Бұл – халқымыздың қасіреті ғой, – дедім.

– Орыс болып кете жаздадық қой. Әйтеуір, аман күнімізде – орыс болып кетпей тұрғанда ес жинап, ел боламыз деп жатырмыз. Оған тәубе, шүкірлік деймін. Саспа. Бес-алты жылда мына қала қазаққа толады, сонда газетінді алушылар да көбейеді, – деп ағалық пейілмен аңқылдап жұбатып қойды.

– Айтқаныңыз келсін, Ніке, – дедім.

– Ал «Солтүстік Қазақстан» газетінің қалада таратылуын ақсақалдар алқасында қарайық. Әрбір ұйымдарға, мекемелерге ақсақалдарды бекітіп, барып тұруын, қазақтардың өз газетіне жазылуын қадағалауды сұрайық.

– Үлкен кісілерді жұмсау қиын ғой.

– Сен жұмсамайсың, мен жұмсаймын. «Барып келсең қайтеді, бірер қазақпен сөйлесіп көрші, неге қазақ газетіне жазылмайды екен» деп ақырын ғана тілек айтамын. «Бет көрсе жүз ұялар» дегендей үлкен ақсақал келіп тұрғанда қай қазақ қарсы келіп дау айтар дейсің, жазылады газетіне.

– Мына сөзіңізге рахмет, Ніке. Арқаға батқан жүкті бірге көтеріскендей болдыңыз.

– Осы жақында ақсақалдар алқасында бұл мәселені сөйлесеміз. Ұлтымыздың намысын жыртпағанда қайтеміз, қартайдық деп қол қусырып отыруға болмас, – деп үлкен кісі адамға қайрат-жігер беретін, қанатынан қомдап жіберетін аталы сөз айтты.

Арада көп уақыт өтпей ақсақалдар алқасы өз мәжілісінде қаладағы қазақтардың біздің «Солтүстік Қазақстан» газетіне жазылуы туралы мәселе қарап ардақты ардагерлер мекемелерге, ұйымдарға баратын болды. Кейін олар өздері тындырған шаруаларын бізге хабарлап, көп көмек көрсетті.

Үлкен адамның үлкен істері осылай ұмытылмай есте ұзақ сақталары анық. Біздің ұжым мүшелері Нікеңнің сол жақсылықтарын жырдай әңгімелеп отырады.

... Нікеңмен соңғы кездесуіміз, ұмытпасам, 1996 жылдың 6-шы тамызы. Жаздың жайшуақ күндерінің бірі. Сенбі болатын. Облыстық филармонияда бір мәдени шара ұйымдастырылып, сонда Нікеңмен бірге төралқада отырдым. Мәдени шара аяқталған соң бізді филармонияның бір түпкіріндегі үлкен бөлмесінде жасалған дастарханға шақырды. Облыс әкімінің бірінші орынбасары Құдайберген Қалиев, «Қазақ тілі» қоғамы облыстық филиалының төрағасы Қосыл Омаров, облыстық мәдениет басқармасының бастығы, филармония директоры және басқа өнер адамдары болды. Дәл сол күні сапармен біздің облысымызға

келіп қалған белгілі композитор, әнші Алтынбек Қоразбаевты құрметті қонақ ретінде ортамызға алып, дуылдап отырдық. Кешті Нікең жүргізіп, әркімге рет-ретімен сөз беріп отырды. Сөзге шешен еді, сөздің қадірін көтеріп, сөздің дәмін келтіріп сөйлейтін. Шешендікке салып, сөзді сұйылтып та алмайтын. Біреуге сөз берерде орнынан көтеріліп, аса мәдениетті, сыпайы қалыппен әлгі кісіге құрмет көрсете қарап алып, жылы-жылы алғысөз айтатын. Мәртебесін, мерейін көтеріп, жүзіне жылы шырай жүргізетін. Кешті өте әдемі жүргізіп отырды.

– Бүгін біздің ортамызға қазақ елінің ғажап композиторы, әншісі Алтынбек келіп, мына кешімізді көркейтіп отыр. Алтынбек, айналайын, сенің әндеріңді естіп өзінді бір көруді арман еткен қалың тыңдаушылардың ортасында бізде бар едік. Ойламаған жерден ортамызға келгеніңе қуаныштымыз, – деп ағамыз Алтынбекке ықыласпен бұрылып күлімсіреп, шын көңілден қуанған райын аңғартты. Композитор қонағымыз қызылшырайлы жүзі дуылдап, басын қайта-қайта изеп, «рахмет, аға» деп ақырын ғана тіл қатып ризалығын білдіріп жатыр. Нікең аз ғана таныстыру сөзімен музыка саласынан да мол хабары бар екенін байқатып тыстады. «Қара шал», «Қара кемпір» әндерімен Алтынбек біздің ата-аналарымызға арналған шексіз махаббатымызды жеткізгенін айтты. «Қара шал», «Қара кемпір» деп бадырайта атаудың өзі алғашында тым оғаштау, қарадүрсін көрініп қалуы мүмкін, бірақ жүректің қыл пернесін нәзік басқан ғажап әуен осынау қарапайым адамдардың бойындағы асыл қасиеттерді ашып, бізді оларға ынтық етеді, оларға деген сүйіспеншілік мұңын тербетеді. Ол неғылған мұң? Ол сол қара шалдар мен қара кемпірлерді сағынған мұң дей келіп Нікең барлығымызды толқитты. Алтынбек те баппен сөйлеп, дана ойлар тастаған дастархан ағасынан кірпік қақпай қадала қатып қалыпты. Таңырқыған түрде. Мына кісінің жалпылама соқпай білгірлікпен шыншыл көңілін дөп жеткізіп тұрғаны таңырқатқан тәрізді.

– Мына кеш мені ерекше қуанышқа бөлеп отыр, – деді рөмкесін қолына ұстап орнынан көтерілген Қоразбаев. – Осы өңірге жолым түскен алғашқы күннің алғашқы кешінде Нікең сынды асыл текті ағамызға, оның мынадай тамаша іні-қарындастарына жолыққаныма қуаныштымын.

Қаншама айтқанмен сезімтал өнер адамы ғой, Алтынбек ағасының шын пейілден атқарылған ақ тілегіне майдай еріп, еркін ашылып, әдемі әңгімелерге көшті. Өзі ішкіліктің ешқайсысының

дәмін де татпайды екен. Қолына рөмке алып, аузына апарған ишара ғана жасайды. Дастархан басындағылардың өзіне аударылған ерекше назарын сезініп, бәлсініп-бәлденіп шегіншектеп алмай-ақ бірден қолына домбыра алып көпшіліктің тілегіне орай әндерін орындауға ауысты. Алдымен әрбір әннің шығу тарихын әңгімелеп береді де, одан соң әуелетіп ән шырқайды. Бәріміздің риза болғанымыз сол – кішігірім дастарханымыз атақты композитордың концерттік кешіне айналып кеткен сияқты.

– Шіркін, Нікең-ай, көсем де, шешен де бола біледі, Алтынбектің кілтін оңай тапты. Алтын сандықты сыңғырлатып қалай аша білді десеңші. Нікең болмаса Алтынбек Қоразбаевты көрдік, бірге отырдық деп кете барамыз. Нікең бастап, бабын тауып еді, Алтынбек те алтын жігіт екен, ашылып сала берді. Кімнің алдында отырғанын ол да түсінді. Оған да рахмет. Адамды түсіне білген, тани білген азамат та асыл, – деп Құдайберген Қалиұлы көпшіліктің көңіліндегі ойды жеткізді.

Нікең дастархан басында отырғандардың біреуін де назардан тыс қалдырған жоқ. Бәріне де сөз беріп, тілек айтқызды. Әркімге сөз беруінің өзі үлкен адамның кішіге арнаған ықыласын, ақ көңілін жеткізіп жатты. Бір мезгіл Алтынбекке үзіліс беріп, өзіміздің әншілерімізге кезек беріп отырды.

Уақыттың қалай зырлап тез өткенін байқамай сыртқа шыққанымызда күн екіндіге еңкейіп барады екен. Бірақ әлі жарық. Сол жерде редакцияның фотоаппарат ұстаған жігіттері кездесе кетті де Нікең бәрімізді тоқтатып жиып алды.

– Әңгіме шерттік, ән салдық, енді ескерткіш болсын, суретке түсейік. Алтынбекпен ғажап кеш өткіздік деп еске алармыз бір заманда, – деп ол Алтынбекті ортаға алып, өзі қасына тұрып жұртты қатарға келуге шақырды.

Сол суретке қарап отырып бүтін Нікеңді еске аламыз. Менің шамалауымша сол сурет Нікең түскен соңғы сурет, немесе соңғыларының бірі шығар. Бірге болған сол кештен кейін екі-үш күн өткенде Ніл Әдғамұлы қызметтес болған достарының бірі қайтыс болып Мәскеуге ұшып кетті. Одан орала сала өзі қатты ауырып құлап түсті де, көп ұзамай дүние салды.

Міне, осылай елімізге белгілі мемлекет және қоғам қайраткері, үлкен жүректі аялы ағамыздың жер үстіндегі дәмі таусылып, оның асыл бейнесі жүректе қалды.

Н.А. ИВАНОВА,
ветеран труда, Почетный гражданин области,
кандидат исторических наук

ЧЕЛОВЕК, ПОСВЯТИВШИЙ СВОЮ ЖИЗНЬ СЛУЖЕНИЮ ОТЕЧЕСТВУ

Нель Адгамович Болатбаев – человек своего времени, он личность XX века, и его биография и жизнь отражают дух, свершения, важные этапы в историческом развитии Северного Казахстана.

Он политический деятель, который стоял на принципиальных позициях, поддержанных вековыми традициями, на позициях, которые вошли в генетическую память, сознание народа и имеют очень большой успех, и это доказала история нашей страны. Он участник Великой Отечественной войны, хороший хозяйственник, политический и общественный деятель, интеллигентный человек. Работая в трудовых коллективах, районном звене и на областном уровне, он действовал в соответствии с принципами, которые определяли подходы в организации деятельности государственных органов и всего народа: демократизм, социалистическая законность, интернационализм, равноправие наций, научное планирование, демократический централизм и другие. При этом одним из принципов его деятельности было: руководитель не только организатор производства, но и наставник, воспитатель. И он воспитал целую плеяду талантливых хозяйственных руководителей, политических и общественных деятелей, которые работали не только в Северном Казахстане, но и были руководителями в других областях, на республиканском и союзном уровне. Их имена: Искаков Ж. Г., Давыдов И. И., Мухамед-Рахимов Т.Г., Викторов Е. И., Агеев В. Е., Каскеев К., Сагдиев М. Р., Беева З. С. и многие другие, которые руководствовались его установками, рекомендациями, советами, личным примером и достигали результатов, которыми гордилась наша страна – Республика Казахстан.

Нель Адгамович умел увидеть в людях дарования, данные им природой, и давал возможность раскрыть эти таланты и приумножить. Прежде всего это был его личный пример и практические

советы, рекомендации, а при необходимости высокий уровень требовательности и строгий спрос за допущенные недостатки и упущения. Он хорошо знал многих людей области по имени и отчеству, знал не только их производственные или общественные дела, но и личные качества, увлечения, интересы, семейное положение, при встрече с ним люди это чувствовали и ценили. Он умел привлечь внимание слушателей, помогал увидеть привычные явления с непривычной стороны, оценить их действительный смысл и значение, оценить причины негативных явлений, упущений, определить направления для улучшения обстановки.

Нель Адгамович был хорошим организатором. После военных лет были годы восстановления экономики, поднятия целины, социального и духовно-культурного развития региона, которые проходили под его руководством и при его активном участии.

Как политический лидер, интеллигентный человек, он обладал качествами, которые делали его уникальным. Он никогда не унижал людей, которые по образованию, должности, культурному уровню, политическим и религиозным убеждениям стояли на иной ступени, нежели он. Он умел слушать и слышать других, уважал их мнение и при необходимости направлял их деятельность на путь созидания во имя народа. Люди по своей природе разные. Каждый из нас имеет много достоинств и недостатков, он понимал это и по своей духовной культуре был толерантным.

Он обладал высоким уровнем суггестивности, умением влиять на других своим профессионализмом, авторитетом, добротой и сердечностью, справедливостью, умением понять другого человека, и чувствуя его суггестивность, люди добровольно, с удовольствием шли за ним.

А это давало положительные результаты во всех сферах нашей жизни. Область развивалась позитивно и стабильно. Результатом такой деятельности был орден Ленина, который получили североказахстанцы, и в этом есть большая заслуга Неля Адгамовича.

Для меня Нель Адгамович был человеком слова и дела. Все, что согласно плану развития области предлагал он, имело большое практическое значение. Это касается не только производства, но и социально-культурных объектов: школ, больниц, домов культуры, театров, спортивных сооружений и т.д. Это было не только материально-техническое обеспечение, но создание атмосферы творчества, духовного воодушевления, трудящиеся

стремились сделать больше и отличного качества. Эти объекты радуют нас сегодня. Его добрый, а порой и строгий взгляд, добрая улыбка давали мне лично заряд решительности, уверенности, бодрости, оптимизма. Когда меня избрали секретарем обкома партии, он поздравил меня и сказал: «У тебя все получится». И эти его слова помогали мне.

На таких людей, как Нель Адгамович Болатбаев, нужно равняться. Ученые, философы, историки писали, что ни прибыль, ни богатство, ни роскошь не дают права войти в историю, только служение Отечеству, людям, совесть и правда являются вечными. Таким был Нель Адгамович, память о котором – в наших сердцах.

АСЫЛ АДАМ

Мен 1965 жылы Алматыдағы жоғары партия мектебін бітіріп, облыстық партия комитетінің насихат және үгіт бөлімі меңгерушісінің орынбасары қызметіне кірістім. Нікеңді сол жылдан бастап жақынырақ біле түстім. Ол кезде «ұлтжандылық» деген ұғымның қолданысқа түспеген кезі. Десе де ол кісінің бойынан бір байқағаным – нақ осы қасиет. Бірде біздің бөлімнің меңгерушісі Сергей Пресняков бір жиналыста: «Сергеев ауданында кезбе молдалар көбейіп кетті», – деп сынап жіберсе керек. Өкініштісі сол – ешқандай фактіге негізделмеген сын.

Айтқан сөз – атылған оқ. Оны Сергеев аудандық партия комитетінің бірінші хатшысы боп жүрген Нікең естімей қала ма?! Естіген Нікең әрісі – ұлттың, берісі – діннің қорлануына жол бермей, облыстық партия комитетінің насихат және үгіт бөліміне қатты тойтарыс береді. Тумысынан намысқой Нікең онысымен де тынбай, біздің меңгерушінің атүсті айтылған сынын кейіннен де қатты сынға алды. «Бізді неге сынай береді? Сен барып сөйлесіп келші», – деп меңгерушім мені Сергеевка қаласына жұмсады. Сонда Нікеңнің маған айтқаны әлі есімде: дінді қорлаудың ар жағында ұлтты қорлау әрекетінің төбесі қылтиып тұрған жоқ па.

1967 жылы Сергеев аудпарткомының пленумына қатысуға бардым. Әрине, алдымен Нікеңе сәлем беруге кірдім. Амандықсаулықтан кейін ол күн тәртібін айтты. Маған сөйле деді. Мен 15 минут сөйледім. Жалпы алғанда пленум жақсы өтті.

Пленумнан кейін Нікең: «Күте тұр», – деді маған. Сөйтіп тұрғанда қарт ақын Ахметжан Нұртазин қонаққа шақырды. Мен: Болатбаевтан рұқсат сұрайын, дедім. Нікеңе айтып ем: «Бірге барамыз», – деді. Қасына прокурор Сапар Дүйсеновті да ертіп алды. Нікеңнің көңілі қандай кең болса, ақылы да сондай шалқар екендігіне сол жолы көзім жетті.

Намысты қолдан бермейтін кісі екендігін Нікең кейін де талай мәрте көрсете білді. Бір саты жоғары тұрған облыстық партия комитеті секретариатының облыстық атқару комитетіне нұсқау беруін тоқтатқан да Нікең еді. Оның принципшіл позициясына

бірінші хатшы В. П. Демиденконың өзі қарсы тұра алмаған болатын.

Зердесі компьютерден кем емес еді. Бәрі де есінде тұратын. Соның нәтижесі болар, небір мәліметті жіліктің майын шаққандай қылып талдаушы еді-ау!.. Отырғандар таңдай қақпай қала алмайтын. Ел адамы ғой: беріле еңбек етті. Сонысына орай орасан зор беделге де ие болды.

Екеуіміз зейнет демалысына шыққаннан кейін Целиноград ауыл шаруашылығы институтының осындағы өкілдері болып бірге қызмет атқардық. Бұрынғы облыстық ауыл шаруашылығы басқармасының бір бөлмесінде бірге отырдық.

– Әй, Қасеке, менің көрмегенім аз ғой. Ет комбинатында қара терім шығып, қара жұмыс істедім. Сол комбинаттың арқасында аштан өліп қалмадым, – деп сырын айтатын. Біз сияқты қарияларды үйіне қонаққа шақырып, одан сайын ақтарылатын. Асыл адам екендігі ондайда анық көрінетін.

НІЛ ӘДҒАМҰЛЫ БОЛАТБАЕВ – НАҒЫЗ ҰСТАЗ ЕДІ

Өнегелі өмір атымен Нілді сипаттаған жолдастарының естеліктері кітап болып шықты. Соның бәрін оқып шығып, нағыз ақ жүрек, ұстаз байсалды, ұстаздардың ұстасы, терең ойлап, кең толғайтын, қаншама қоғамдағы ауырда мәселелердің ретін тауып, қысылып тұрған жанның жан-жүйесін жібіріп, рахаттандырып жібергенін еститінмін.

Талай аудандық басқару (бюро) жиналыстарда 1960-1980 жылдарда өзін көріп, сөзін тыңдап, шыныға жүргеніміз анық. Естелік жазған жолдастар ғана ма, мен айтар едім, Ніл Әдғамұлы Болатбаевты білмейтін сауыншы, сақман, малшы, механизатор, мұғалім, дәрігер, тіпті бала да, ақсақал да білетіні бекер емес. Сонда тыңдайсың да, ойлайсың да риза боласың. Ніл Әдғамұлы халыққа жасаған игілігі, көмегін, жақсылығын айтса, мақтауға, марапаттың жоғарғы кульминациясында тұратын. Бірақ, «нашар басшыдай» толдым, болдым деп шайқалмайтын, тасымайтын, төгілмейтін тастай орнықты мінезі болатын. Өйткені Нілдің балалық шағы аса ауыр, бірде бар, бірде жоқ, тигенді киіп, тесіле қарап, жақсыға жақын, жаманнан алыс жүріп, бай тәжірибелі өмір баспалдағын басып жеткені белгілі.

Міне, әрбір басшы, мейлі зор, мейлі кіші бола берсін, солай болса заман әлде қайтер еді. Ұлтымыздың асыл ұлы, сенімді басшысын халық тани біледі ғой.

Ніл Болатбаев ат жалын тартып мініп, жас-шағынан ұстаздықтан сәтті бастап, адам психологиясын білуден бастап, қызмет баспалдағын аңтан басып, зерттей қарап, өзі қызмет атқарған ортасына сенім танытқан жан. Содан бірте-бірте өсіп аудан басшысы, облыс басшылығының татқыры, сезімталы жолдастары арасындағы көсемі дәрежесіне көтерілді.

Дәл осылай көтерілу, сенімге бөлену әр басшы адамның қолынан келе бермейді де.

1963 жыл – Сергеев ауданы Тимирязев бөлінбей тұрған егін орағының басталған кезі еді.

Мен «Степной» совхозының бесінші бөлімшесі «Ынтымақ» ауылында бастауыш мектепте мұғаліммін. Мектеп меңгерушісі

Зейнолла Қабиев екеуіміз қыркүйектің алғашқы апталарында оқушылармен сабақ жүргізудеміз. Күн ашық, жылы еді. Сағат 11.00-дің шамасы мектеп жанына ақ «Волга» келіп тоқтады. Аудандық партком хатшысы Ніл Болатбаев, совхоз партком хатшысы Тайжанов Садық мұғалімдер бөлмесіне кірді. Оқушыларға өздік жұмыс тапсырып Зейнолла екеуіміз келіп сәлем бердік. Біздерді оқу жылымен құттықтап, қыс қамы, жылту, отын-көмір бар ма, т.б. жағдайларымызды сұрап білді. Содан кейін қолындағы аудандық газетте жазған менің сын мақалам туралы сөз қозғанды. «Осыпается зерно!». Бір күн бұрын маған совхоз жұмысшы комитетін басқаратын Самойленко М. Г. атпен жұмыс барысын көріп келейік деп келді. Мұғалім тілші бас тарту жоқ, Митрофан Григорьевичпен жалға түскен егіндерге қызыға қарап келеміз. Комбайынның бір доңғалағы кірелерді басып, қып-қызыл бидайлар ысырап болуда. Бұл кім болды екен? Ысырап, сен бұл туралы аудан газетіне жаз деді рабочком. Сол сын материалды Ніл мен Садық анығын білу үшін келіпті. Хатшылар, кәне, барып соны көрейік деп мені сол жерге алып келді. Кешегі қып-қызыл бидайлар сол қалпында. Хатшылар сеніп, бастарын шайқап, бригадир, агроном, механизаторларды дереу бастарын қосып, халықтың өз байлықтарына осылай қарауға бола ма, дереу шара қолдануға тапсырды. Ніл Әдғамұлы біздерді де ұялтты, дабыр алмай-ақ, өздерің шешер дүние емес пе бұл дегенде қайтерімізді білмедік. Бұл қайталанбастай соққы еді, әрі іске әр кімнің жауапкершілігін қатты сезіндірген еді.

1972 жыл. Жаңа оқу жылы басталар шақ. Мені Ысқақ Ыбраев атындағы совхоз директоры Е. Керейбаев шақырды. «Мектеп» ауылында жаңа сегіз жылдық мектеп ашылмақ, соған директор болып бар. Өзіңнің туған ауылың, ел үшін азамат еңбек ету керек», – деді. Жылы сөзге еріп кеттім бе, келістім. Ол өзі бақса, менен құтылудың да әдісі болар түрін кейін түсіндім. Үйге келіп жолдасым мен балаларға айтсам, олар қарсы болып, орысша оқитын бес бала бәрі айғайлауы бар емес пе. Менен қате болды, бас тартуға тура келді. «Шаш ал десе, бас алар» шақ еді ғой. Бұл айғай аудан басшысына жетіпті. Мені ауданға шақырды. Бардым. Аузынан жалын атқан аудан басшысы: ойлан, кет, шық деп қуып шықты. Не істерімді біле алмай тұрғанымда Ніл Әдғамұлы райкомға келе қалды. Амандасып, «Түсің бұзылып тұр, неғып тұрсың?» – деді. «Ойпой, аға, көмектесіңіз», – дедім. «Не болды?» – деп сұрады. Мен түп-түгел баяндадым. «Қате болған екен, мен

кіріп білейін», – деп бірінші райком хатшысына кетті. Аздан соң мені шақырды. «Не ойландың?», – деді Жәке. «Мен семьяға қарсы іс істеппін, кешір, бара алмаймын», – дедім. «Саған бұл ауданда қызмет жоқ, бар, жүре бер», – деді Жәкең.

Дүрсілдеген жүрегімді қолыммен басып, аудандық оқу бөліміне келдім. Заврайоно Ерофеев Василий Даниловичке: «Маған бұл районнан орын болмайтын болды. Дөкейің кет деді. Менің документтерімді беріңіз, әрі мінездеме жазыңыз», – дедім. «Ой, Жумаш, в жизни бывает всякое, не расстраивайся, иди работай по-прежнему», – дегенде бойыма қан жүгіре бастады. «Вам большое спасибо», – дедім. Осы бір қиындық бұлтын менің басымнан сертіп жіберген Ніл Болатбаев екенін кейін білдім. Күнкөріс, бала өсіру сол кезде де оңай емес те. Мұғалім атаулыны қай заманға да оңдырған ба. Еңбек ақысы ең төменгілер болды. Совхоз басшылары маған тек жұмысшы, малшы, механизатор керек деп мұғалімге үй де бермей, көшу-қонуда машина да бермей кем санағаны әлі есте. Сонда ойлаушы едім, уақытша мансапқа ие болған нашар басқарушының ісі таңқаларлық оғаш, озбыр, адамға ақша арсылдап тұрғандары жарасып тұрмайтын. Ақыры солар ұзақ сол мансапты ұстап тұра алмай, жүдеп-ақ жүргені.

Басқарушы биазы, ойлап байыбына барып, несі дұрыс, несі бұрыс жете білсе, өзіне де оңды, басқаны да қателесе түзетіп тұрмай ма! Шіркін, бүкіл облыс халқына биазылығымен, жете мән-маңыз беруімен, ақылы көлдей, тәжірибесі ұшан-теңіз, қандай бір қауіп төніп тұрса да кең ойлылығы, тапқырлығы, дауыс көтермей өзіне біткен табиғи көзқарасы, тіпті ренжіп үн-жұрғасы түсіп тұрған адамды жадыратып, күлдіретін мінезін Ніл Әдғамұлы Болатбаевтың қалай ұмытармыз.

Ніл Әдғамұлы шын ықыласты, адамға деген мөлдірлігі, өмірдің сан-салалығын, арғы-бергі жағынан жете біліп ұмытпайтыны кімді болса да таңдандыратын. Біздің халықта тілек жұмсақ-жалпылай болса да, әрбір адамда өз мақсаты болады емес пе. «Мектеп» ауылы менің туған ауылым, 60-шы жылдары сол ауылда 14-15 мың қой болды. Азат шабан менің жездем Нургожин Еслямбек еңбегімен сыйлы. Отан соғысының ардагері. Сөйлесе тура айтар, жалған сөзі жоқ болатын. Бірде Ніл Әдғамұлы қойшыларға келіп, жағдаймен танысса керек. Есекең жездей: «Еңбек етеміз, жаяу-жалпы жүру қиын болып тұр, жеңіл машина болса», – дейді. «Баяғыдан бері айтпас па, ертең-ақ жібертейік, кел», – деді. Сол апта ішінде баласы Жанұзақпен Есекең жеңіл

машинада шалқайып елге оралды. Сонда «Шіркін, Нілдей басшы бола берсе, ел тез түзелер еді», – депті.

«Бірлік» ауылы да қойлы ауыл болды. Жазғытұрым қозы алар шақ. Ніл Әдғамұлы қой базына тоқтап, бірінші кездескен сақманшы Шолпаннан «Қалай қозыны көбейттіңдер? 100 саулықтан 100 қозы алынды ма?» – десе, Шолпан «120 қозы» десе, «Нешеуі егізден?» деген сауалға күбілжіген көрінеді. Ұялған келіншекті біраз күлдіргенін маған өзі айтқан еді. Жақсы адамдар еңбек адамдарын көңілді әңгіме, орынды үтірімен серпілте жүретін мінезді мен Ніл мен Еркін Әуелбековтен байқаушы едім. Екеуі де облысқа, республикаға белгілі адамдар еді ғой. Олар баратын совхоз, ауданға хабарлап әбігерлендірмей, әуелі еңбек адамымен кездесіп, кеңесіп, жағдайды біліп, кемі болса түзеуге не көмек беруді дағдыланғандар.

Содан соң кеңсеге кіріп, айтарын айтатын ғой. Басқарушы атаулы солардай әдіспен жүрсе ғой. Сонда ғана адамдар көңілді, басқару да өз дәрежесінде.

Заман өзгерді, жақсылардан айырылып, жетілі қозының күйін кешудеміз. Арамыздан кетсе де ісі көз алдымызда жарқырай береді. Асылдарымыз о дүниеде де алла жарылқасын деген ой-дамыз.

Қай заманда да жақсы бар, жаман бар. Бір-бірімен бәсекеде, күресте, әсіресе Абай заманында ренжіген мінез-құлық жаны сірілігінен әлі ілесуде. Қайсысы болсын адамның өзі еркінде, өзін-өзі түсінсің, өзіне екенін жете білсің, тәрбие-тәлім алсың.

Әрине, кіші үлкенге қарап өседі. Сондықтан, бүгінгі тұрмыс-тіршілік тәрбиеде үлкен көсемдік рөлін атқара білсе, кіші бөлінбес деп ойлаймын. Үлкендер ойлаған еркіндік, арман орындалса да жақсылықтан жаман басым тұрғаны заманды да, адамды да терең ойландыруда, амал жасау керек-ақ!

Я ПРОШЕЛ ЕГО ШКОЛУ

Приятно вспоминать свою молодость. И пусть это было так давно, что многое забылось, что-то было необычным, а сейчас кажется незначительным, не таким важным и интересным и даже историческим. Но всё же это часть моей жизни, и каждый её момент, встреча, человек на моем пути важны и значимы для меня. Такой же значимой для меня стала встреча с Нелем Адгамовичем Болатбаевым. Когда я вернулся из армии в 1966 году, он уже руководил Сергеевским районом, был первым секретарём райкома партии. Как тогда молодёжь делала, так и я, работать устроился в Приишимский совхоз механизатором, простым трактористом. Он часто посещал совхозы, общался и разговаривал с простыми людьми. Нель Адгамович знал не только руководителей, но и каждого механизатора в лицо и по имени. Это производило впечатление, когда, стоя на скошенном поле, он обращался к тебе запросто, мог спросить не только о рабочих моментах, но и о личной жизни. Этот человек, прошедший фронт, поднимавший страну из руин, участвовавший в становлении республики, освоении целины, запросто так, как бы между прочим, спрашивал, кого замуж брать собираешься, какое хозяйство дома ведётся, давал жизненные советы.

В 73-м году райком партии Сергеевского района направил меня на учёбу в высшую партийную школу, и по окончании я работал секретарём партийной ячейки совхоза Приишимский.

Моё становление как руководителя было под его началом, я счастлив, что прошел «Болатбаевскую школу». В 1982-м райком партии рекомендовал меня на должность директора совхоза имени И. Ибраева, а утверждение на должность проходило в обкоме партии, где Н. А. Болатбаев на тот момент был председателем облисполкома.

Даже должность директора совхоза в советские времена утверждалась на уровне министерства. Перед поездкой в Алматы на утверждение должности я имел личную беседу с Нелем Адгамовичем. Он каждого видел насквозь, он так тщательно

подбирал кадры для назначения, что ошибок в своем выборе почти не совершал. Я помню, как он давал мне напутствие, его речь всегда была сдержанной, он тщательно подбирал слова, потому что каждое его слово имело вес, оно было сказано неспроста, а предназначено именно тебе:

– Ты, Манабай Кажимуратович, помни, что за твоей спиной вся твоя трудовая династия стоит. Твой дед, твой отец. Ты не просто продолжаешь их трудовые дела, но и закладываешь своё будущее.

Нель Адгамович всегда с теплотой относился и говорил о людях труда. Уже когда я был на должности директора Ибраевского совхоза республиканского подчинения, он курировал работу и часто приезжал с визитом.

Я помню, как меня удивило, что Нель Адгамович помнил имена моих механизаторов, доярок, рабочих. Вот стоим мы с ним у фермы, а он спрашивает не только о поголовье, надоях и сдаче мяса, а еще: «Как там доярка Нина Борисова поживает? Её муж, Виктор, также на гармошке играет? Она знатная певунья! Он ведь гармони сам делает. Ты знал об этом?». Или в другой раз рекомендует: «Вот у тебя две доярки дают надои больше всех, Спиридонова Валентина да Серкова Екатерина Семеновна, передовики? Передовики! Почему я не вижу их портретов в конторе, пусть люди гордятся своим трудом и своими односельчанами!». После этого у нас в клубе появились не просто фотографии передовиков производства, а настоящие акварельные портреты. Он мог запросто рассказать про Анатолия Иванова, который на поливных работал, про его жену Валентину, что на молоканке трудилась. Знал, что дети учатся, спрашивал, вернутся ли в село и что я для этого сделал.

Мне казалось, что он меня испытывает, экзаменует, что ли, знаю ли, какой урожай был три года назад на этом поле, знаю ли я своих сельчан. Ан нет! Он сам всё и всех знал и помнил, сколько детей, кем муж или жена работает, кто и где учился и кто замуж или жениться собирается.

Однажды, сидя с ним на берегу реки, мы говорили запросто о жизни. И я понял, что именно из этих личных мелочей, маленьких звеньев складывается моя жизнь, его жизнь, да и вообще людская жизнь, а не из надоев, строек, свалов и покосов! Честно, это стало для меня внутренним открытием, и я завел блокнот,

куда записывал все: планы, достижения, результаты, имена рабочих, даты и события, дни рождения и свадьбы...

Он был для меня наставником, и мне казалось, что относился ко мне как к сыну, и чувствовал себя четвертым его сыном.

АҚЫЛШЫ АҒА

1965 жылы Петропавл педагогикалық институтының физикалық география кафедрасына конкурстан өтіп, оқытушылық қызметке ден қойдым. Алматы университетінің физикалық география кафедрасына кандидаттық емтихан тапсырып, сонда қабылдандым. 1973 жылы Мәскеу мемлекеттік университетінде біліктілікті арттыру курсынан өтіп, онда профессор Соловьевпен диссертация жоспарын ақылдасып, Мәскеудегі Ленин атындағы кітапханадан диссертацияға қажетті материалдарды жинастырып қайттым.

Бірде ректораттан мені облаткомға, оның төрағасы Н. Ә. Болатбаевқа шақыртып жатқаны жөнінде хабарлады. Мен ол кісіні түрлі облыстық жиналыстарда президиумнан көргенім болмаса мүлдем білмейтінмін. Алайда жолдасым Ғалымжан Нұрғалиұлы ол туралы жақсы пікірлер айтатын. Себебі, ол сол кезде облыстық партия комитетінде үгіт және насихат бөлімі меңгерушісінің орынбасары болып қызмет істейтін. Ніл Әдғамұлы кабинетіне енгенімде орнынан тұрып қарсы алды. Институттағы қызмет жағдайын, үй-іші амандығын, Ғалымжан Нұрғалиұлы мен балалардың денсаулығын, өзімнің алда қандай жоспарларым бар екендігін бажайлап сұрады. Мен оның өзін өте қарапайым ұстайтынына, сөзді сендіре, анық, нақтылы сөйлейтініне, келген кісіні қысылтып-қымтырылтпай, еркін ұстауға тырысатынына, айтып отырған сөзді бөлмей, мұқият тыңдайтынына таң қалдым. Сондықтан да болар, ол кісінің қалалық атқару комитеті төрағасының орынбасары болу жөніндегі ұсынысына қарсы бола алмадым. Тек мәдениет саласын жете білмейтінімді, ал медицинаны мүлде білмейтінімді, сөйте тұра бұл салаларға басшылық жасауға қалай өрем жетеді дегендей күдігімді білдірдім. Ол менің ашық пікір айтқанымды құптап, мақтап қойды да, менің бұрын қалалық комсомол комитетінің 2-ші хатшысы болып қызмет істегенімді, басшылық қызметте тәжірибесіз емес екенімді, қала активі мені бұрыннан білетінін көлденең тартты. «Көмектесеміз, ақыл-кеңес беріп отырамыз, тек қызмет істеуге ынтаң болсын», – деді ол қоштасарда. Сөйтіп ол кісі менің алғашқы ақылшы тәлімгерім

болды және өз сөзінде тұрып, әрқашан мені қолдап, ақыл-кеңес беріп, көмектесіп отырды.

Сол жерде бірден облыстық партия комитетінің бірінші хатшысы Василий Петрович Демиденкоға телефон соқты. Сөйтіп, ол кісінің де қабылдауынан өттім. Сонсоң мен қалалық кеңестің депутаты, қалалық атқару комитеті төрағасының орынбасары болып сайландым.

Қызмет мансапты болса да, жұмысы да соншалық көп еді. Ніл Әдғамұлының сенімін ақтайын деп уақытпен санаспай еңбек еттім. Мүмкіндігінше білім беру, медицина, мәдениет, спорт, әлеуметтік қамсыздандыру мәселелерін зерттеп, игере бастадым. Қызмет барысында көптеген шараларды жүзеге асыруға, көптеген адамдармен жүздесуге тура келді. Сол тұста: «Орынбасарлық қызмет адамдармен жұмыс істеуге кең мүмкіндіктер ашады, ал ондай мүмкіндікті ешқандай да кафедра бере алмайды», – деген Ніл Әдғамұлының сөзін жиі еске алатын едім.

Біраз жыл осы қызметте істегеннен кейін, оны жете меңгергендіктен, енді маған нендей бір ескертулер бола қоймас деген ойда жүрген едім. Сондай бір күні Н. Ә. Болатбаев телефон шалды. «Демек, жұмысымда кемшілік болғаны ғой», – деп ойладым ішімнен. Сол тұста қалалық паркке қайта құрулар жүргізіліп жатқан. Тегі біреулер паркті қалыпқа келтіру жұмысына мүлдем жегіп алды деп арызданған шығар деген де ой келді. Бірақ әңгіме барысы олай болмай шықты. Ол кісі әдеттегідей амандықтан соң қызмет барысын, немен шұғылданып жатқанымды, қандай проблемалар шешу үстінде екенімді сұрады. Мен бәрін баяндап айта бастадым. Ол бастық ретінде емес, аға ретінде алдымен мені мақтап қойды да, соңынан ақыл-кеңестерін айтты және сөз арасында елеусіз ғана:

– Сені қазір Демиденко шақыртады. Оның айтқан ұсынысынан бас тартушы болма, – деді.

Телефон тұтқасын орнына қойғаным сол еді, А. Н. Пенчук звондап, мені Демиденко шақырып жатқанын айтты.

Сол жерде менің қандай жағдайда болғанымды білсеңіздер ғой. Біз Ніл Әдғамұлын сыйлайтынбыз, ал шынын айтқанда Демиденкодан қорқатынбыз.

Василий Петрович қысқа сөйледі.

– Сізді жаңадан құрылатын Киров ауданының ұйымдастыру комитетіне, сонан кейін сол аудандық партия комитетінің бірінші хатшылығына ұсынып отырмыз. Таңертеңгі рейспен

Алматыға ұшыңыз, онда Орталық Комитетте әңгімелесуден, содан кейін Д. А. Қонаевта қабылдаудан өтесіз, – деді.

Әрине, мен өз мүмкіндігімді асыра бағалағаным жоқ.

Құрамына ірі өнеркәсіп, құрылыс ұйымдары, теміржол бөлімшесі, авиация кәсіпорны, қаланың барлық дерлік тұрмыстық қызмет көрсету орындары, сауда және т.б. кіретін ауданды қалай басқармақпын? Менің негізгі мамандығым педагог қой. Алайда соның бәрін қызмет барысында меңгеруге тура келді. Сөйтіп, Киров ауданын 14 жыл басқардым, сол жылдары 6 рет партия конференцияларын өткіздім. Сол жылдар ауыр тигенімен, өмірімнің еңбір сәулетті де сәтті өткен жылдары деп есептеймін.

Шынында да, жұмыстар ұшан-теңіз болатын. Сол жылдары қаншама құрылыс нысандары бой көтерді десеңізші. Солардың көпшілігі халықтық құрылыстар болды. Кейбіреулерін атар болсақ, сол тұстарда облыстық атқару комитетінің үйі (қазіргі облыстық әкімдік үйі), саяси оқу үйі, аудандық партия комитетінің үйі, облыстық драма театры, «Есіл» мейрамханасы, әуежай үйі, қалалық сүт зауыты, «Динамо» фабрикасы, сыра зауыты салынды. Автовокзал, теміржол вокзалы, былғары, С. М. Киров атындағы шағын литражды двигательдер зауыттарына қайта құрулар жүргізілді. Осы нысандардың құрылысы тікелей Ніл Әдғамұлының бақылауында болды. Ондағы жұмыстар күні-түні жүргізілді. Ал, олардағы лездемелер кешкі сағат 9, 10-дарда өткізілетін. Жаз күндері кешкі сағат 11-де ауданды аралайтынбыз. Бұл нысандар тек облыстың бірінші басшыларының ғана емес, сонымен бірге республика басшыларының да назарында болған еді.

Мәселен, сыра зауыты өзінің қуаты жағынан республика көлемінде ең үлкен кәсіпорын болатын. Оның құрылысын Д. А. Қонаев өзі келіп көрді.

Тағы бірде таңертең Ніл Әдғамұлы телефон соқты. Жұмыс жайын, былғары зауытында болғанымды сұрады. Өйткені, соның алдында ғана ол зауытқа қайта құрулар жүргізіліп, онда жаңа жабдықтар орнатылған болатын.

Мен зауытта болғанымды айттым. Ол кісі: «Онда қазір тез зауытқа бар, онда директор екеуің Н. Ә. Назарбаевты қарсы аласыңдар. Ол кісі қайта құрулардың қалай жүргізілгенін, қанша өнім шығарылатынын көріп, өнім сапасымен танысқысы келеді. Таныстырушы сен боласың. Цифрларды білесің ғой, білмесең жазып ала бар», – деді. Мен қиналыс білдіріп:

– Мен кейбір цифрларды ұмытып қалсам Шандров айтып жіберер (сол кезде Т. К. Шандров облыстық партия комитетінің хатшысы өнеркәсіп пен көлік салаларына жетекшілік ететін), – дедім. Өйткені, республикадан келген лауазымды адамдардың жанына облыстық партия комитетінің тиісті сала бойынша хатшысы еріп жүретін.

Ніл Әдғамұлы даусын өзгертіп, байсалды түрде:

– Қазір әзіл айтатын уақыт емес. Ол кісі жанына обкомнан да, қалалық партия комитетінен де ешкімді ертпейді. Тек аудандық партия комитетінің бір хатшысы ғана қасында болуын қалайды.

Нұрсұлтан Әбішұлы ол кезде жас болатын және соңынан «көш» ертіп жүруді жаратпайтын. Мен әбден қысылдым.

– Ніл Әдғамұлы, мені ауырып қалды деп айта салсаңыз қайтеді? – деп қиылдым. Ол болса маған қайрат бере сөйледі.

– Керекті цифрларды жазып ал да, директорға телефон соқ. Сөйтіп екеуің зауытты көрсетіңдер.

Міне, сөйтіп мен болашақ Президентпен бетпе-бет осылайша кездескен едім. Ол зауытты тері қабылдайтын учаскеден бастап дайын өнім шығаратын жерге дейін түгел аралап, көріп шықты. Өнім сапасы ол кісіге ұнады. Сөйтіп соңында директорға ризашылығын білдіріп: «Жарайсың!» – деп мақтап та қойды. Ал, сонда болған тілшілерге суретке түсіруге рұқсат берген жоқ.

Ніл Әдғамұлымен тағы бір кездесуім есіме түсіп отыр. Бірде өзіне шақырып алып:

– Сіздің ауданнан Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің идеология жөніндегі хатшысы С. Имашевті Жоғары Кеңеске депутаттыққа кандидат етіп ұсынамыз. Оған арналған жиналысты өзін ашып жүргізесің, – деп бірқатар ақыл-кеңестерін айтты. Жиналыс жақсы өтті.

Ніл Әдғамұлымен әрбір кездесу мен үшін үлкен оқиға, мектеп еді. Тағы бірде В. П. Демиденкоға шақыртты. Келсем, ол кісінің кабинетінде Ніл Әдғамұлы мен жазушы Ғабит Мүсірепов отыр екен. Василий Петрович Ғабит ағаға мені таныстырып, менің атыма біраз жылы сөздер айтты. Сол жерде Н. Ә. Болатбаев:

– Бұл кісі сіздің қарындасыңыз – керейқызы. Өте бақытты адам. Өйткені, Сәбит, Ғабит сияқты ағалары бар, – деп сөз қосты. Бұл сөз әзіл түрінде айтылса да, маған сондай әсер қалдырып, ішім жылып, жүрегімді мақтаныш сезімі кернеді.

Ғабит аға менімен түрегеп тұрып амандасып:

– Саған ер кісінің атын қойған да әке-шешен осындай қызмет істеп, ер адамның жұмысын атқаратыныңды біліп, көрегендік жасаған екен, – деп сол арада қолма-қол орысшаға менің атымды аударды. Ніл Әдғамұлы мен Василий Петровичке қарап: «Ораз – ер кісінің аты. Ал, Оразбике деген – еркек атты әйел», – деп түсіндірді. Сол кезден бастап Ғабит ағамен қашан кездесем де: «Еркек атты хатшы әйелдің хал-жағдайы қалай?» – деп амандасатын.

Ніл Әдғамұлы мені кабинетіне бірнеше рет қана шақырды. Оның көбінде жұмыстың жай-жапсарын сұрап, ақыл-кеңестер беретін. Көбіне жұмыс барысын телефон соғып біліп отыратын.

Кезекті бір шақырғанында келсем, кабинетінде Бибігүл Төлегенова отыр екен. Бізді бір-бірімізге таныстырғаннан кейін:

– Бибігүл, Сізді Қазақстанның бұлбұлы екеніңізді елдің бәрі біледі, ал мына кісі біздің Киров аудандық партия комитетінің бірінші хатшысы, іскер, өткір де өжетті, тіпті одан кейбір ерлердің өздері қорқады, – деп менің атыма мақтау сөз айтып, әйелге ауыр тиетін жұмыстың қиын учаскесінде табысқа жете беруіме тілектестік білдірді.

Содан кейін Ніл Әдғамұлы маған Бибігүлге Киров атындағы зауытты таныстыруды тапсырды. Зауытты аралап жүріп, бір үлкен цехқа келдік. Онда 400-дей адам еңбек етеді екен. Бәрі түреге тұрып қарсы алып, гүл шоқтарын тапсырды және өздеріне Бибігүлдің бір ән салып беруін өтінді. Бибігүл маған бұрылып:

– Мұнда ешқандай музыка аспабы көрінбейді. Музыканың сүйемелдеуінсіз қалай ән саламын? – деді. Мен:

– Сіздің халық әртісі атағыңыз бар ғой. Ендеше мына халыққа да музыка аспабының сүйемелінсіз қарапайым халық тілінде айтып беріңіз, – дедім. Ол күлді де, халықтың ду қол шапалақтауы үстінде бірнеше әндер айтып берді. Зауыттан шыққан соң оның өзі де:

– Бірінші рет халық арасында осылайша қарапайым түрде ән салдым, – деп толғаныс білдірді.

Әдетте Ніл Әдғамұлы осындай жеңіл тапсырмалар берерде мені өзіне шақыртатын. Бір жолы Сафуан Шаймерденов келгенде шақырып алып, жерлес жазушыға бір зауытты көрсетіп, оқырмандармен кездестіруді тапсырды. Ол кездесу де жақсы өтті. Онда жазушы өзінің творчестволық жоспарлары жайында жан-жақты айтып берді.

Бір жылы «Оқжетпес» санаторийінде демалдым. Менің демалатын уақытым бітуге таяп қалған еді. Сол кезде онда демалуға

Ніл Әдғамұлы да келді. Бұл нағыз халықтың ең көп келетін маусым айы еді. Сол себепті Алматыдан ғалымдар, ғылым докторлары, профессорлар, Орталық Комитет пен Министрлер кеңесінің лауазымды қызметкерлері, соғыс және еңбек ардагерлері демалып жатты. Менің бір таңқалғаным, сол лауазымды адамдардың бәрі дерлік біздің Ніл Әдғамұлын білетін болып шықты. Ол кісінің өзі де солардың әрқайсысын аты-жөндерімен атап, кімнің қашан, қандай тақырыпқа диссертация қорғағанына дейін сұрап жатты.

Қазақстан Компартиясының съездерін қалай еске алмассың. Мен XIV, XV, XVI съездердің делегаты болдым. Сол съездер 4 ақпан күні ашылатын. Осы жерде де Ніл Әдғамұлы өзіне тән жарасты әзілмен Василий Петровичке: «Съезд біздің үш қызметкердің – Мәркен Ахметбековтің, Оразбике Сақтағанованың және В. Савченконың туған күн мерекелеріне орайластыра ашылып отыр», – деді.

Съездің алғашқы жұмыс күні аяқталған соң біз Ніл Әдғамұлынан кешке «Қазақстан» мейрамханасынан ас ішуге рұқсат сұрап, оған Василий Петровичті ала келуін өтіндік. Туған күн кеші өте қызықты да көңілді өтті. Бұлар өмір бойы есте қаларлықтай туған күндер еді. Мен осы съездерде өзімнің 40, 45 және 50 жасқа толған мерейтойларымды атап өттім. Үкімет тарапынан құттықтаулар болып, елден, өз ұжымдарымнан да съезге менің атыма құттықтаулар келіп түсті.

Тағы бір жай еске оралады. Ол кезде «Орақ пен Балға достығы» деген ұранмен жыл сайын орақ науқанына қаладан жүздеген адамдар қатысатын. Әрине, жұмыс болған соң кемшіліксіз болмайды. Сондай сәттерде кейбір басшылар обкомның бюросында талқыланып, онда барлық бюро мүшелері сөйлеп, қатты сөздер айтылып, ол басшыны жұмыстан босату керек деген пікірлері де айтылатын. Сол бюро отырыстарына қатыса жүріп, ол кісінің ешқашан дауыс көтергенін, біреуге ұрысқанын естіген емеспін. Әдетте ол кісі ең соңында сөйлейтін. Тағдыры қыл үстінде тұрған адамнан:

– Жұмыс істегің келе ме? – деп сұрайтын. Әрине, жауап «Істегім келеді» болатын. Сонда ол бюро мүшелеріне және Василий Петрович Демиденкоға қарап:

– Кәне, бұл кісіге істі түзеуге тағы бір мүмкіндік берейік, өзін тағы бір қырынан көрсетіп көрсін, – деп талайды жұмыстан босатудан құтқарып қалған еді.

Ол кісі менің әрбір демалыстан оралғанымда немесе обкомның бюросында кездескенде қалай демалғанымды, қай жерде болғанымды, ол мен болған нешінші шет ел екенін сұрайтын. Өйткені, Ніл Әдғамұлы менің шетелге баруымды сұрайтын. Менің шетелге баруды жақсы көретінімді білетін. Бір жолы кезекті бюро мәжілісінен соң әдеттегі қуақы мінезімен әзіл араластыра, Василий Петровичке қарап:

– Оразбике дүние жүзінің ондаған елдерінде болып, біздің Қазақстанымыз, оның ішінде Солтүстік Қазақстан облысы атынан елімізді таныстырды. Оның осынау еңбегін ескеріп «Халықтар достығы» орденімен марапаттауға болар еді, – деді. Кейіннен мен осы орденмен марапатталдым да. Мен бұл орденді мақтан тұтамын және жоғары бағалаймын.

Ніл Әдғамұлының зердесі, есте сақтау қабілеті керемет еді. Ол бүкіл облысты, әрбір елді мекенді, әрбір кәсіпорынды, ондағы басшы және еңбек адамдарын аты-жөндеріне дейін жатқа айтатын. Әсіресе, ол аға ұрпақ өкілдеріне өте бір ілтипатпен қарайтын. Олардың аты-жөндерін атап, қалай тұрып жатқандарын, қандай көмек көрсетілгенін сұрап, біліп отыратын. Барлық өткізілетін мәдени шараларға оларды шақырып, қатыстырып отыруды міндеттейтін. Олармен өзі де жиі кездесіп, денсаулық, тұрмыс жағдайын, жас басшылардың оларға қамқорлығы жайында сұра отыратын. Егер өзі білетін қарттардың бірі белгілі бір шараға келе алмай қалса, ол шақырылмай қалды ма, әлде ауырып қалды ма деп сұрап, кайткенде де ол адамның жағдайын білуге тырысатын.

Ніл Әдғамұлын тірі кезінде де халық қатты сыйлайтын. Арамыздан кеткен соң да оған деген халық құрметі кеміген жоқ. Ал, маған ол туған адамдай жақын, қамқор, ақылшы, ұстаз болған еді. Жатқан жері жайлы, топырағы торқа болсын. Артында қалған Мәриям жеңгей мен балаларына мықты денсаулық, ұзақ ғұмыр тілеймін. Әсіресе, ол кісінің Гүлжан есімді қызын өте жақсы көремін.

Естелік соңында бір ұсыныс айтқым келеді. Мен көп жыл республиканы басқарған Дінмұхамет Ахметұлы Қонаевтың мұражайы ашылғалы жатыр дегенді естідім. Мұндай құрметке халық сүйіспеншілігіне бөленген адамдар ғана ие болады ғой. Біздің Ніл ағамыз да облыста сондай қадірменді басшы болған еді. Сондықтан оны мәңгі есте қалдыру үшін облыстың мұражайында ол кісіге арналған бір бұрыш ашылса дұрыс болар еді.

ЖАМАЛИЕВ У.Ж.,
помощник председателя облисполкома
Н. А. Болатбаева в 1972-1976 годах

УЧИТЕЛЬ ЖИЗНИ

Второго июля 1972 года секретарь приемной директора ГПТУ-24 мне сказала, что «сегодня Вас приглашают в облисполком на собеседование». Для меня это было неожиданно, так как об облисполкоме я имел общие представления как об органе государственной власти. Зашел в здание, подошел к старшине милиции на вахте, сказал, что меня пригласили в облисполком, к кому, не знаю. Старшина посмотрел записи в каком-то журнале, сказал, что мне нужно к ответработнику по кадрам Клокову, назвал номер кабинета на третьем этаже. В принципе, я знал это здание, где размещались обком партии, облисполком и обком комсомола, где я работал в 1966–1969 годах. Постучался в дверь кабинета Клокова, услышав «Войдите», зашел в кабинет. Со своего места за столом поднялся высокий мужчина лет около пятидесяти, поздоровался за руку, предложил сесть у приставного стола. Не спрашивая, кто я, тем более документы, он положил передо мной бланк справки-объективки, лист пустограммы для автобиографии. Спросил:

- Ручка есть?
- Есть, – ответил я.
- Заполняйте не спеша, пока я вернусь.

Закрыв свой сейф, вышел из кабинета. Каллиграфическим почерком я заполнил справку, написал автобиографию. Пока я заканчивал процедуру с бланками, Клоков вернулся. Открыл сейф, достал красную папку, положил туда мои труды и еще доложил какой-то бланк. Сев на своё рабочее место, он заговорил со мной, переходя на ты. Мне стало легче от простого общения.

– Тебе предлагается работа в должности инструктора организационного отдела облисполкома. Сейчас я ознакомлю председателя с твоими документами, потом пойдем на собеседование с руководителями отделов, заместителями председателя облисполкома. Окончательное решение примет председатель.

Я заметил, что ты не доставал ни паспорта, ни партбилета, следовательно, ты заполнил бланки по памяти, так?

– Да, я всё помню.

– Хорошо, жди. Я пошел к председателю. Буду недолго, затем пойдем знакомиться с руководством.

Клоков пришел не быстро, а где-то через полчаса. Зашел без папки, за стол садиться не стал.

– Пойдем к председателю.

Через приемную мы зашли в кабинет. Несмотря на отсутствие личного знакомства, я узнал Неля Адгамовича Болатбаева, которого видел ранее в Сергеевском районе, на собрании партхозактива в Петропавловске. Не все руководители даже меньшего ранга при входе человека встают с рабочего кресла и встречают пришедшего за пределами стола. Поздоровавшись за руку, он предложил сесть за большой стол для заседаний, сам сел напротив, а не во главе стола. Затем он, поблагодарив Клокова по имени-отчеству, отпустил его. Мы говорили на казахском, местами на русском по мере необходимости. На память я не жалуюсь, но сколько времени мы проговорили, я не помню. Было просто, интересно, что беседа длилась, наверное, несколько десятков минут. Я заметил, что папка лежала раскрытой на его рабочем столе. Из вопросов и интересов с его стороны понял, что он знает обо мне не меньше моего. По телефону он пригласил Клокова и поручил ему определить меня с местом работы в кабинете его помощников. По молчаливой реакции Клокова я понял, что председатель принял свое решение по моему трудоустройству. С этими словами он пожелал мне успешной работы в новом коллективе.

Я стал помощником председателя исполкома Северо-Казахстанского областного Совета народных депутатов Болатбаева Неля Адгамовича. Под его руководством я работал свыше четырех лет и, забегая вперед, признаюсь, что жизни учился у него, скромного, деликатного, дружелюбного руководителя высшего звена Советской власти. Сравнивая Болатбаева с его преемниками Турсунбаевым и Гартманом, могу высказать личное мнение, что они как руководители такого ранга не стоят даже мизинца Неля Адгамовича. Возвращаясь к повседневному графику работы помощника, которому меня натаскивал мой напарник Вячеслав Иванович Хренов. Решительный, резкий в движении Вячеслав разнообразил нашу размеренную жизнь. Порой

казалось, что он своей неуёмной энергией может разрушить всё окружающее. Нель Адгамович улыбался резким поступкам Хренова, поговаривая, что он скоро станет медлительным и ласковым другом. Не за глаза он говорил о Вячеславе как о надежном, порядочном и честном человеке. Такая оценка подчиненного работника начальником говорит о большом опыте в жизни, знании человеческой души.

Объем работы руководителя облисполкома определить невозможно, так как она безгранична. Ежедневно поступало, как мы говорим, столько почты документов, служебных и личных писем, заявлений, официальные документы, оперативки, сводки и множество других документов. Десятки документов, поступающих ежедневно, нужно не только отсортировать, но прежде всего изучить, затем группировать по срочности, важности, направлениям, близким по отраслям. Положить документы в несколько папок и кучу папок положить на стол председателю проще простого. В первом полугодии я попался на том, что не все материалы изучил, о некоторых не имел представления. Что характерно, шеф не повышал голоса, не матерился, как бывает у некоторых начальников даже более низкого ранга. Своё недовольство уровнем нашей работы он высказывал иносказательно. Я сознавал свое упущение, но не мог возразить, казалось бы, незначительному замечанию начальника. По сводкам УВД задавал вполне уточняющие те или иные вопросы, на которые я должен был ответить, знать суть события.

– Знаешь, оперативки и сводки может занести секретарь приемной, даже уборщица, правда?

В ответ – молчание. В период уборочной страды, как обычно, курьер принес сводку по уборке урожая из статистического управления. Одновременно принесли оперативку из УВД. Обе данные в папку, с чувством исполненного долга положил на стол Неля Адгамовича. Не успел дойти до своего рабочего места, раздался звонок прямого телефона.

– Зайди, – услышал его голос. – Ты уточнял, почему рефакция сегодня составляет двенадцать процентов?

– Не дозвонился, – ответил я.

Он молча набрал по телефону номер, поздоровавшись, задал вопрос собеседнику.

– Вчера рефакция составляла два и одну десятую процента, какая напасть подняла её почти на десять процентов?

Пауза. Разговор осуществлялся по громкой связи. Раздался голос начальника облстатуправления Золотилина.

– Нель Адгамович, ради бога извините, произошла досадная ошибка со стороны машинистки. Она запятую поставила не на том месте. Мы сейчас принесем новую сводку.

– Не надо новой сводки. Вы напугали всю область, что двенадцать процентов урожая пошли псу под хвост.

Завершив разговор с Золотилиным, он спросил меня: «Ты созванивался с ЦСУ?». Я признался, что не звонил.

– Хорошо что не обманул, всегда говори правду, какой бы она ни была. – Эти слова я запомнил на всю жизнь. – И еще запомни, что «вертушка» на твоём столе стоит не для красоты, а для оперативной работы. По ней ты можешь звонить любому руководителю любого ранга. Разумеется, по важному делу, для выяснения или решения серьезного вопроса, не для показа служебного положения моего помощника. Ты ведешь разговор от моего имени или по моему поручению. Соблюдать такт, не давить на собеседника. Слова Владимира Ильича Ленина: «Не унижай человеческое достоинство подчиненного, ибо он тебе тем же ответить не может». Эти слова актуальны всегда, на всех уровнях. Руководители области всегда на виду, в какой-то степени под контролем наши слова, наши действия. Ошибаться нельзя, каждая ошибка может стоить снижения авторитета власти – облисполкома. Следовательно, я подвел орган власти, который я возглавляю. Как видишь, ошибешься ты, эту ошибку воспримут как мою ошибку. Так что, ошибки недопустимы.

Его учение дало свои результаты на собрании партийно-хозяйственного актива Булаевского района в феврале 1974 года. На таких собраниях в районах обязательно присутствовали члены бюро обкома партии, выступали от имени обкома партии и облисполкома. С докладом выступил первый секретарь райкома партии, выступили директора совхозов, секретари парткомов, депутаты районного Совета народных депутатов, механизаторы. По их выступлениям в районе все было хорошо, успехи по всем направлениям хозяйствования. Выступление Неля Адгамовича было конкретным, обоснованным, содержало критику по приведенным в докладе и выступлениях цифрам и фактам. С мест в зале раздались реплики несогласия с данными в выступлении председателя. Выступление на собрании отрабатывали еще накануне втроем: Каскеев Заит Тлеубаевич, я и Нель Адгамович.

Естественно, заключительную точку ставил председатель. Когда готовили выступление, мы собрали данные по всей экономике Булаевского района из информации райкома, райисполкома, райсельхозуправления и данные облстатуправления. Председатель постоянно твердил, что законными являются только данные статистического управления. Выступление его строилось на данных именно государственного статистического управления области. Я, как было отработано, сидел в левом кресле первого ряда. Уловив взгляд шефа, аккуратно разложил официальный отчет ЦСУ, данные по району, которые значительно отличались от государственной отчетности. Как прилежный ученик я прошел по запасному проходу на сцену, разложил данные так, чтобы ему было удобно изучить и дать должную оценку.

В присущей ему манере Нель Адгамович деликатно и с юмором прошелся по критическим замечаниям и репликам. Наступила такая тишина, что было слышно, как выжившая в теплом зале муха летала над президиумом, издавая своеобразный звук. Это была победа разума над частными эмоциями. Здесь нужно отметить, что подобную практику председателя в последующие годы членам бюро обкома партии рекомендовал первый секретарь обкома Василий Петрович Демиденко.

Тому, чтобы найти взаимопонимание с руководителем, способствовало его требование говорить только правду, какой бы она ни была. Нужную информацию необходимо представить своевременно, в полном объеме, без каких-либо дополнений и искажений. Так, в конце ноября 1972 года случился пожар в новом здании областного драматического театра имени Н. Погодина. На 17-18 декабря было намечено проведение отчетно-выборной партийной конференции области. Строители завершали внутреннюю отделку, осуществляли установку театральных кресел. Разумеется, ущерб был немалый, но не критичный. Пожар потушили, приступили к ликвидации последствий. Буквально у театра прошла оперативка с участием зампредов облисполкома, секретарей обкома партии, руководства города. Были определены мероприятия по восстановлению утраченных и испорченных предметов. Не могли определиться, кто сообщит первым руководителям области Болатбаеву и Демиденко, которые находились в Алма-Ате на пленуме ЦК Компартии Казахстана и в последующем должны участвовать на очередной сессии Верховного Совета. Поняв, что совещание может затянуться надолго, я сказал

собранным, что как помощник я обязан проинформировать шефа о ЧП. С этим решением все согласились.

Естественно, я знал расписание Неля Адгамовича, во сколько он встает. Это около семи утра. В шесть тридцать я набрал номер телефона его комнаты, услышал его неприслушавшийся голос. Доложил о пожаре, намеченных мерах.

– Больше других ЧП нет? Демиденко сообщили?

Я ответил, что нет. Как в воду глядел его вопрос о ЧП. Буквально через месяц я сообщил ему о пожаре во втором корпусе завода им М. И. Калинина. Правда, мои пожарные информации вспомнил В. П. Демиденко в охотничьем доме Ленинского района.

– Нель Адгамович, Вам надо с собой брать помощника во все командировки в столицы Казахстана и Союза. Лучше бы не были его тревожные сообщения. Это шутка. Кто посмеет или решится сообщить о неприятностях, кроме Узбека Жамалиевича? Хорошее воспитание молодого сотрудника Вы осуществили, Нель Адгамович. Уверен, он Вас не подведет. – Насколько я понял, они мои действия о двух пожарах годами раньше оценили положительно.

Однако я заговорил об охотничьем доме. На охоту мы ездили ежегодно в середине сентября в выходной день. Предварительно я приобретал три именные путевки в охотобшестве по три рубля за одну путевку: Болатбаеву, Демиденко и на себя. Охотились на гуся трое – Козлов Ю. Н., госохотинспектор, фамилию которого не помню, и я. А вот первые руководители за периоды охотничьего сезона не сделали ни одного выстрела. Тут нужно сделать отвлечение на другой объект – резиденцию облисполкома «Пёстрое». В девяностых годах появились «псевдописатели и псевдожурналисты», которые обливали грязью руководителей области, республики, словно они были наблюдателями и участниками оргий, пьянок и других недостойных поступков. Я был свидетелем встреч высоких гостей из Алма-Аты. Динмухамед Ахметович Кунаев, Сабир Билялович Ниязбеков, Ашимов Байкен Ашимович, три руководителя государства, которых встречали руководители области, районов и жители областного центра. Общение, рукопожатия, порой объятия ветеранов Великой Отечественной войны, коллег по прежней работе и однокашников по институту. Даже при большом желании нельзя было поднять бокал шампанского или рюмку водки. Поэтому придуманные гадости «писателей и журналистов» считаю гнилью, исходящей

из гнилой пасти. Серьезного подхода требует осуществление депутатских полномочий. Как депутат Верховного Совета Казахской ССР Н. Болатбаев должен осуществлять реализацию наказов избирателей, своевременно информировать население о ходе выполнения намеченных мер по реализации. Кроме этого, осуществлялся прием граждан по личным вопросам, внимательно изучались письменные обращения, заявления по самым различным жизненным проблемам. Ни одно обращение, даже устное, он не оставлял без внимания. К строгости в этом деле мы с В. Хреновым привыкли. «Если вы упустите из виду какую-то просьбу или обращение, даже если они не реализуемы, нас сочтут болтунами и мы лишимся доверия людей». Депутатские выплаты в сумме 50 рублей получали Вячеслав Иванович или я в зависимости от ситуаций, связанных с командировками. Депутатские использовались на приобретение ручек, бумаг, конвертов, словом, на канцелярские расходы. Семья жила скромно на одну зарплату Неля Адгамовича в 400 рублей, не шикавала и не бедствовала.

Еще многое можно было сказать о своем начальнике. Думаю, полное взаимопонимание, доверие сложилось в близком окружении в лице Каскеева Зайта Тлеубаевича, Василия Каримовича Токушева, Вячеслава Ивановича Хренова (по прозвищу ВИХР, которое мы с Зайтом Тлеубаевичем дали ему) и меня. Слаженности в работе требовал начальник, которую мы осуществляли с удовольствием. После выхода на заслуженный отдых Нель Адгамович не мог сидеть без дела, он проводил серьезную общественную работу. Он не оставлял меня без внимания, звонил мне на работу, интересовался рабочим процессом, давал добрые советы. Приглашал в гости домой, знакомил с интересными людьми. Искреннее добродушие проявляла его супруга Мариям Аманжоловна, мать троих сыновей и дочери Гульжан. Старший сын Кадырбек Болатбаев оказался моим лечащим травматологом в третьей городской больнице, куда я попал с переломом ключицы в августе 1977 года. Дочь Гульжан стала подругой моей супруги Азии Коспановой.

По общему наблюдению ветераны Великой Отечественной войны живут в среднем до 90-94 лет. Для многих стала неожиданностью его преждевременная смерть в августе 1996 года в возрасте 74 лет. Тем не менее род Болатбаева живет в его детях, внуках и внучках. В моей памяти он жив как мой учитель жизни.

Наталья Никифоровна
ЗАКИРЧЕНКО

НАВСЕГДА ОСТАНЕТСЯ В НАШИХ СЕРДЦАХ

Нель Адгамович был удивительно умный и талантливый руководитель. В 1980 годах я работала в Бишкульском районном финансовом отделе, который являлся основным отделом исполнительной власти. При переводе в областной финансовый отдел не обошлось без поддержки и рекомендации Неля Адгамовича, я была в резерве как член обкома компартии. Заведующим областным финансовым отделом был Апретов Алексей Дмитриевич, очень спокойный, грамотный и работоспособный специалист. Алексей Дмитриевич всегда мне доверял принятие и решение финансовых вопросов, которые сначала должен был одобрить и подписать секретарь облисполкома Водянов Борис Андреевич. Он был очень требовательным и строгим секретарем, потом можно было смело идти к Нелю Адгамовичу.

Как сейчас помню его образ – аккуратный, только в белоснежных рубашках и всегда в строгом черном костюме. Вспоминается проведение им заседаний исполкома. На столе кипы документов, но если понадобится в данную минуту востребованный документ, то он мог из этой кипы сразу же взять в руки. А ведь их то было: 153 только сельских поселковых совета и аналогично совхозов и колхозов. Это был человек с удивительной памятью и работоспособностью!

Впоследствии Нель Адгамович работал в Агропроме, где был не менее грамотный и умный руководитель Штейн Аркадий Маркович, с которым я также работала в Бишкуле. И вот частенько так получалось, что мы вместе возвращались с ним домой, так он и пошутит, и разумным оказывался собеседником.

В Москве скончался отец первого секретаря обкома партии Василия Петровича Демиденко и было поручено возглавить комиссию от области Нелю Адгамовичу. Поездка эта оказалась трагической и невосполнимой утратой. По приезде домой его состояние ухудшилось, были приняты все меры по спасению, но сердце не выдержало.

10 августа 1996 года его не стало в возрасте 73 лет.

Северо-Казахстанская область понесла тяжелую утрату. В день похорон, кажется, вся область прощалась с неординарным человеком, руководителем с большой буквы, в подтверждение тому было море цветов и венков.

Светлая память о Неле Адгамовиче навсегда останется в сердцах всех казахстанцев.

Б. ИСЕНОВ,
член президиума городского совета ветеранов

ПРЕЖДЕ ВСЕГО – ЗАБОТА О ЧЕЛОВЕКЕ

То, чего мы достигли, не пришло само собой. Это результат большого труда миллионов людей, возглавляемых яркими личностями. К числу таких личностей можно отнести политического деятеля и хозяйственного руководителя Неля Адгамовича Болатбаева, 100-летие со дня рождения которого отмечается в эти дни.

До личного знакомства я слышал немало о нем. Его характеризовали как грамотного, знающего свое дело, проницательного и требовательного руководителя. Спустя некоторое время мне довелось близко познакомиться с Н. А. Болатбаевым, посчастливилось работать под его руководством.

В то время я был инструктором обкома комсомола. В январе 1966 года меня неожиданно пригласили на беседу к первому секретарю обкома Компартии Казахстана Василию Петровичу Демиденко. Он минут сорок подробно расспрашивал меня о положении дел в комсомольских организациях, настроении молодежи. В заключение Василий Петрович сказал, что бюро обкома рекомендует меня на должность первого секретаря Сергеевского райкома комсомола. Безусловно, это меня крайне озадачило. Я понимал, что должен не просто возглавить комсомольскую организацию района, но и добиться положительных перемен в работе с молодежью. Тем более что моего предшественника освободили от руководства районной комсомольской организацией за недостатки в работе.

Меня избрали первым секретарем райкома комсомола. Тогда и состоялось непосредственное знакомство с Н. А. Болатбаевым, который был первым секретарем Сергеевского райкома партии. Я как новый руководитель районной молодежи в дальнейшем почти ежедневно встречался с ним, общался и советовался, решая многие наболевшие вопросы молодых хлеборобов, животноводов, механизаторов, строителей и учащихся. От того, как они работают, учатся, как они включаются в решение социально-экономических задач, зависело многое в реализации стоящих перед районом задач.

В этой работе комсомольцы и молодежь района постоянно чувствовали отеческую поддержку и заботу со стороны Неля Адгамовича Болатбаева. Он уделял пристальное внимание воспитанию у молодежи любви к труду, при этом строго следил за налаживанием бытовых условий. Своими поступками он вселял в молодых людей уверенность, энергию, вдохновлял их на успех. Нель Адгамович активно участвовал в работе комсомольских конференций и пленумов, давал дельные советы.

По просьбе бюро райкома комсомола и при непосредственной поддержке Н. А. Болатбаева Совет министров Казахской ССР переименовал совхоз «Новопокровский» в совхоз им. 50-летия ВЛКСМ – в честь юбилейной даты. Почему именно этот совхоз? А потому что его комсомольская организация считалась одной из лучших в области. Она по численности была самой крупной в районе. Здесь молодежь не только хорошо трудилась, но и активно участвовала в общественной жизни, в спорте, художественной самодеятельности.

Мне запомнился телефонный звонок Болатбаева в райком комсомола. Комсомольская организация одного из совхозов на какое-то время остались без вожака. Нель Адгамович высказал беспокойство по этому поводу, и дня через три комсомольцы совхоза избрали секретаря.

С каждой новой встречей я все больше и больше убеждался в его высочайшей эрудиции и компетентности, человечности, требовательности к себе и другим. Его стиль и методы работы перенимали руководители совхозов, предприятий и организаций, партийные и советские работники.

Сергеевский район был одним из наиболее отдаленных от областного центра и железнодорожных станций. А это в условиях отсутствия нормальных дорог и надежной связи создавало немало трудностей в организации строительства, внедрении новой системы земледелия, последовательного развития животноводства. Полным ходом шло сооружение сергеевской плотины и водохранилища, Октябрьского водозабора и Целинного водовода, которые должны были дать воду в новые и старые села нашей и соседней областей. Райцентр Марьевка попал в зону затопления и нужно было его перебазировать в Сергеевку, которая строилась на берегу будущего Целинного моря. В районе были организованы строительный трест, Ишимское СМУ, работали многочисленные предприятия и организации.

Все это требовало повседневного внимания, четких решений и действий райкома партии, его первого секретаря. И Нель Адгамович прекрасно справлялся с труднейшей задачей, показывая пример и в делах, и в человеческих отношениях. В конце 1970 года Н. А. Болатбаев был выдвинут на должность председателя Северо-Казахстанского облисполкома, где еще больше раскрылись его организаторские способности и человеческие качества.

Здесь Нель Адгамович особое внимание обращал на вновь созданный Жамбылский район. Знаю это, потому как в то время работал в Жамбылском райкоме партии. Район был трудным, в отдельных хозяйствах получали низкий урожай, не развивалось должным образом животноводство, слабо велось строительство жилья, дорог, объектов производственного назначения. Не хватало питьевой воды. Возникла масса различных хозяйственных вопросов при создании нового райцентра в Благовещенке, которые надо было решать с помощью вышестоящих органов. И район получил огромную поддержку со стороны облисполкома, его председателя. Для строительства Благовещенки по инициативе Болатбаева и при его непосредственной поддержке было мобилизовано девять мехколонн из других районов области, оперативно решались вопросы обеспечения объектов строительными материалами. Нель Адгамович сумел добиться через союзные министерства, чтобы строящийся водовод от Пресновки до Кургана прошел через село Благовещенку, что решало проблему обеспечения населения питьевой водой. В мае 1981 года меня назначили помощником председателя облисполкома. Так началась новая поучительная для меня работа с Нелем Адгамовичем. Помощнику следовало быть оперативным, быстрым на подъем, уметь своевременно и качественно выполнять поручения председателя. Об этом он всегда напоминал и требовал этого.

Бывало всякое. Порой случались у меня неприятности: что-то упустил, не так выполнил поручение. Однако Нель Адгамович никогда не повышал голос, не унижал достоинство работников. Он просто советовал лучше вникать в работу, обогащать себя знаниями и правильно анализировать свои поступки. Он знал истинное положение дел на каждом участке, поэтому провести его было невозможно.

Нель Адгамович хорошо разбирался в людях, умел оценить способности каждого. Это был человек с удивительной памятью,

свободно оперировал фактами, цифрами, именами сотен руководителей и рядовых тружеников. Он знал нужды людей. Его богатый жизненный опыт, незаурядные организаторские способности помогали создавать в рабочих коллективах хороший настрой.

Бывая на местах, он обязательно встречался с главными специалистами совхозов, интересовался вопросами по курируемым отраслям, тем самым изучал компетентность каждого из них. В результате такого анализа работы кадров многие при поддержке Неля Адгамовича выдвигались на более высокие должности.

Человек аналитического склада ума, он требовал от руководителей районов и хозяйств конкретных, экономически обоснованных отчетов о выполненной работе. А для этого советовал, помогал постоянно повышать профессиональный уровень, больше читать профессиональную литературу, газеты.

По инициативе Н. А. Болатбаева руководители районов, многих совхозов завели у себя так называемый «блокнот-справочник», в котором можно было найти подробные экономические показатели каждого района, каждого совхоза. Такой блокнот-справочник был заведен и у председателя облисполкома.

Однажды во время уборки урожая Нель Адгамович приехал в одно из хозяйств Жамбылского района. Вечером, после знакомства с ходом уборки он собрал главных специалистов. Сравнивая работу хлеборобов в текущем и предыдущем годах, он поинтересовался у директора о некоторых экономических показателях. Директор затруднился ответить. Тогда Нель Адгамович достал свой блокнот-справочник и передал руководителю хозяйства, чтоб тот посмотрел свои данные. Поняв, в какое положение попал директор, Болатбаев перевел разговор в шутку, но посоветовал завести блокнот, подобный тому, что был у него самого. Нель Адгамович всегда был готов оказать помощь, выполнить просьбу. Однажды во время уборки урожая мы посетили совхоз «Карагандинский» Возвышенского района. Директором совхоза работал Герой Социалистического труда Миллер И. И. В том году совхоз вырастил богатый урожай зерновых. Хозяйству не хватало для перевозки хлеба на элеватор автотранспорта. Директор попросил у Неля Адгамовича помощи. Он набрал незамедлительно телефон председателя Совета министров республики

Ашимова Б. А. и попросил помощи. Председатель Правительства оперативно выделил для района, в том числе для «Карагандинского» совхоза, необходимое количество автотранспорта. Это один из штрихов оперативности Неля Адгамовича.

Мне приходилось часто слышать его выступления на заседаниях исполкома, на сессиях областного Совета депутатов, на пленумах райкомов партии и в трудовых коллективах. Они не были крикливыми, трибунными. Высказанную мысль или предложение он умело комментировал, убедительно доказывал, каким будет результат принимаемого решения или что может потерять экономика, если вовремя не решить выдвинутые проблемы. Он умел слушать, советоваться, умел строго спросить с нерадивого и поблагодарить инициативного.

Большое внимание председатель облисполкома уделял вопросам строительства на селе. В 80-е годы в каждом хозяйстве вводилось ежегодно по 15-16 домов, а в отдельных – по 25. В каждом селе обязательно были школа, ФАП, торговый центр. Появилась сеть асфальтированных дорог. Областной центр украсили современные здания социального и культурного назначения. Нель Адгамович постоянно подчеркивал: прежде всего забота о человеке. И эту заботу о человеке, труженике он старался воплотить в жизнь.

После выхода на заслуженный отдых он до последних дней жил интересами земляков. Находил время для встреч с товарищами, с фронтовыми друзьями. Поддерживал тесную связь с советом ветеранов 72-й гвардейской стрелковой дивизии, в составе которой он защищал город на Волге – Сталинград.

Заслуги Болатбаева перед страной отмечены орденами Ленина, Октябрьской революции, Отечественной войны I степени, тремя орденами Трудового Красного Знамени, орденом «Знак Почета» и многочисленными медалями. На доме, где он жил, установлена мемориальная доска. Его имя носит одна из улиц Петропавловска.

Таким запомнился мне замечательный наставник и учитель, человек с большой буквы, который помогал многим правильно и честно идти по трудному жизненному пути.

ҮЛКЕН ДОСТЫҚ ТУЫСТЫҚҚА ҰЛАСТЫ...

Біздің Базарбаевтар отбасы, әкеміз Баймұхамбет Базарбайұлы (оны Бәйміш, Бәке деп құрметпен атайтын) Марьевка селосында тұратынбыз. Үйіміз селоның дәл ортасында орналасқандықтан, аудан орталығына жұмыспен келген таныстар біздің үйге келіп тоқтайтын. Әке-шешем оларды жылы жүзбен қуана қарсы алатын. Әкем Баймұхамбет Базарбайұлы аудандық ауыл шаруашылық (бұрын солай аталатын) саласында қызмет істеді, мен бесінші сыныпта оқыдым.

Марьевка селосы әлі де түсіме кіреді. Есіл өзенінің дәл жағасында орналасқан жапырағы жайқалған орман-тоғайлары, көкорай-шалғын белдері әсемдігімен селоны көркейтіп тұратын. Жаз айында біздер кешке дейін өзен жағасында болатынбыз, суға түсіп, күнге қыздыратынбыз. Кеш түссе табыннан қайтқан сиырларды қарсы алуға ертерек шығып, велосипедпен серуендеп, ойын ойнап рахатқа батушы едік.

1961 жылы біздің ауданға аудандық комитетінің бірінші хатшысы болып Ніл Әдғамұлы Болатбаев келді. Қазақтың дәстүрі бойынша алғашқылардың бірі болып «Ерулік беру» салтымен ол кісіні Мәриям тәте екеуін әкем біздің үйге қонаққа шақырды. Жақынырақ танысып біліскеннен кейін Ніл Әдғамұлының руы «Қаракесек» екенін білдік және біздің анамыз Мәриям да сол рудан еді.

Осылай біздердің ата-аналарымыз тығыз араласып достасып кетті. Олар қалай тез араласып, жақындасып кетті, не нәрсе байланыстырды?! Есейгеннен кейін мен осы туралы жиі ойланатын болдым. Әкем екеуі жарасымды әзілдесіп, қатты қалжыңдасқанды ұнататын және де қара қылды қақ жарар өткір тілді, ашық-жарқын адамдар болатын. Әңгімелері өте қызықты, тартымды, тыңдаған адамды жалықтырмайтын.

Әкеміз Ніл Әдғамұлын өте қатты сыйлайтын, оның қарапайымдылығы мен кішіпейілдігін, еске сақтау қабілетін тамсана айтып отыратын. Облыстың мерей-мәртебесін, абырой-дәрежесін

асқақтата көтеріп отырған алып тұлға. Оның сөзі мен ісі өнеге өзгелерге сабақ деуші еді.

1965 жылы біз барлық марьевкалықтар Сергеевка селосына көштік. Болатбаевтармен бірге көрші көшеде жақын арада тұрдық. Менің бауырларым сол үйдің ұлдарымен Қадырбек, Қазбек және Ильяспен бірге өсті. Үйдің сыртында футбол алаңы болатын, қазір сол жерде ата-анамыздың үйі тұр, сол алаңда күн батқанша балалар футбол ойнайтын, оларды басқарушы Марат Әубәкіров және біздің көшенің басқа балалары – Келдегуловтар, Қалиевтар, Дүйсеновтар, Мұқановтар, Латановтар, Тлеубердиндер – бәрі бұл балалардың отбасылары бір-бірімен дос, араласқұралас болған адамдар.

Болатбаевтардан кейін олардың үйіне аудандық партия комитетінің бірінші хатшысы Жақсылық Ғабдоллаұлы Ысқақов келіп орналасты, олардың ұлдары біздің балалармен достасып кетті және сол алаңда футболды бірге қуысты.

Біздің үйде Ніл Әдғамұлы мен әкемнің батыр қалаларға барған кездердегі бірге түскен суреттері өте көп. Ніл Әдғамұлының інісі Кәмен Әдғамұлының кандидаттық диссертация қорғаған тойына Алматыға екеуінің бірге барғаны менің әлі есімде қалыпты.

Ніл Әдғамұлы облыстық атқару комитетінің төрағасы болып жүрген кезінде біздің ауданға іссапарға жиі келетін, ол міндетті түрде біздің үйге кіріп шығатын. Бір күні бізде қонақта отырып ол: «Бәке, сенің кісі танитын қасиетің бар, менің кіші інім Мақсұттың жасы отыздан асып барады, ол әлі үйленбей жалғыз жүр, анасымен бірге тұрып жатыр, соны сен бір жақсы қызбен таныстыруға көмектесші», – деді. Сол күні екеуі көпке дейін әзілдесіп, әңгіме-дүкен құрды. Әкем ақырында көмектесуге келісті, жуық маңдағы демалыс күндерінде Мақсұтты бізге жібер деді.

Сонымен Мақсұт келді, әкем оны өзінің апасы Мәруардын қызы жиені Жаңылмен таныстырды. Жастар бір-біріне ұнап, көңілдері жарасты. Көп ұзамай олар үйленді, Төлеген жездем мен Тамара оларды шығарып салып, еріп барды. Осылай Ніл Әдғамұлы мен әкем құда болып, бір-бірімен одан да жақын туысып кетті.

Ніл Әдғамұлының үлкен ұлы Қадырбек үйленгенде, әкем бас құда болып Преснов ауданының Украин совхозына барды. Оның қызы Гүлжиянның тойында да қадірлі қонақ болды.

Мәриям тәте әкемді өте қатты сыйлайтын, атын атамай үнемі «жездеке» деп жүретін.

Әкемнің бұл отбасымен осындай жылы шырайлы, жақсы қарым-қатынасы өмірінің соңғы күндеріне дейін болды. Болат-баевтар отбасымен біздердің де туыстық қарым-қатынасымыз үзілмей, осы күнге дейін жалғасын табуда.

Жақсылардың аттары тарихта мәңгі толатынына сенімдімін.

Василий ЧЕПУХИН,
ветеран системы технического регулирования РК
и сельского хозяйства СКО

В ИСТОРИИ ОБЛАСТИ ОН – НА ОСОБОМ МЕСТЕ

Родился 19 сентября 1922 года. В 2022 году исполняется 100 лет со дня рождения выдающегося общественного деятеля и талантливого руководителя Неля Адгамовича Болатбаева. Сопратники и ученики нашего земляка всегда с уважением вспоминают о нем, его трудовом пути, отдают должное принципиальности, требовательности, внимательному и чуткому отношению к людям, богатой внутренней культуре, присущей этому замечательному человеку. Его феноменальная память, искренний и неподдельный интерес к жизни окружающих его людей всегда были примером для подражания районным руководителям всех уровней. Не единожды они становились свидетелями того, как он, общаясь с животноводами, полеводцами, всегда интересовался их здоровьем, расспрашивал о детях, называя их по именам. Его высочайшей эрудиции и компетентности, человечности посчастливилось поучиться многим работавшим с ним в то время. Его стиль и успешные методы работы перенимали руководители совхозов, предприятий и организаций, партийные и советские работники.

В биографии Октябрьского, Сергеевского районов он занимает особое место. В 1962-1963 годах Нель Адгамович избирается первым секретарем Октябрьского РК КПСС (с. Марьевка). В 1963-1965 гг. он – секретарь парткома Сергеевского производственного управления. В 1965-1970 гг. – первый секретарь Сергеевского райкома партии (г. Сергеевка). В 1970-1986 гг. – председатель исполкома Северо-Казахстанского областного Совета депутатов трудящихся.

Подъем целины, увеличение посевных площадей, рост поголовья скота, выросшие новые посёлки на целине – всё это требовало большого количества воды. Наличие озёр, Ишима, бурение скважин не обеспечивало всех потребностей в пресной воде для населения, для строящихся промышленных объектов. Встал вопрос о строительстве водохранилища и гидроузла.

В соответствии с намеченными планами развития народного хозяйства целинного края в 1961 году правительство Казахской ССР утвердило проектное задание о проведении изыскательских работ по сооружению Сергеевского гидроузла и водохранилища на р. Ишим.

Грандиозное строительство Сергеевского водохранилища стало одной из важнейших строек пятилетки. В Сергеевку ехали строители высочайшего класса с Куйбышевской и Саратовской ГЭС, Нижнекамской, Петропавловской, Боткинской ТЭЦ, Целиноградского и Петропавловского автотрестов.

Шло сооружение плотины и Сергеевского водохранилища, был введён в строй Ишимский групповой водопровод – самый длинный в мире.

В 1968 году закончено обустройство водохранилища, а паводком 1969 года оно полностью заполняется и в действие вступает гидростанция на 2200 киловатт.

Уже в первые годы (1963-1964) была введена в действие мощная производственная база: деревоотделочный комбинат, бетонный завод, дробильно-сортировочные установки, здание автобазы (АТП), ремонтно-механические мастерские, котельная.

Изменилось лицо прежней Сергеевки. Село превращалось в город. Строились многоквартирные дома, здания административных, культурно-бытовых, медицинских, образовательных и других учреждений. В небывало короткие сроки были сданы в эксплуатацию здания школы № 1, детского сада № 2, первые четырёхэтажные благоустроенные дома.

В Сергеевке в период его руководства было введено в эксплуатацию 16 четырёхэтажных (48 квартирных домов, 265 одноэтажных). Общий жилой фонд составил около 70 тысяч квадратных метров. Численность населения увеличилась до 10 тысяч человек. В это же время в Сергеевке уже действовало 14 промышленных предприятий, строительных, транспортных и дорожных организаций, 11 социально-культурных, бытовых и торговых учреждений, 10 дошкольных и школьных учреждений, функционировали Дом культуры на 400 мест, кинотеатр на 230 мест, 2 клуба.

21 мая 1969 года Президиум Верховного Совета Казахской ССР издал Указ об отнесении с. Сергеевки к категории городов районного подчинения. В 1969 году Сергеевка стала городом.

Все эти масштабные события в памяти людей старшего поколения связаны с именем Неля Адгамовича Болатбаева.

Большое внимание Нель Адгамович уделял работе с молодежью, оказывая ей всяческую помощь. В 1975 году силами и средствами комсомольцев города был сооружен обелиск в честь воинов-земляков, погибших на фронтах Великой Отечественной войны. Позже в западной части города силами молодежи был установлен мемориал: по обеим сторонам от главного памятника поставлены железобетонные плиты, на которых высечены фамилии сергеевцев, погибших на фронтах Отечественной войны, вокруг – парковые насаждения. Ежегодно 9 Мая к мемориалу подходят колонны демонстрантов города на митинг.

При непосредственном участии и всемерной поддержке Н. А. Болатбаева Совет министров Казахской ССР переименовал совхоз «Новопокровский» в совхоз им. 50-летия ВЛКСМ – в честь юбилейной даты. Почему именно этот совхоз? А потому что его комсомольская организация считалась одной из лучших в области. Она по численности была самой крупной в районе. Здесь молодежь не только хорошо трудилась, но и активно участвовала в общественной жизни, в спорте, художественной самодеятельности.

Из детства, еще в Марьевке, запомнился случай, когда мы, 8-10-летние пацаны, наслаждаясь июньским солнцем, теплом и прелестями Ишима, вдруг услышали рокот двигателя вертолета, на хвосте у которого висел шар. Возбужденные и заинтригованные столь необычным зрелищем, мы всей ватагой побежали на площадь между районной больницей и пожарной частью, где он приземлился. Чуть позже мы услышали, что на его борту находился Быковский Валерий Федорович, в первых рядах вошедший в космическую команду, собранную в 1960 году, лётчик-космонавт СССР № 5, дважды Герой Советского Союза, космонавт мира № 9, полковник и кандидат технических наук, совершивший свой первый полёт в космос в качестве командира корабля «Восток-5» с 14 по 19 июня 1963 года. Сразу же с трапа вертолета его встретил и увез на райкомовской «Волге» Нель Адгамович. Он стал первым официальным человеком, встретившим знаменитого космонавта, доложившим о его нахождении и организовавшим связь с Н. С. Хрущевым. Как выяснилось потом, приземлился В. Быковский близ села Каратал тогда Кокчетавской области, а шаром была кабина спускаемого аппарата.

Во время его работы в Сергеевском районе моя мать была депутатом районного Совета депутатов трудящихся и она, простой учитель математики Сергеевской школы, цитировала его высказывания, удивлялась его грамотности, эрудиции, вежливости, внимательности.

Мне и моей сестре, Антонине Осиповой, привелось учиться с детьми Неля Адгамовича, сестра – с Кадырбеком, я – с Казбеком. Это были воспитанные, интеллигентные ребята, абсолютно ничем не отличавшиеся от своих сверстников, скромные в одежде и поведении. Вспоминается один случай, когда мы с Казбеком ввиду отсутствия билетов на только что вышедший в прокат фильм «Щит и меч» предложили классу пойти на утренний сеанс. Нас дружно все поддержали и кто с сумками, кто оставив их в классе, ровно в 11 часов сидели в кинотеатре «Юбилейный». Но одна из одноклассниц, не рискнувшая пропустить занятия, все чистосердечно рассказала классному руководителю, и едва начавшийся фильм был прерван и нас как под конвоем выдворили из кинотеатра и повели в школу. Всех посадили на занятия, а нас двоих как организаторов срыва школьных занятий до конца дня водили по кабинетам завуча, директора и т.д. И Казбек не стал обращаться за помощью к отцу, потому что знал его реакцию на эту выходку, и мы вдвоем с честью вынесли все суровые воспитательные меры. И Кадырбек, и Казбек защитили кандидатские диссертации, но всегда их отличали скромность, порядочность, никто из общающихся с ними никогда не сказал чего-либо негативного в их адрес.

Нель Адгамович остался в памяти моих земляков, да и не только их, как уникальный человек с государственным мышлением, огромным запасом знаний, умений, неординарных подходов к решению сложнейших производственных задач того времени, как глубоко порядочный, внимательный, сердечный человек, проживший свою жизнь во благо Отечества.

ЭТО УДИВИТЕЛЬНЫЙ ЧЕЛОВЕК

С Нелем Адгамовичем Болатбаевым я познакомился в самом конце 80-х годов прошлого века, работая заместителем заведующего отделом социального обеспечения Северо-Казахстанского облисполкома.

Однажды во время болезни моего непосредственного начальника Ивана Григорьевича Вдовенко в кабинет вошел Нель Адгамович, я в это время исполнял обязанности заведующего.

Конечно, я узнал уважаемого мною и всеми аксакала, поздоровался и представился, сказав, что Иван Григорьевич заболел. Нель Адгамович поинтересовался, кто я, где до этого работал, узнав, что работал заведующим финансово-хозяйственным отделом обкома комсомола, спросил, не я ли заменил на этой должности Байгунакова Мейрама Рамазановича.

Поговорив, Нель Адгамович сказал, что он является председателем совета старейшин областного совета ветеранов, они планируют заслушать на заседании совета работу отдела социального обеспечения, ему поручено подготовить соответствующую информацию, при этом пошутил, чтобы я ни о чем не волновался и никто не собирается снимать меня с работы.

Вот так состоялось мое первое знакомство с этим великим человеком.

На заседании моя информация была принята к сведению, после завершения мне удалось еще раз побеседовать с Нелем Адгамовичем, выслушать его полезные советы и наставления.

Спустя некоторое время в кабинете зазвонил телефон, это был Нель Адгамович. Находясь на пенсии, он заведовал учебным филиалом Целиноградского сельскохозяйственного института в нашем регионе. Спросил, смогу ли я предоставить автотранспорт для служебной поездки в Сергеевский, Тимирязевский и Джамбульский районы. Также предложил, если есть возможность, поехать вместе с ним и после моего согласия сказал, чтобы я подъехал к его дому на другой день 8 часов утра.

Я очень был удивлен, когда в 8 часов утра Нель Адгамович вышел из дома без минуты опоздания. Водителем был участник

Великой Отечественной войны, бывший водитель гаража облесполкома, которого Нель Адгамович узнал сразу, и мы оба поразились его памяти и тому, что, занимая такой высокий государственный пост, он помнит рядовых работников в лицо. Значит, Нель Адгамович, невзирая на высокий государственный пост, который он занимал многие годы, всегда был близок к простому народу.

Приехав на место в г. Сергеевку, мы вошли в здание райкома партии, кто бы не встречался на его пути, все здоровались с ним, при этом он почти всех узнавал, разговаривал, мог пошутить и посмеяться.

Ввиду приезда председателя облесполкома Калмуханова Ш. К. первых руководителей района на месте не оказалось, так как он выдвигался кандидатом в депутаты Верховного Совета Казахской ССР и в местном Доме культуры встречался с избирателями.

Узнав об этом, Нель Адгамович сказал мне, что не будем отвлекать руководителей района в такой час, и предложил поехать в хозяйство, к сожалению, название которого я сейчас не помню. Зато помню, как встретили его радушные хозяева, накрыли дастархан, по казахскому обычаю как дорогому гостю преподнесли голову барана и на столе появилась водка «Распутин», которая оказалась «самопалом». Нель Адгамович расстроился, что в стране отменили государственный контроль за производством спиртных напитков и люди вынуждены покупать в магазинах некачественный товар. При этом при отсутствии хозяина стола он тихо нам сказал, чтобы не огорчать его, мы не подавали виду, что водка «самопал», ведь он ни причем, такую продукцию ему продали. Этот момент запомнился тем, что Нель Адгамович был человеком простым, внимательным, с уважением и без высокомерия относился к окружающим его людям.

На следующий день мы побывали в г. Сергеевке и в районном центре с. Тимирязево. Нель Адгамович встретился с руководящими работниками.

По улице Украинской проживал его сват, также уважаемый человек в районе, пенсионер. Он и его супруга встретили нас радушно, накрыли дастархан с изобилием угощений. Во время ужина Нель Адгамович пошутил, сказав мне, что при всем уважении к свату у него есть один недостаток – не играет в преферанс.

На другой день наш путь лежал в районный центр Джамбульского района село Благовещенку. В здание райкома партии

вошли прямо к обеденному перерыву и никого из руководителей на месте не застали.

Здесь я стал свидетелем необычного события, когда случайно встреченный в коридоре человек (к сожалению, не помню, как его звали), узнав Неля Адгамовича, поздоровался и пригласил его к себе в гости, так как было время обеденного перерыва. Он так искренне настаивал, что Нель Адгамович улыбнулся и обратился ко мне с шутливыми словами: «Как, бастык, будем у него обедать?». Я также с шуткой ответил, можно, если он составит компанию и будет третьим, я имел в виду игру в преферанс.

Мы поехали к нему домой, хозяин нас встретил действительно с казахским гостеприимством, это было знаком большого уважения Нелю Адгамовичу со стороны незнакомого ему человека. По моему, этот необычный пример показывает, как благодарно и с любовью относились простые граждане к Нелю Адгамовичу. Поблагодарив гостеприимного хозяина, побывав после обеда в районных учреждениях, мы отправились обратно домой в г. Петропавловск.

Поездка с Нелем Адгамовичем запомнилась тем, что мы много беседовали на разные темы, он оказался очень коммуникабельным человеком, рассказывал поучительные истории из своей жизни. Чтобы скоротать время, я ему рассказывал анекдоты, он так искренне смеялся, показав, что он человек с большим чувством юмора.

Помню такой забавный случай: после нашей поездки позвонил Нель Адгамович: вот, рассказываю твой анекдот Касеке (Джунусов), и попросил напомнить один момент. Когда я ему подсказал, услышал его голос, передающий мои слова Касеке, громкий и веселый смех обоих.

Эта совместная короткая поездка с Нелем Адгамовичем для меня была большой школой и жизненным опытом, который здорово помог мне в дальнейшей моей работе.

Также хочу рассказать один эпизод, который мне запомнился: я шел по улице Ленина (ул. Конституции Казахстана), встретил двух заслуженных ветеранов - Неля Адгамовича и Дегтярева Алексея Михайловича, бывшего заведующего финансово-хозяйственным отделом обкома партии. Когда я с ними поздоровался, Нель Адгамович, обращаясь к Алексею Михайловичу, сказал: «Ты знаешь, кто он такой?» и сам же шутливо ответил: «Он наш кормилец», имея в виду мою должность заместителя

заведующего облсобесом. На что Алексей Михайлович также ответил шуткой: «Знаю, он наш комсомолец», имея в виду мою работу заведующим финансово-хозяйственным отделом обкома комсомола, и оба засмеялись.

Потом, работая в коммерческой структуре, мы с Наурызбаевым Биржаном Ашимовичем обратились Нелю Адгамовичу за советом по одному спорному вопросу, он внимательно выслушал и поддержал нас, сказав, что в данном случае мы правы, и его авторитет помог погасить назревающий производственный конфликт.

В заключение хочу сказать, что встречи с Нелем Адгамовичем оставили в моей памяти неизгладимые впечатления об этом удивительном человеке, государственном и общественном деятеле.

Фанис ЛИТФУЛЛИН,
председатель совета старейшин
Ассамблеи народа Казахстана СКО

ОН ЛЮБИЛ СВОЙ НАРОД

Что самое главное можно выделить в характере этого замечательного человека?

Во-первых, его порядочность и надежность. Высокий профессионализм. Государственник. Он любил свой народ, был верным сыном своей малой Родины – Северного Казахстана.

Н. Болатбаев относился к управленцам, которые отличались высокой ответственностью, культурой управления и уважительного отношения к личности человека. Он – сильный психолог. Зная биографию многих своих земляков, считал за норму поздравить с днем рождения, проявить внимание к коллегам по любому важному поводу.

Он умел дружить, умел быть другом и дорожил дружбой. В этом секрет большого уважения к нему тех, кто работал с ним, дружил и общался.

Все мы живем на нашей Земле, чтобы выполнить свою особую миссию в соответствии со своим предназначением.

Нель Адгамович из тех, кто сполна воспользовался этой миссией, честно выполнил свой сыновний долг и преподал всем нам, живущим сегодня, свой нравственный урок.

Алмагуль БОЛАТБАЕВА,
племянница

ОН БЫЛ ДУШОЙ БОЛЬШОЙ СЕМЬИ БОЛАТБАЕВЫХ

Мои воспоминания о тех солнечных днях детства, юности, и вообще жизни. В памяти дядя остался Большим Человеком. Сегодня, вспоминая свою юность с теплом, думаю о том, как жаль, что не вернуть тех дней с дядей, который украшал большую семью Болатбаевых.

Маленьким ребенком я вспоминаю походы в дядин дом, где встречали Он и гостеприимная т. Марьям. В это время я и мой братишка были единственными маленькими детьми в роду Болатбаевых. Нас баловали все.

Огромный рабочий кабинет дяди был полон книг, которые аккуратно размещались в шкафах до самого потолка. Дядя зачастую сидел в уютном кресле и читал, а мы тихонечко проходили мимо кабинета, чтобы не мешать ему.

Много теплых воспоминаний о семейных мероприятиях, когда все родственники собирались в доме дяди за большим столом. Тетя Марьям готовила исключительно вкусно абсолютно все блюда, и я с удовольствием ходила к ним в гости. К моей маме Жанар лично дядя относился особенно, так как супруга моего отца Максута была любимой снохой. За большим застольем он просил, чтобы моя мама спела казахские и русские песни. Природа одарила ее особым талантом. Она очень красиво пела, все гости с удовольствием присоединялись, и это украшало семейное застолье, до сих пор все мы это вспоминаем с особым теплом.

В школе я училась хорошо. О каждом моем успехе дядя знал от моего папы. Каждую субботу они встречались, играли в шахматы, карты. Особые интеллектуальные данные каждый показывал в ходе беседы о фундаментальных знаниях в разных отраслях экономики страны и особенно Северо-Казахстанской области. Всегда поражалась их эрудированности в современном мире, так как, пройдя Великую Отечественную войну, дядя не потерял современность и актуальность видения перспективы. Он был очень трудолюбивым, ответственным, слов на ветер не бросал.

Решение о моей будущей профессии обсуждали дядя Нель, дядя Камен и папа. Именно в ходе их беседы было принято решение о моем обучении в Карагандинском государственном университете имени Е. А. Букетова на экономическом факультете. Годы учебы достались сложному периоду нашего государства. Это было начало 90-х годов. Каждая семья этот период переживала со всеми сложностями, перипетиями, тогда зачастую не было света, газа, горячего водоснабжения. Это был дефицит всего.

После каждой сессии я приезжала домой в Петропавловск. Встреча с папой, мамой, младшим братом и родными. Поезд в Петропавловск прибывал поздно вечером, а на утро был обязательным поход поздороваться с дядей Нелем и тетей Марьям, рассказать, как идет учебный процесс. Он был человеком мудрым, который все оценивал объективно, никогда голос не повышал и при этом ему было интересно слушать, как сейчас рассуждает молодежь. Из его уст все рассказы и воспоминания о его пути становления воспринимались правдой жизни, чем она и являлась. Он говорил, что успеха может достичь только человек, который работает над собой неустанно. Большая часть жизни дяди – это есть частичка истории становления страны и нового независимого Казахстана. Все оценивал с очень принципиальной точки зрения. Это и появление новой нашей валюты тенге, и безработица, и создание первых частных предприятий. Город Петропавловск тоже пережил холодные квартиры, нехватку электроэнергии, и дядя при каждом недостатке хозяйского подхода огорчался как человек, как руководитель и как пенсионер. Всегда советовал не баловаться деньгами, мелким успехом.

Каждый мой день рождения был большим праздником для меня. Разница в возрасте с дядей - ровно полвека, день в день. С поздравлениями дяде и мне всегда доставались добрые пожелания от уважаемых и почетных коллег, друзей и родственников дяди.

И сегодня, по прошествии многих лет, я с большим уважением и теплом вспоминаю нашу дружную, сплоченную семью, где авторитетом для всех всегда был Болатбаев Нель Адгамович.

г. Нур-Султан, 19 сентября 2021 г.

ВЕХИ ЖИЗНИ Н.А.БОЛАТБАЕВА

19 сентября 1922 г. в селе Эгенды-Булак Кувского района Карагандинской области, в семье преподавателя родился наш отец, дед и муж Нель Адгамович. Воспитывался он в большой семье имел, двух братьев и двух сестер. 8 июня 1940 г. закончил Железинскую среднюю школу Урюпинского района Павлодарской области. Там же работал статистом райотдела народного образования.

С октября 1941 г. по февраль 1942 г. в Караганде был стрелком 299-го стрелкового полка 29-й стрелковой дивизии. В этом же году стал курсантом полковой школы.

На берегах великой русской реки Волги развернулось грандиозное сражение, завершившееся полным разгромом фашистских оккупантов, ставшим годом коренного перелома в Великой Отечественной войне.

В Сталинградском сражении принимал участие и наш отец. Он был командиром отделения 299-го стрелкового полка 29-й стрелковой дивизии. После ранения находился в госпитале № 3724 станции Павлиха Алтайского края и был демобилизован.

Трудовая деятельность началась в 1944 года и связана с Северо-Казахстанской областью. В марте 1944 года работал контролером контрольно-учетного бюро промышленного района, а позднее стал его начальником. С июля по ноябрь 1945 г. был заместителем начальника отдела рабочего снабжения заводу управления «Главмука».

В 1947 году стал инструктором Промышленного райкома КП Казахстана, а с июня 1947 г. был назначен помощником второго секретаря обкома партии. С сентября 1948 года по 1950 г. являлся слушателем двухгодичной партийной школы при ЦК КП Казахстана в городе Алматы.

После окончания школы и возвращения в Петропавловск познакомился со своей спутницей жизни Марьям Аманжоловной, работавшей в то время в библиотеке.

В октябре 1950 г. они поженились. В этом же году он был направлен в Пресновский район в качестве второго секретаря. В октябре 1951 г. родился первенец – сын Кадырбек (ныне кандидат медицинских наук, директор частного некоммерческого учреждения «Денсаулык»). Со своей женой Жанией подарили деду двух внучек – Айгуль и Аиду.

В феврале 1954 года появилась единственная дочь Гульжан, жизнерадостная, как цветок. Сейчас она является одним из членов клуба деловых женщин Северо-Казахстанской области и заведует магазином «Элегант».

В 1955 году родился третий ребенок – сын Казбек, доктор технических наук, профессор, работал на кафедре Северо-Казахстанского Государственного Университета, скоропостижно после непродолжительной болезни скончался.

В августе 1955 года Нель Адгамович стал председателем колхоза им. Ленина. С марта 1957 года по апрель 1962 года работал в Боголюбове Приишимского района председателем исполкома районного Совета депутатов трудящихся.

В июле 1959 года родился младший сын Ильяс, который работал в органах внутренних дел.

С 1962 года Нель Адгамович – первый секретарь Октябрьского райкома Компартии Казахстана, а с 1965-го по 1970 г. первый секретарь Сергеевского райкома.

В 1970 году был назначен председателем исполкома Северского Казахстанского областного Совета депутатов трудящихся. В этой должности он проработал до 1986 года.

За свою ратную и трудовую деятельность был отмечен высокими государственными наградами: двумя орденами Красного Знамени, «Отечественной войны» 1-й степени, орденом Ленина, «Знак Почета», Трудового Красного знамени, Октябрьской Революции, медалями, Почетными грамотами Верховного Совета Казахской ССР.

С 1986 года находился на заслуженном отдыхе. Нель Адгамович вел активную общественную деятельность, был председателем областного совета аксакалов, председателем областного фонда им. Д. А. Кунаева, принимал большое участие в работе ветеранских организаций.

Наш отец воспитал четырех детей, все мы получили высшее образование, всю жизнь воспитывал в нас трудолюбие, честность и порядочность. Он часто говорил: «Важно ни кем быть, а каким быть». Несмотря на всю свою занятость он был в курсе всех наших событий в школьные, студенческие годы, а позже интересовался и нашей работой. Нас всегда удивляла ел феноменальная память. Он был интересным рассказчиком, хорошим собеседником, он умел слушать собеседника, давал высказаться. Мы ни разу не слышали, чтобы он читал нравоучения, повышал

голос или поднял руку на детей. Если где-то мы нарушали или были увлечены чем-то, то он ненавязчиво, во время игры в шахматы, на каком-нибудь примере, исподволь подводил к осознанию нашей вины или проступка, что нами во много раз тяжелее потом воспринималось.

Он любил природу, наш край, при возможности он нас выводил в лес, где часами ходили, расспрашивал о работе, о наших наставниках, которых он прекрасно знал.

Будучи на пенсии он постоянно был на людях, и многие из них к нему обращались за помощью, советом, и никому ни в чем он не отказывал.

Отец очень много читал, и не просто читал, а вникал, подчеркивал интересные статьи в газетах и журналах, писал сам воспоминания о войне, целине, статьи и очерки в книгах. Так, им написана и издана книга «Быть хозяином на Земле», статьи в сборнике «40 целинных лет», «Советы экономики».

Очень любил в свободное время играть с детьми в шахматы, рыбачить, а больше всего ходить пешком по лесу. Получал большой запас энергии, и его любимым высказыванием после таких прогулок было: «Вот сегодня прошли 3 или 5 км, они на дороге не валяются».

У Неля Адгамовича 2 внука и 5 внучек, 3 правнука и 3 правнучки. Самая старшая Айгуль росла у деда с бабой. На данный момент вместе с супругом Жаксылыком женили единственного сына Баймуратбека. Работает вместе с отцом Кадырбеком в ЧНУ «Денсаулык».

Вторая внучка Сауле, после окончания юридического института посвятила себя семейному делу, растит трех детей Инжу, Аруай и Армана.

Третья внучка Аида окончила СКГУ с «красным дипломом», живет в Нур Султан, растит вместе с супругом Ержаном двух детей Кадыржана и Зарину.

Самая младшая внучка Асем, посвятила себя искусству. В настоящее время работает в Казахстанской национальной академии хореографии.

Внук Нель на данный момент проживает с бабушкой Марьям Аманжоловной, ищет себя в сфере IT. Двое внуков Руслан и Асия проживают за границей.

Вот уже как 26 лет с нами нет дорогого, любимого мужа, отца, дедушки, но он постоянно в мыслях и в сердце с нами.

В день рождения, Победы постоянно дети, внуки и уже правнуки собираются в доме отца, в котором живет наша всеми любимая мама. В родном очаге вспоминаем эпизоды жизни с отцом.

Пользуясь случаем наша семья приносит слова глубокой благодарности всем соратникам отца, друзьям, городскому и областному акимату, которые помнят и чтят память нашего отца Неля Адгамовича Болатбаева.

В подтверждение этого является открытие мемориальной доски в 2001 г. в день его рождения на доме где он жил, название улицы имени Н. Болатбаева и открытие сквера.

Данью уважения к нему является и эта книга которая издана к 100-летию со дня его рождения.

Это свидетельствует о его авторитете человечности ко всем североказахстанцам, его трудовом вкладе на благо процветания нашего города и области.

Мы искренне благодарны всем, кто принял активное участие в подготовке книги о нашем отце, муже, дедушке.

Желаем всем крепкого здоровья, успехов в жизни, чистого неба, благополучия и процветания.

Семья БОЛАТБАЕВЫХ

ГОСУДАРСТВЕННАЯ И ОБЩЕСТВЕННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ Н.А. БОЛАТБАЕВА

1972 год

Петропавловск. 1982 год

XXVII съезд КПСС.
Москва, Кремль. 1986 год

ИЗ СЕМЕЙНОГО АРХИВА БОЛАТБАЕВЫХ

1943 год

Волгоград. 1983 год

Семья

Нель Адгамович со сватом
Кахаром Канаповичем

1969 год

Слева направо-внучка Айгуль, сноха Жания Кахаровна,
сын Кадырбек, дочь Гульжан, сноха Раиса Хамзеевна,
супруга Марьям Аманжоловна

Старший зять Жаксылык, внучка Айгуль, жена правнука
Инабат, правнук Баймуратбек, правнук Кадыржан,
правнучка Зарина, Внучка Аида, зять Ержан в центре
Кадырбек с супругой Жанией

Слева направо - сын Кадырбек, родственники Сабит, Злиха, сноха Жания, сестра Елизавета, супруга Марьям Аманжоловна, дочь Гульжан, зять Абай, родственницы Зейнеп и Раиса Хамзеевна

Слева направо Аруай правнучка, Гульжан – дочь, Инжу – правнучка, Абай – зять

Слева направо внучки Аида и сауле, правнук
Кадыржан и Марьям Аманжоловна

Правнуки Ека, Бека, Инжу Адия

МАЗМҰНЫ

Кадырбек БОЛАТБАЕВ БУДЕМ ПОМНИТЬ ВСЕГДА	5
Махтай САГДИЕВ СЧАСТЬЕ ДРУЖЕСКОГО ОБЩЕНИЯ	8
Жақсылық ЫСҚАҚОВ ЖАНЫ ЖАЙСАҢ БОЛАТЫН	15
Анатолий БАШМАКОВ НАРОДНЫЙ РУКОВОДИТЕЛЬ	19
Мәжкен ҒАББАСОВ ҚАРУЛАСЫМ, ҚАНАТТАСЫМ ЕДІ	22
Төке АЯҒАНОВ ЖАРТЫ ҒАСЫР, ЖАРҚЫН ҒҰМЫР	25
Сапар ДҮЙСЕНОВ СЫРЛАС ТА, СЫЙЛАС ТА БОЛДЫҚ	27
Қосыл ОМАРОВ АЛАШТЫҢ АЗАМАТЫ ЕДІ	34
Қанаш ШӘКЕНОВ ҚҰРМЕТТЕЙТІН ҚҰРДАСЫМ ЕДІ	43
Сергей ПРЕСНЯКОВ О РОВЕСНИКЕ – С УВАЖЕНИЕМ	44
Петр ТЕЛЮК РАБОТАЛОСЬ ЭФФЕКТИВНО И РАДОСТНО	48
Зинаида БЕЕВА ЖИЗНЕННЫЕ УРОКИ БОЛАТБАЕВА	55

Құдайберген ҚАЛИЕВ ТОЛАҒАЙ ТҮЛҒА	60
Иван ВДОВЕНКО ВЫСОТА ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО ДОБРА	69
Кахар ҚАНАПИН БАУЫРЫМДАЙ БОЛҒАН	72
Заит КАСКЕЕВ НЕЗАБЫВАЕМЫЕ ГОДЫ	77
Бақыт МҰСТАФИН БЮРОДАН СОҢ	85
Н.А. ИВАНОВА ЧЕЛОВЕК, ПОСВЯТИВШИЙ СВОЮ ЖИЗНЬ СЛУЖЕНИЮ ОТЕЧЕСТВУ	104
Қасым ЖҰНЫСОВ АСЫЛ АДАМ	107
Жұмаш СЕЙІТБЕКҰЛЫ НІЛ ӘДҒАМҰЛЫ БОЛАТБАЕВ – НАҒЫЗ ҰСТАЗ ЕДІ	109
Манабай Кажимуратович УМУТБАЕВ Я ПРОШЕЛ ЕГО ШКОЛУ	113
Оразбике САҚТАҒАНОВА АҚЫЛШЫ АҒА	116
ЖАМАЛИЕВ У.Ж. УЧИТЕЛЬ ЖИЗНИ	123
Наталья Никифоровна ЗАКИРЧЕНКО НАВСЕГДА ОСТАНЕТСЯ В НАШИХ СЕРДЦАХ	130
Б. ИСЕНОВ ПРЕЖДЕ ВСЕГО – ЗАБОТА О ЧЕЛОВЕКЕ	132
Мара Баймұхамбетқызы БАЗАРБАЕВА ҮЛКЕН ДОСТЫҚ ТҮЫСТЫҚҚА ҰЛАСТЫ...	137
Василий ЧЕПУХИН В ИСТОРИИ ОБЛАСТИ ОН – НА ОСОБОМ МЕСТЕ	140

Ж. Б. ТАЩЕГУЛОВ ЭТО УДИВИТЕЛЬНЫЙ ЧЕЛОВЕК	144
Фанис ЛИТФУЛЛИН ОН ЛЮБИЛ СВОЙ НАРОД	148
Алмагуль БОЛАТБАЕВА ОН БЫЛ ДУШОЙ БОЛЬШОЙ СЕМЬИ БОЛАТБАЕВЫХ	149
Семья БОЛАТБАЕВЫХ ВЕХИ ЖИЗНИ Н.А.БОЛАТБАЕВА	151
ГОСУДАРСТВЕННАЯ И ОБЩЕСТВЕННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ Н.А. БОЛАТБАЕВА (фотографии)	155
ИЗ СЕМЕЙНОГО АРХИВА БОЛАТБАЕВЫХ (фотографии)	164

Книга отпечатана в типографии ТОО «Издательство «Северный Казахстан».
Адрес: 150001, Республика Казахстан, Северо-Казахстанская область,
г. Петропавловск, ул. Кошукова, 5.
Тел. +7 (7152) 31-07-72, e-mail: iim@izdatelstvo-sk.kz